

NOVI POGLEDI

Časopis Asocijacije Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije ■ proljeće 2012. broj XIX

Tema broja

Popis u BiH

39. LJUDSKA PRAVA

Popis stanovništva BiH 2013. godine: Na stranputici ka Evropi

1. Da li osoba od rođenja neprekidno i ustojljivo živi na istoj adresi?

2. Na adresu uobičajenog mjesta stanovanja osoba se izjavila:

3. Da li osoba od rođenja neprekidno i ustojljivo živi na istoj adresi?

4. Na adresu uobičajenog mjesta stanovanja osoba se izjavila:

5. Da li osoba od rođenja neprekidno i ustojljivo živi na istoj adresi?

6. Na adresu uobičajenog mjesta stanovanja osoba se izjavila:

7. Da li osoba od rođenja neprekidno i ustojljivo živi na istoj adresi?

8. Na adresu uobičajenog mjesta stanovanja osoba se izjavila:

9. Ako se osoba izjavila u BiH:

10. Mjesto stanovanja u BiH:

11. Mjesto stanovanja u BiH:

12. Da li je osoba koja se popisuje imala status izbjeglice iz BiH (poslije 1991. godine)?

13. Osoba koja se popisuje vratila se iz izbjeglištva:

14. Osoba još uvijek ima formalno-pravni status izbjeglice iz BiH:

15. Da li je osoba koja se popisuje imala status raseljene osobe (poslije 1991. godine)?

16. Osoba koja se popisuje vratila se u mjesto iz kojeg je raseljena:

17. Osoba još uvijek ima formalno-pravni status raseljene osobe u BiH:

18. Zakonsko bračno stanje:

19. Da li osoba živi u neformalnoj zajednici?

20. Ukupan broj živorođene djece uključujući i onu koja nije živa:

21. Godine rođenja živorođene djece:

22. Etničko/nacionalno izjašnjenje:

23. Izjašnjenje o vjeroispovijesti:

24. Jezici:

25. Stečeno obrazovanje:

26. Da li je osoba tokom sedmice od 23 do 31. marta radila barem jedan sat, da bi stekla sredstva za život ili je bila neprijateljski pomahnu? (ili)?

27. Da li je osoba tražila posao u periodu od 04. do 31. marta?

28. Status osobe u neaktivnosti:

29. Da li je osoba nekada radila?

30. Putujući osobe u zajednici:

31. Zanimanje (za osobe koje rade ili su radile):

NA SLJUDEĆA TRI PITANJA, PREMA ČLANU 2. USTAVA BIH GRAĐANIN MOŽE I DA SE NE IZJASNI

23. Etničko/nacionalno izjašnjenje:

24. Izjašnjenje o vjeroispovijesti:

25. Jezici:

16. ESEJ

Popis - Instrument za uvid u stanje i kreiranje novog stanja

20. POLITIKA

Sporni Član 48

Odluke o porezima na općinama

23. ESEJ

Religija i popis

Problem (samo)identifikacije

28. EKONOMIJA

Census and GDP

Counting on the Economy

36. EKONOMIJA

Ekonomski ugao popisa

4. INTERVJU

**Zdenko Milinović, direktor
Agencije za statistiku BiH**

“Broj stanovnika je jako bitan i od interesa je za sve građane u BiH”

9. POLITIKA

The 2013 Census

12. POLITIKA

Stavovi stranaka u vezi sa Zakonom o popisu stanovništva Šta je godinama bilo sporno?

32.

EKONOMIJA

Tržište nekretnina

Statistikom do biznisa

44. LJUDSKA PRAVA

Diskriminatorni listići

47. LJUDSKA PRAVA

Matična knjiga i popis stanovništva

U BiH je 6.000 nepostojećih ljudi?

Treba li nam popis?

u v o d n i k

Piše: **Anes MAKUL**

Koliko stanovnika ima Bosna i Hercegovina? Zvanične procjene Agencije za statistiku BiH iz juna prošle godine govore da u našoj zemlji ima 3.839.737 stanovnika, podaci EUROSTAT-a govore o 3.843.000, procjene Zavoda za statistiku Republike Srpske govore o 1.433.038 stanovnika u tom entitetu, a procjene Federalnog zavoda za statistiku govore o 2.338.000 stanovnika u Federaciji BiH.

Kad se saberu podaci entitetskih zavoda, dolazi se do brojke od 3.771.038 stanovnika, što se razlikuje i od Agencije i od EUROSTAT-a. Opet, procjene Američke obavještajne službe (CIA) da u BiH živi 4,6 miliona stanovnika, što se bitno razlikuje od brojki zvaničnih institucija u BiH i Evropske unije.

Dakle, koji od navedenih podataka je tačan? Za odgovor na ovo pitanje znatizveljani će se morati strpjeti još jednu godinu, nakon što se provede dugo očekivani popis stanovništva koji će se desiti 2013, nakon više od dvije decenije od posljednjeg popisa, nakon što je početkom februara ove godine Parlament BiH usvojio Zakon o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine. Podsjetimo, u drugim evropskim zemljama popis se proveo 2011. i tada je bio predviđen i za Bosnu i Hercegovinu, ali se domaće vlasti nisu mogle usaglasiti oko teksta Zakona, pa će se u popis ući sa dvogodišnjim kašnjenjem.

Time bi se trebale ukloniti sve dileme i procjene u vezi sa brojem ljudi nastanjenih u BiH. Trebale bi se ukloniti i dileme o tome koliko u BiH ima neregistriranog stanovništva, odnosno osoba koje formalno ne postoje jer nikad nisu upisane u matičnu knjigu rođenih. Neke procjene govore da je u BiH 6.000 neregistrovane djece, dakle djece bez zdravstvene zaštite, bez prava na obrazovanje i bez socijalnih prava, ali postoje i procjene da je među odraslim osobama veliki broj neupisanih u matične

knjige.

Popisom će se dobiti i podaci o tome koliki je BDP per capita u našoj zemlji, što je bitno za precizne ekonomske pokazatelje i za potencijalne investitore, zatim za druge statističke indikatore, za sredstva iz evropskih fondova koja se dodjeljuju na osnovu broja stanovnika, otvorit će se mogućnost za precizna strateška planiranja u državi, a ustanovit će se i broj domaćinstava i broj stambenih jedinica.

Ipak, i pored svih prednosti koje donosi popis, vratimo se na pitanje iz naslova. Treba li nam popis? Naime, postoji nekoliko spornih i diskriminirajućih pitanja u upitniku koja se odnose na etničku / nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest te maternji jezik, a koja zapravo bosanskohercegovačko stanovništvo garantira u nacionalne torove.

U spornim pitanjima se, suprotno evropskim preporukama, nude unaprijed definirani odgovori, umjesto otvorenih pitanja, odnosno pitanja u kojima nema unaprijed ponuđenih odgovora. Tako primjerice, jedno od pitanja unaprijed implicira da je stanovnik religiozan, umjesto da prethodno pitanje bude da li je uopće religiozan. Zatim, pitanje o maternjem jeziku, što bi moglo biti problematično za osobe iz miješanih brakova, koje maternjim jezikom smatraju više od jednog jezika itd.

Ovaj broj Novih pogleda će ponuditi odgovore na neka od navedenih pitanja, predočiti koji su to problemi u Zakonu o popisu, u kojoj fazi su pripreme za popis stanovništva, koliko će poreske obveznike koštati popis i na koji način će se evidentirati bosanskohercegovačka dijaspora. Osim toga, bit će predstavljeni stavovi stranaka iz proteklih godina o ovom važnom pitanju, eventualne izmjene drugih zakona nakon popisa, a dio će biti posvećen ljudskim pravima, odnosno, problematiziranju pojedinih odredbi Zakona o popisu. ■

U tekstovima su izraženi stavovi autora i oni ne moraju nužno odražavati stavove ACIPS-a niti donatora.

Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (ACIPS) je nevladino udruženje eksperata u području evropskih integracijskih procesa, demokratije, ljudskih prava, upravljanja državom, humanitarnih poslova, studija roda i religijskih studija. Asocijacija je osnovana u februaru 2003. godine i proizvod je težnje da se na jednom mjestu okupi intelektualni i liderski potencijal. Članovi i članice organizacije aktivni su u vladinom i nevladinom sektoru, civilnom društvu i međunarodnim organizacijama u BiH i regionu. Zahvaljujući, između ostalog, i širokoj geografskoj rasprostranjenosti svog članstva, ACIPS uspješno sprovodi i koordinira niz lokalnih i međunarodnih projekata. Više na www.acips.ba.

Ovaj broj je realiziran u suradnji sa

Ambasadom Kraljevine Norveške i Fondacijom Heinrich Böll

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
BOSNA I HERCEGOVINA

Izdavač:

ACIPS

Za izdavača: **Lajla Zaimović Kurtović, predsjednica ACIPS-a**

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: **Anes Makul**

ZAMJENICA GLAVNOG I ODGOVORNOG UREDNIKA: **Alma Abdagić**

LEKTURA: **Adisa Rapić**

DTP: **Amir Gutošić i Mensur Muzurović**

Magazin je registriran u bazi elektronskih serijskih publikacija Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, pod brojem ISSN 1986-549X

Adresa: **Zmaja od Bosne 8, telefon/fax: +387 33 205 383, e-mail: acips@acips.ba, web site: www.acips.ba**

Zdenko Milinović, direktor Agencije za statistiku BiH

“BROJ STANOVNIKA JE JAKO BITAN I OD INTERESA JE ZA SVE GRAĐANE U BiH”

Pazite, vi se možete izjasniti kako vi hoćete. Imamo tri konstitutivna naroda i imate ostale. Ne mislim samo na nacionalne manjine. Vi se možete izjasniti kao Japanac. Evo u hrvatskoj je bilo Džedaja, Marsovaca. To ulazi u rezultate, bilo kako da se ko izjasni.

NP: Kako trenutno teku pripreme za popis stanovništva u BiH? Kad će početi informativna kampanja o popisu i njegovom značaju za budućnost BiH?

MILINOVIĆ: Zakon o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. usvojen je u Parlamentarnoj proceduri 3. februara, 2012. godine i objavljen 7. februara 2012. godine u Službenom glasniku BiH br. 10/2012, kao i u službenim glasilima entiteta. Prema zakonu, Popis će se izvršiti u periodu od 1. od 15. aprila 2013. godine. Nastavljen je rad na pripremama za popis stanovništva, domaćinstava i stanova, u onom dijelu u kojem je moguć bez sredstava u proračunu, a prema planu aktivnosti koji smo zacrtali sa entitetskim zavodima za statistiku. Napravljen je detaljan plan pripremnih aktivnosti i uspostavljene su radne grupe za realizaciju priprema popisa. Pripremljeni su i nacrti metodoloških dokumenata, a zajednički rad sve tri statističke institucije se intenzivno odvija. Evo trenutno radi jedna zajednička radna skupina napravljena u Jajcu i taj rad nam finansira UNFP.

Očekuje se i skori početak implementacije IPA 2008 projekta (druga faza tehničkih priprema za popis), a kroz IPA 2009 projekt nabavit će se potrebna IT oprema za popis. Trenutno se radi na insection reportu. Projekt je otpočeo i bazirat će se na medijsku kampanju i diseminiranje podataka. Projekt nabavke ICT sistema zvanično je počeo 17. maja i period implementacije je pet mjeseci. To je isto projekt IPA 2009 koji finansira Evropska komisija i to je hardverska i softverska podrška popisu. Prema trenutnom stanju ICT sustav će biti spreman za testiranje nakon provedenog probnog popisa, jer se neće moći prije, a vidjet ćemo da nakon toga izvršimo i dodatna testiranja. Agencija za statistiku BiH u okviru plana višegodišnjih kapitalnih ulaganja je djelimično realizirala pripremu infrastrukture (server sale i LAN mreže) u skladu sa planom aktivnosti za 2010. i 2011. godinu.

Probni popis na jesen

Zbog kašnjenja usvajanja Zakona, probni popis se planira za jesen 2012. godine. Nije još precizirano da li će biti u septembru ili oktobru. To zavisi od intenziteta priprema i mišljenja međunarodnog monitoringa, da li će dati zeleno svjetlo za provođenje probnog popisa. Pripremljena je aplikacija za ručni unos podataka, koja će biti korištena u probnom popisu i doradana nakon istog. Trenutno se radi na optimizaciji kontrola i konačnom usvajanju popisnice i metodoloških uputa za probni popis. Uspostavljena su koordinaciona tijela u skladu sa Zakonom o popisu. To je centralni popisni biro agencije i entiteta, kao i radne grupe za pripremu i provedbu popisa (metodologija, ICT, Kartografija, diseminacija...). Dio priprema za poljoprivredni popis vrši se kroz popis stanovništva i domaćinstava u BiH. U upitnik za popis stanovništva uključena su tzv. "filter pitanja" iz oblasti poljoprivrede, čime se pravi veza između ova dva popi-

sa. Do sada su određene pripreme i obuka osoblja vršeni kroz realizaciju SIDA projekta i IPA 2007 "Jačanje i harmonizacija informacijskih sistema u poljoprivrednom i ruralnom sektoru u BiH" (AIS) komponenta 2 i testirana je metodologija. Planirano je da se popis poljoprivrede provede nakon popisa stanovništva, a daljnja tehnička pomoć se očekuje kroz implementaciju predloženog IPA 2012 projekta. Po odluci Vijeća statistike BiH, priprema se i osnivanje interresorne radne grupe za izradu zakona koja će uključivati predstavnike svih relevantnih institucija.

42 miliona KM za popis

NP: Da li je osiguran sav potrebni novac za provedbu popisa?

MILINOVIĆ: Nijedna zemlja, pa ni BiH, ne može osigurati sva potrebna sredstva za popis u jednoj godini. To su ogromna sredstva. Nekih cca. 42 miliona KM i sredstva se osiguravaju kroz pet godina sukladno finansijskom planu trošenja. Minimum

potrebnih sredstava iz članka 38. Zakona o popisu iznosi 42.625.603 KM, od čega za 2012. godinu - 10.494.461 KM, za 2013. godinu - 31.364.836 KM, za 2014. godinu - 473.804 KM te za 2015. godinu - 292.502 KM. Sredstva će se tako i osiguravati. U okviru toga do sada kroz IPA 2009 projekt osigurana je potpora EC-a u iznosu cca 2 milijuna eura za neophodni hardver i softver za obradu podataka i ta su sredstva uključena u ova 42 miliona. Tako će iz vlastitih sredstava BiH trebati osigurati manje novca za tih nekih 4 miliona KM. Nakon provođenja probnog popisa stanovništva obaviti će se eventualna preraspodjela proračunskih sredstava prema proračunskim stavkama i godinama, a u okviru ukupnog planiranog iznosa sredstava. To je zakon tako regulirao. Sredstva se valoriziraju po godinama. Svake godine za iduću godinu, na temelju podataka o kretanju potrošačkih cijena. Ako je inflacija veća, trebalo bi i veća sredstva jer nećete moći izvršiti određene nabavke po cijenama

po kojima smo mi planirali. Ovaj plan je rađen već prije neke dvije godine, kada je zakon otišao u proceduru. Od tada do danas je inflacija već učinila svoje. Određeni porezi i doprinosi su povećani. To sve utječe da je već potrebno nekih 900.000 dodatnih sredstava da bi se osigurao popis. Međutim, šta je ovdje važno napomenuti. Poslije probnog popisa mi ćemo imati jasniju sliku o broju popisnih krugova, broju kućanstava u popisnim krugovima i, možda ćemo imati određena smanjenja broja potrebnih popisnica i potrebnih popisivača na terenu. Tu će vjerovatno doći do određenih ušteda. Sad je teško pretpostaviti koliko će stvarno koštati popis. Isto tako sva donirana sredstva će umanjiti vlastite troškove za popis. Mi se nadamo u narednom periodu da ćemo dobiti potporu donatora i EC-a jer teško je osigurati sredstva u ovoj krizi. Treba probati organizirati jednu donatorsku konferenciju, gdje bi pozvali sve ove najvažnije donatore koji su prisutni u BiH, da dodatno podrže ovu akciju koja je od velike važnosti za samu BiH i njen evropski put. Popis stanovništva je višegodišnji projekt i neutrošena sredstva planira-

“MI SMO IMALI JOŠ JEDNU NAKNADNU PROCJENU STANOVNIŠTVA koja je pokazivala da imamo manje stanovnika nego 3 miliona i 800 hiljada koju mi objavljujemo, međutim, ona nije prihvaćena od Statističkog zavoda RS-a. Nisu prihvatili da se ta procjena objavi, tako da mi sada objavljujemo ono što objavljujemo i upravo je značajno da što prije imamo stvarni broj stanovništva.”

na za popis stanovništva iz tekuće godine prenose se u iduću godinu. Proračun će se umanjiti, na godišnjoj razini, u slučaju da donatori osiguraju sredstva.

Korekcije upitnika

NP: S obzirom na to da u Zakonu stoji da će se probnim popisom otkloniti eventualne nejasnoće kod građana, a kaže se da se sadržaji pitanja neće moći značajno mijenjati, možete li pojasniti šta to znači?

MILINOVIĆ: Svi podaci koji će se prikupljati, navedeni su u članu 8, 9 i 10 Zakona o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova 2013. godine. Način na koji će se doći do ovih podataka zavisi od formulacije i organiziranja pitanja i modaliteta odgovora na popisnim obrascima. Tako npr. ukoliko se nakon izvršenih analiza probnog popisa pokaže da bi se neka od pitanja mogla postaviti na način razumljiviji za ispitanike ili da neka od pitanja zahtijevaju dodatne modalitete ili njihovu izmjenu, a sve u cilju dobivanja što kvalitetnijih odgovora, vršit će se korekcije, ali samo u načinu formuliranja i organiziranja spornih pitanja na popisnim obrascima. Pored provjere sadržaja i jasnoće pripremljenih popisnih obrazaca ciljevi probnog popisa su i provjera kvaliteta skica popisnih krugova, provjera pripremljenih metodoloških i organizacionih rješenja za provođenje Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, testiranje prikupljanja, unosa, kontrole i obrade podataka prikupljenih na uzorku izabranih popisnih krugova, provjera mogućnosti korištenja podataka popi-

oktobra, mi tek krajem godine možemo formirati te općinske odbore. Također, u probnom popisu ne organizira se prethodno popisivanje za neke kategorije stanovništva kao što je to slučaj u pravom popisu. Ovdje se prije svega misli na osobe koje imaju uobičajeno mjesto stanovanja u BiH, a u momentu popisa će biti odsutne iz mjesta stanovanja (vojne osobe, osobe na izdržavanju kazne, članovi diplomatsko-konzularnih predstavništava i diplomatsko osoblje u međunarodnim organizacijama i institucijama). Što se tiče pitanja o nacionalnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku, ta će pitanja isto tako biti postavljena i u probnom popisu, na način kako je predvidio i zakon, odnosno kako je predvidjela i metodologija.

NP: Da li će i u kojoj mjeri prilikom popisa prisustvovati strani i domaći posmatrači? Na koji način će se oni birati?

MILINOVIĆ: Kada govorimo o domaćim promatračima, na terenu ćemo pored 21.000 popisivača, koliko smo procijenili da je potrebno, imati još 2.800 općinskih instruktora, odnosno kontrolora na terenu. Tu će biti i 175 državnih i entitetskih instruktora i kontrolora, 750 članova općinskih popisnih komisija, 250 vanjskih suradnika na pripremi i obradi materijala, kao i 120 statističkih i IT eksperata na obradi popisne građe. Znači to su sve osobe, osim popisivača, koje će vršiti određene kontrole u okviru svojih nadležnosti koje je zakon propisao. Sa državne razine, državni instruktori će kontrolirati rad entitetskih i općin-

“Svako ima maternji jezik. Jedan od tri maternja jezika koja smo mi ponudili, a ostali mogu reći da govore poljski, češki, romski ili bilo koji jezik koji smatraju maternjim.”

sa za popis poljoprivrede. Sve ove provjere i testiranja također mogu imati utjecaj na korekcije na obrascima.

Što se tiče pitanja o nacionalnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku, ta će pitanja isto tako biti postavljena i u probnom popisu, na način kako je predvidio i zakon, odnosno kako je predvidjela i metodologija. Samim popisnim krugovima mi nemamo predstavu koliko živi koje etničke skupine ili nacionalnosti, tako da će se obuhvatiti sve kategorije stanovništva, i manjina i tri konstitutivna naroda.

NP: Na koji način će se, prilikom odabira popisnih krugova za probni popis, osigurati da kroz testnu fazu prođe i stanovništvo koje pripada manjinskim grupama (nacionalne manjine, male vjerske i jezičke zajednice, itd.) kako bi se otklonile eventualne poteškoće u razumijevanju pitanja o etničkim obilježjima?

MILINOVIĆ: Probni popis provodi se na uzorku od 60 popisnih krugova, od kojih su 33 popisna kruga u Federaciji BiH, 21 popisni krug u Republici Srpskoj i 6 u Brčko Distriktu BiH. Općina u kojoj se nalazi sjedište svakog područnog ureda za statistiku ciljano se bira za uzorak, a iz svake općine biraju se po tri popisna kruga (urbanog i ruralnog tipa). Za Sarajevo, Banju Luku i Brčko bira se po 6 popisnih krugova (urbani, prigradski i ruralni). U probnom popisu nije moguće testirati kompletnu organizaciju popisa pošto u ovo vrijeme neće biti još uvijek formirane popisne komisije u općinama koje su neposredni organizatori popisa za područje svake općine i odgovorne su za blagovremeno poduzimanje potrebnih mjera radi osiguranja svih priprema za popis. S obzirom na to da će lokalni izbori biti 7.

skih instruktora, a oni će vršiti nadzor popisivača. Što se tiče međunarodnog monitoringa, kako je Vijeće ministara potpisalo u memorandumu o sporazumijevanju sa EU, sam cilj međunarodnog monitoringa je monitoring cjelokupnog popisa, od pripreme do objavljivanja podataka, verifikirajući fer i nepristrano popisivanje. Mi smo već imali prvi sastanak i eksperti iz međunarodnog monitoringa su bili u BiH. Imali smo prvi kick off meeting gdje su oni tražili određene informacije i dokumentaciju, i već se planira za kraj juna ili početak jula novi sastanak na kojem bi se konkretno vršila provjera onog instrumentarija priprema probnog popisa. Da se vidi da li smo spremni da idemo u probni popis na jesen. Monitoring treba da doprinese izgradnji povjerenja u popis, uz osiguravanje širokog učešća stanovništva i zalaganje za poštivanje međunarodnih standarda i preporuka UNECE i Eurostata, koje je usvojila Konferencija europskih statističara i uredbe EC o popisu stanovništva i kućanstava i mjera za njeno izvršenje. Vijeće ministara BiH će osigurati političku suglasnost i prihvatanje ovog memoranduma od svih relevantnih političkih aktera i svih razina vlasti u Bosni i Hercegovini. Kao što je sam Memorandum propisao oni imaju upravni odbor i komitet. Imaju ekspertni tim sa šest eksperata iz raznih oblasti popisa: ICT, metodologija, diseminiranje ... Imat će nekih 40 do 50 promatrača na terenu. Oni neće imati pravo da vrše bilo kakav utjecaj na popis, nego će kroz svoje izvještaje izvještavati da li se sve radilo po zakonu, odnosno po standardima.

Popis se mora u potpunosti depolitizirati, jer to javnost mora znati, i iz samog razloga da bi se uspješno proveo i da bi do-

Javne rasprave

NP: Koliko je Zakonodavac bio precizan prilikom donošenja Zakona? Zašto prilikom kreiranja upitnika i Zakona o popisu nisu konsultovani građani?

MILINOVIĆ: Svaki zakon koji se napravi, kada ga donesete, vidite da ste mogli nešto i bolje uraditi. Prilikom donošenja zakona vodilo se računa da su odredbe zakona usklađene sa međunarodnim preporukama UN i Eurostata i regulativi EC, što je sa aspekta struke i statistike bitno, ali i sa aspekta ovog međunarodnog monitoringa i verifikiranja rezultata. Pored toga cilj je bio da se što preciznije definiraju nadležnosti i obaveze svih učesnika u popisu od pojedinaca do institucija na svim razinama vlasti i mislim da se u najvećoj mjeri uspjelo.

Ne bih rekao da nije bilo javne rasprave. Zakon je dva puta bio u proceduri. Jedan zakon koji je Vijeće ministara ponudilo, koji je radila ekspertska skupina formirana od Vijeća ministara, i drugi koji je radila parlamentarna komisija. Puno se govorilo u javnosti i o zakonu i o nekim spornim stvarima u zakonu. I na parlamentu se dosta raspravljalo o zakonu, tako da ja ne mislim da javnost nije bila upoznata. Kroz medije je bilo dosta upita prema agenciji i prema samim političarima. Zvanična rasprava nije bila organizirana. To pitanje ste možda trebali zakonodavcu postaviti. Ja mislim da je bilo dovoljno rasprave i kroz medije i kroz parlament i kroz određene druge forme o zakonu. Prijedlog zakona je, također, bio javno dostupan na stranici parlamenta, tako da se svako mogao upoznati i sa odredbama zakona. Po meni je najbitnije da se vodilo računa da je u potpunosti usklađen sa međunarodnim standardima i preporukama i da se vodilo računa da se što jasnije definiraju nadležnosti svih učesnika u popisu, upravo da bi se izbjegla bilo kakva politizacija na terenu prilikom realizacije popisa.

Nema ulaska u Evropu niti određenih fondova bez broja sta-

bili verifikaciju od međunarodne zajednice.

Sporna pitanja

NP: Da li se upitnik za popis lica vodi evropskim preporukama, s obzirom na poluotvorena pitanja u pogledu nacionalnog, vjerskog i izražavanja o jeziku, a imajući u vidu da EU ova pitanja smatra izbornim, tj. neobaveznim pitanjima i da se prema njima odnosi s posebnom pažnjom?

MILINOVIĆ: Prilikom izrade metodologije i upitnika za popis, primijenjene su UN/ECE preporuke za provođenje popisa stanovništva. Uključena su sva obavezna pitanja i sve definicije su usaglašene sa preporukama. Svaka država može u popis uključiti i druga pitanja koja su joj od interesa. Preporuke, također, i za ta pitanja daju upute kako prikupiti podatke. Evo ova tri pitanja koja ste spomenuli, pitanja nacionalnog, vjerskog i izjašnjavanja o jeziku prema preporukama EC-a ne spadaju u obavezna pitanja. Međutim sve više statističari u svijetu i Evropi, poslije ovih migracija koje su se desile, insistiraju na nacionalnom pitanju. Evo i kod nas u BiH vi imate ogroman broj državljana BiH koji žive van zemlje. Nije samo nama u interesu da znamo. To je u interesu i drugim zemljama. I oni su tamo popisani i ti podaci postoje u zemljama u kojima žive. Prema tome sve više je i njima interesantan i taj dio nacionalnog pitanja. Tako da imate već određene zemlje, ne samo u ovoj regiji, koje su uključile u svoje popise i ova pitanja. Na našoj popisnici ova pitanja su poluotvorenog tipa. S obzirom na to da će za obradu podataka biti korištena suvremena OCR/ICR tehnologija koja preporučuje što je moguće više "ček boksova" koji minimiziraju

novnika. Pogotovo fondova koji će ići direktno prema određenim općinama, odnosno regijama u BiH, a neće vam niko dati sredstva ako ne zna koliko vi imate stanovnika u određenoj općini, naselju, selu ili gradu. Znači, mora se stvarno utvrditi stvarni broj stanovnika. Mi već pet godina po potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju smo dužni da izvještavamo Evropu i Eurostat. BDP per capita sukladno NUTS regionalnoj klasifikaciji i za BiH i za NUTS 2 razinu, tako da je tu popis presudan. Vi ne možete izvještavati ako nemate per capitu. Prema tome broj stanovnika je jako bitan i od interesa je za sve građane u BiH.

greške prilikom obrade materijala opredijelili smo se za takav pristup. U metodološkim uputama za popisivače je jasno naglašeno da popisivač, ni na koji način, ne smije utjecati na odgovor ispitanika. Znači vaše je pravo da na dva pitanja, nacionalnost i vjeroispovijest, date odgovor ili ne date odgovor. S tim da ukoliko ne želite da date odgovor, mora se upisati tako i tretirat će se kao osobe koje nisu željele da se izjasne. Pazite, vi se možete izjasniti kako vi hoćete. Imamo tri konstitutivna naroda i imate ostale. Ne mislim samo na nacionalne manjine. Vi se možete izjasniti kao Japanac. Evo u hrvatskoj je bilo Džedaja, Marsovača. To ulazi u rezultate, bilo kako da se ko izjasni. Statistika je dužna da to prihvati jer osoba ako ne želi da se izjasni mi to moramo prihvatiti. Što se tiče maternjeg jezika tu se osoba mora izjasniti. Svako ima maternji jezik. Jedan od tri maternja jezika koja smo mi ponudili, a ostali mogu reći da govore poljski, češki, romski ili bilo koji jezik koji smatraju maternjim.

NP: Da li može doći do situacija da se na osnovu pitanja o jeziku izvlači odgovor na pitanje o nacionalnoj pripadnosti ukoliko osoba prethodno ne odgovori na to pitanje?

MILINOVIĆ: Vaš individualni podatak se neće objavljivati ili vezati uz bilo čije lične podatke. Svi podaci koji će se objavljivati bit će agregirani u onom obliku da se osoba ne može prepoznati iz objavljenih podataka. To je pravilo u statistici. Upravo jedna od najvažnijih zadataka i same tri statističke institucije i međunarodnog monitoringa je zaštita povjerljivosti podataka.

Razlike u procjenama broja stanovnika

NP: Sadašnji podaci o broju stanovništva u BiH se razlikuju ako pogledamo entitetske zavode, državni Zavod za statistiku i Eurostat. Zašto se pojavljuju tolike razlike?

MILINOVIĆ: Procijenjeni broj stanovnika u Bosni i Hercegovini urađen je uz pomoć međunarodnog eksperta 2002. godine. Učestvovala su sve agencije u BiH. Tada je ekspert ponudio i različite metodološke pristupe i desilo se ono što nažalost ne bi smjelo da se desi, da imamo različit metodološki pristup u entitetima. Međutim, ako uzmete naše podatke, mi smo išli da radimo po metodologiji koju je upravo preporučio ekspert kao najbolju, međutim u entitetima su smatrali da je bolje koristiti određene druge i zato je bitan popis. Čak i one procjene koje mi objavljujemo kao zvanične, ako uporedimo sa nekim anketnim istraživanjima koja provodimo, javljaju se određene razlike. Mi smo imali još jednu naknadnu procjenu stanovništva koja je pokazivala da imamo manje stanovnika nego 3 miliona i 800 hiljada koju mi objavljujemo, međutim ona nije prihvaćena od Statističkog zavoda RS-a. Nisu prihvatili da se ta procjena objavi, tako da mi sada objavljujemo ono što objavljujemo i upravo je značajno da što prije imamo stvarni broj stanovništva. Ažuriranje broja stanovnika se vrši na bazi prirodnog priraštaja i dostupnih podataka o migracijama. Popisom će biti osigurani kvalitetni podaci o broju stanovnika i različitim strukturama. Eurostat priznaje i koristi samo podatke koje objavi kao zvanične Agencija za statistiku BiH. Pa tako i budući podaci i rezultati popisa. Upravo je jedna od izmjena Zakona bila da samo Agencija za statistiku BiH objavljuje podatke na svim razinama vlasti, jer jedino će ih tako Evropa i Eurostat i prihvatiti. Vi sada imate raznih procjena koje se kreću od 3 i 300 do 4 i po milijuna stanovnika u BiH, ali jedino će ono što mi objavimo biti mjerodavan podatak za BiH.

NP: Na koji način će se prilikom popisa tretirati i popisivati dijaspora?

MILINOVIĆ: Podaci o državljanima BiH koji su odsutni iz BiH duže od godinu dana dostupni su u podacima o popisu zemalja u kojima oni žive i bit će dostupni kroz razmjenu podataka. I pored toga Zakon u poglavlju V. Članak 40. i 41. je predvidio mogućnost da se osobe koje žive i rade ili borave u inozemstvu popišu. Organizacija popisa pobliže se određuje posebnim organizacijsko-metodološkim napucima Agencije. Infrastruktura i logistika popisa stanovništva koristit će se i za popis osoba državljana BiH koji žive u inozemstvu, a imaju prebivalište u BiH i odsutni su dulje od 12 mjeseci. Popis će se obaviti na posebnom obrascu za inozemstvo, koji propisuje ravnatelj Agencije, pri čemu obrazac obvezno sadržava pitanja o imenu i prezimenu, jedinstvenom matičnom broju, općini prebivališta, nacionalnosti, vjeroispovijesti, maternjem jeziku, državi u kojoj se nalazi, razlogu i dužini boravka u drugoj državi. Obrazac će biti objavljen i dostupan na internetskoj stranici Agencije. Osobe koje žive u inozemstvu dostavit će poštom s povratnicom popunjene obrasce na adresu Agencije najkasnije do 10. 4. 2013. godine. Hrvatska i Srbija su uvjetno rečeno odustale od popisivanja dijaspore jer u prošlom popisu nisu popisali ni nekih 30% osoba, iako su išli direktno vani preko konzularnih predstavništava i raznih udruženja. Nisu uspjeli popisati više od 20 – 30% tih osoba za koje procjenjuju da žive vani. Agencija će, zajedno sa entitetskim zavodima za statistiku, obaviti unos, kontrolu, obradu i publiciranje prikupljenih podataka o ovim osobama, odvojeno od popisa iz Članka 7 Zakona. Prikupljeni podaci bit će obrađeni po svim traženim ele-

PRIPREMLJENA JE APLIKACIJA ZA RUČNI UNOS PODATAKA, koja će biti korištena u probnom popisu i dorađena nakon istog. Trenutno se radi na optimizaciji kontrola i konačnom usvajanju popisnice i metodoloških uputa za probni popis. Uspostavljena su koordinaciona tijela u skladu sa Zakonom o popisu.

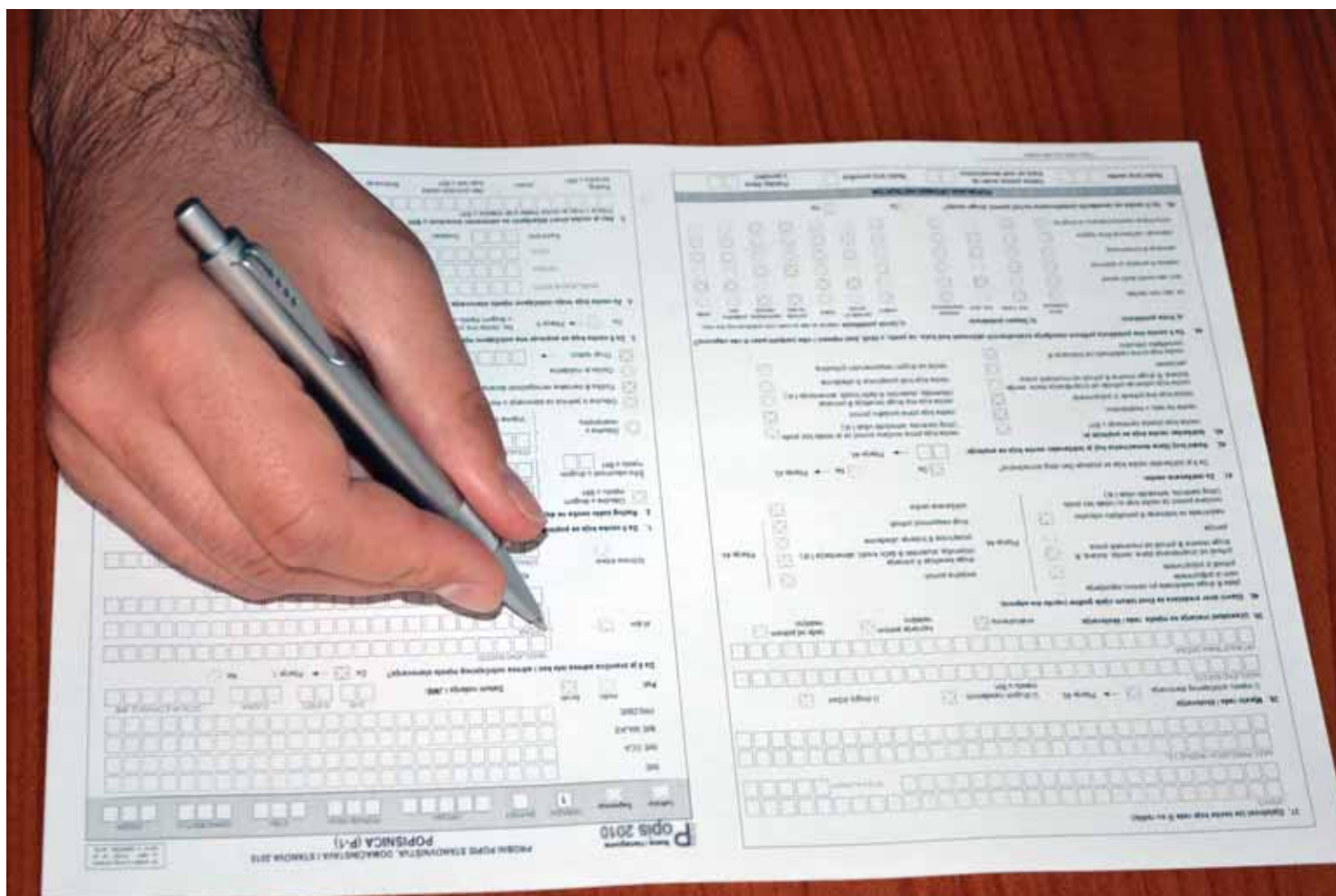
mentima u obrascu i iskazani u posebnoj bazi podataka.

NP: Kako će se tretirati osobe koje žive u BiH, a strani su državljani?

MILINOVIĆ: Prema Članu 5. Zakona o popisu, osobe strani državljani koji neće biti predmet popisa su diplomatsko-konzularno osoblje stranih diplomatskih i konzularnih predstavništava i predstavnici međunarodnih organizacija i tijela, kao i članovi njihovih porodica koji s njima borave u BiH, pripadnici stranog vojnog i policijskog osoblja, kao i članovi njihovih porodica koji s njima borave u BiH. Sve druge osobe koji žive u BiH, a koje su strani državljani tretirat će se tako da će se svi oni koji su u BiH prisutni duže od godinu dana ubrojiti u ukupno stanovništvo BiH, odnosno u ukupno stanovništvo mjesta popisa, a svi oni koji su u BiH prisutni kraće od godinu dana, ali imaju namjeru da ostanu u BiH još toliko da ukupno vrijeme provedeno u BiH i vrijeme koje još namjeravaju provesti u BiH bude duže od godinu dana, ubrojiti će se u ukupno stanovništvo BiH. Oni koji su u BiH prisutni kraće od godinu dana, a nemaju namjeru da ostanu u BiH toliko da bi ukupna dužina njihovog boravka bila veća od godinu dana, neće se ubrojiti u ukupno stanovništvo BiH. Ove osobe su privremeno prisutne. Evo naši studenti, recimo, koji studiraju vani duže od godinu dana, neće ući u broj rezidentnog stanovništva. Mi ćemo ih popisati zbog određenih naših evidencija, ali ne mogu ući u ukupan broj stanovnika. ■

THE 2013 CENSUS

DEBATE OVER BIH CENSUS CONTINUES

The divided opinions and lack of political consensus between Bosniak, Croat and Serb political elites over provisions in the state census led to a 5-year political deadlock, which delayed the initially planned Population and Housing Census for 2011. It is yet another testament that ethno-politics continues to pervade and dominate the BiH political landscape.

Piše: *Medina MALAGIĆ*

After nearly five years of failed political talks, BiH's Parliamentary Assembly finally reached an agreement in February 2012 to conduct the long-awaited national census in April 2013. Following unsuccessful debates and political maneuverings, the deal was largely the result of significant EU warnings that accession talks would not resume until a compromise was reached.

Not surprisingly, Bosnia will be the last Western Balkan country to hold a head-count, a prerequisite to EU integration. All other former Yugoslav Republics carried out a nationwide census in 2011.

What Stood In The Way?

The purpose of a census is to collect technical data in order to develop an overall description of social and economic conditions in a country, and yet in BiH the politically charged atmosphere that accompanied the adoption of the census law shows that ethnic overtones permeate the decision-making process.

Controversy revolved around the inclusion of religion, ethnicity, language, and refugee and IDP return. When political talks began in 2008, many Bosniak, along with several Croat politicians, were understandably adamantly opposed to a census on the grounds that it would legitimize the systematic campaign of ethnic cleansing and mass expulsion in the areas formerly occupied by Bosniak and Croat civilians on the territory of what is today the RS. The political parties Alliance of Independent Social Democrats (SNSD) and Serbian Democratic Party (SDS) advocated the inclusion of data on ethnicity and religion as an inviolable right to declare ethnic and religious identity.

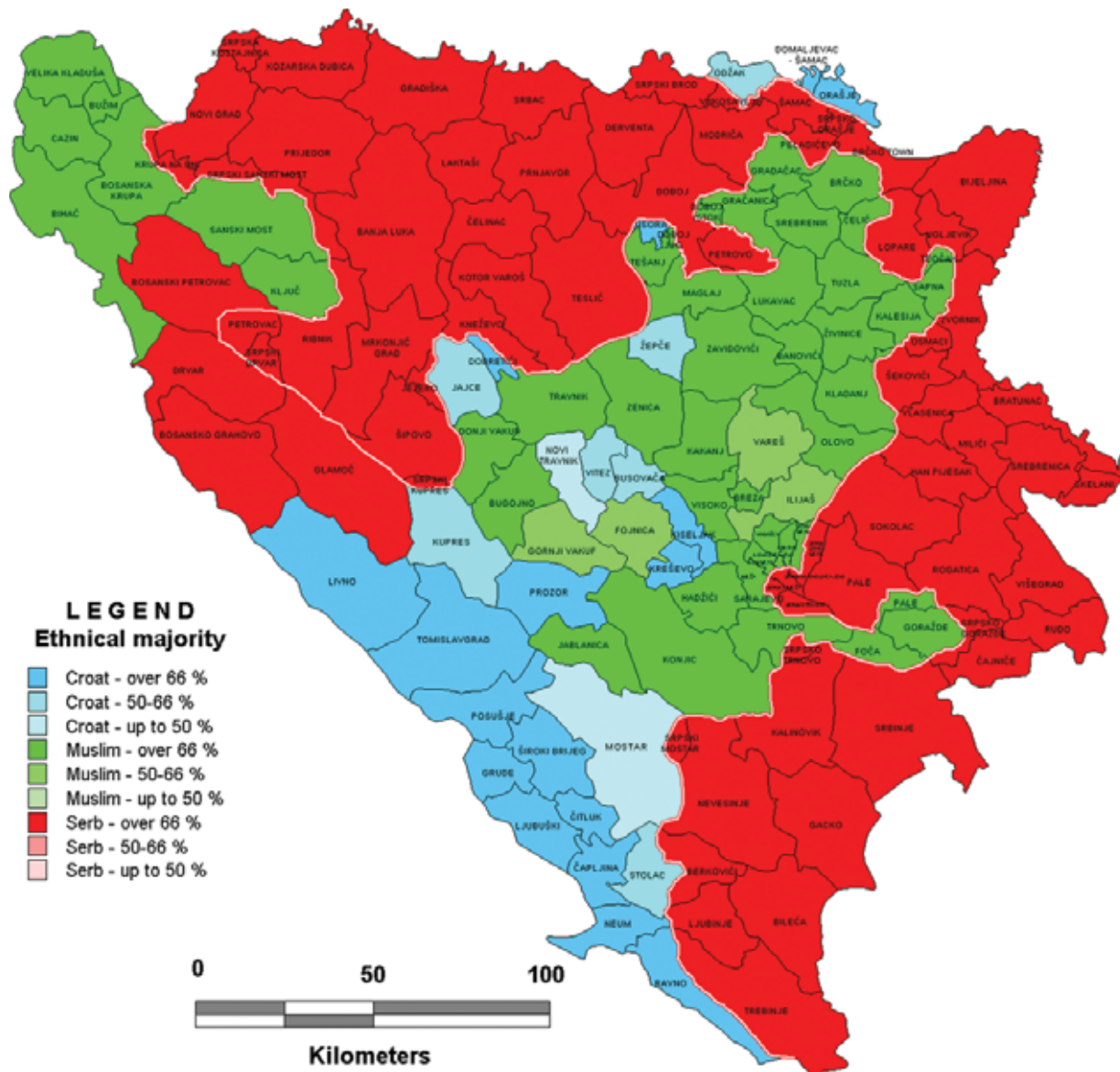
What followed was an incessant battle over Article 48, which stipulated that despite the results of the census, the ethnic quotas currently being used to fill administrative positions would continue to rely on the 1991 census. The final, agreed upon provisions by all three constituent ethnic groups amounted to a compromise on all sides. Article 48 will not be included in the census law, and the results of the 2013 census on ethnicity will only be used once refugee and IDP return has been accomplished. Bosniak representatives eventually ca-

pitulated to demands to eliminate Article 48, and as a further act of compromise questions on ethnicity, language and religious affiliation will be optional.

Separate But Equal?

The results of the census will undoubtedly reveal the changes to the ethnic make-up of BiH, from a once ethnically intermingled country to one that is now partitioned along demarcated ethnic lines.

The Dayton agreement institutionalized a political structure pre-

dictated on maintaining a stringently defined balance of equal ethnic representation. While the horizontal ethnic stratification might look fine on paper, in reality it created an ungovernable structure mired with contradictions that precludes the changes necessary that would comply with EU standards.

Even though a census bill has been passed, it would be naïve to view it as a triumph, an example of how BiH's political elites, representing the 'žinterests' of the three constituent nations, were able to put their differences aside for the sake of progress. A census is necessary, but the process of reaching an agreement and the nuances of the final provisions only demonstrate that a common vision has not yet materialized. The Constitution of BiH prioritizes the European Convention on Human Rights, but strips power from citizens and places it in the hands of a handful of elites who profess diver-

gent and often irreconcilable differences.

Eldar Sarajlic succinctly describes the situation: “There is no tendency to dominate the state or other groups, but also no political will to share power productively under a common institutional framework.” The full equality of BiH’s constituent nations is enshrined in the Constitution, but confers more power to institutions that thrive on the basis of ethnic division and exclusivity. Is effective progress really being made if agreements are reached by all three ethnic parties, but simultaneously decisions made by entity level governments actually perpetuate an ethnically divided state?

With technical preparations already underway, several questions and concerns over the possible implications of a Bosnian state census inevitably arise. Other than the obvious demographic and population changes, will the data on the sensitive topics of ethnic identification and religion reveal the level of its significance in relation to other economic factors among BiH’s citizens? A draft of the census has already been prepared, requiring people to declare citizenship but rendering questions on ethnicity and religion optional. Or, will political parties try to exert pressure on people to either declare or not declare their ethnic affiliation, consequently exacerbating polit-

cization of the census in an effort to further cement their hold on their ethnic enclaves?

A parallel can be drawn with the experience of Serbia and Montenegro’s 2011 Census, which demonstrated that questions on ethnicity and religion are never just about statistics. The delegation of the European Union to Serbia took precautions during the preparations of their census, stating that questions on ethnicity should be “open-ended and each citizen can provide any answer they like to these questions or choose to leave them open.” The Montenegrin Census put the very issue of Montenegrin civic and ethnic identity at the focal point, where the trajectory of nation building is seen as vital in a country

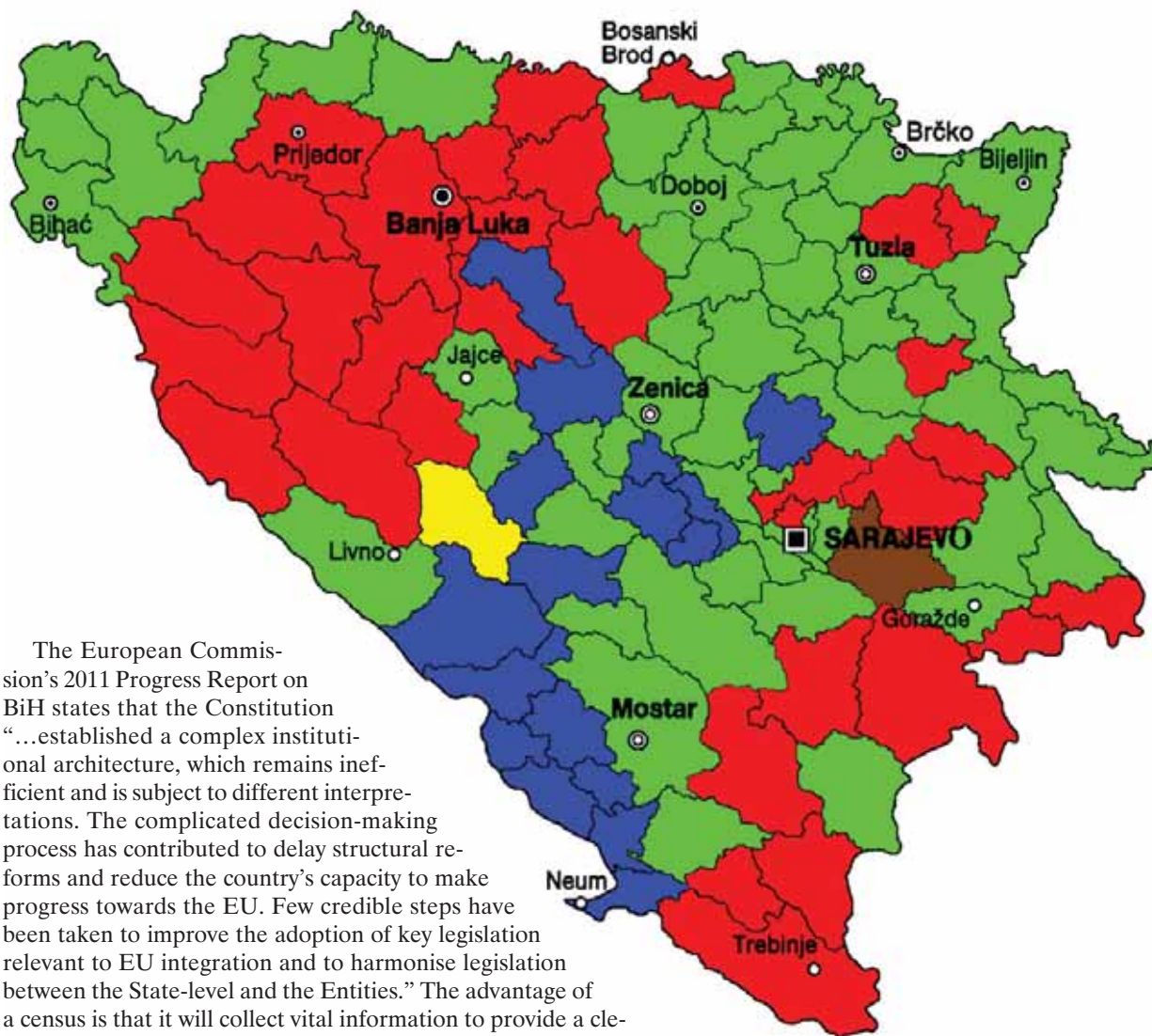
The European Commission’s 2011 Progress Report on BiH states that the Constitution “...established a complex institutional architecture, which remains inefficient and is subject to different interpretations. The complicated decision-making process has contributed to delay structural reforms and reduce the country’s capacity to make progress towards the EU. Few credible steps have been taken to improve the adoption of key legislation relevant to EU integration and to harmonise legislation between the State-level and the Entities.” The advantage of a census is that it will collect vital information to provide a clear picture on economic and social activity, but the lack of progress in administrative reform presents a bleak picture. BiH’s complex administrative framework characterizes all levels of government. True reform cannot begin as long as the Constitution entrusts power to ethereal ethnic collectives rather than individual citizens, and prevents the consolidation and strengthening of state-level institutions and the empowerment of individual citizens.

An Ethnic Census?

EU member states have not presented a unified opinion regarding constitutional reform in BiH. The EU continues to stress the necessity of constitutional reform, yet does not seem to seriously take into account that political parties operate on divergent ethnocentric views and national aspirations. Terms such as reform, democratic progress, rule of law and human rights are still framed within the context of a political structure that has proven to be dysfunctional and deepened social, political and cultural exclusion.

that is attempting to fortify its position as a viable EU candidate country. Political and religious leaders stepped up efforts to compel citizens to identify their ethnic affiliation predicated on their own predetermined definitions of ethnicity.

As citizens in these two countries were not spared the politicization of the census on the sensitive issue of ethnic identity, we can assume the extent to which the politicization of this issue will be played out in BiH. When the census data is collected and catalogued, it will mean that BiH has successfully complied with an EU requirement. But successful compliance will not herald optimism and reform, because it fails to address the underlying causes of a categorically defunct political structure, upheld by a Constitution that perpetuates a system in which ethnic separatism is stringently maintained, administrative reform is unsustainable, and nationalistic fervor is easily fomented. This much is certain. ■

STAVOVI STRANAKA U VEZI SA ZAKONOM O POPISU STANOVNIŠTVA

ŠTA JE GODIN BILO SPORNO

Političke stranke zauzele su ad hoc stavove, za koje su znale da će ih kasnije dijelom morati promijeniti, i počela je rogovska borba na dnevno-političkoj razini o temi koja ima trajne implikacije na duži period, jer je to i cilj svakog popisa, a posebno ovog bosanskohercegovačkog.

Piše: **Armin SIJAMIĆ**

Parlamentarna skupština BiH donijela je Zakon o popisu stanovništva kao rezultat međunarodnih pritisaka (prvenstveno iz EU, odakle je stiglo upozorenje da ne izvršavanjem popisa stanovništva Bosna i Hercegovina krši odredbe Privremenog sporazuma / Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) BiH sa Evropskom unijom) i potrebe da se rješava još jedno pitanje koje ima predznak državnog.

Političke stranke zauzele su ad hoc stavove, za koje su znali da će ih kasnije dijelom morati promijeniti, i počela je rogovska borba na dnevno-političkoj razini o temi koja ima trajne implikacije na duži period, jer je to i cilj svakog popisa, a posebno ovog bosanskohercegovačkog. U svakom slučaju, popis stanovništva Bosni i Hercegovini je više nego potreban uzimajući u obzir činjenicu da nije vršen dvadeset godina. Pritom se morala izbjeći, ili bar ublažiti, politizacija popisa od političkih aktera. Odluka o popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini je političko pitanje i s tim se trebalo računati kada se pristupalo ovom problemu, jer posljedice tog čina mogu biti kratkoročne i dugoročne.

Popis stanovništva u svijetu se obično vrši u intervalima od deset godina. Kako je zadnji popis stanovništva u Bosni i Hercegovini izvršen 1991. godine, bilo je logično očekivati da će se 2001. godine izvršiti novi. Nijedna razvijena država svijeta ne zasniva svoj razvoj na proizvoljnosti, već na tačnim podacima i naučnim predviđanjima o budućnosti. Tim državama popisi stanovništva su možda i najbitnije reference u kreiranju dugoročnih ekonomskih i političkih procesa. Zbog tadašnje političke situacije u Bosni i Hercegovini, od organizacije novog popisa se odustalo, iako je u medijima već bila pokrenuta ozbiljna rasprava o tome uz isticanje popisa stanovništva kao stvari od prvorazredne društvene važnosti u gotovo svim životnim oblastima, od sagledavanja demografskih karakteristika stanovništva Bosne i Hercegovine do pregleda ekonomskih i različitih društvenih pokazatelja. Popis tada nije izvršen kao rezultat neslaganja političkih aktera oko "metodologije popisa".

NAMA O?

Suprotni stavovi

Zakon o popisu stanovništva svih narednih godina bio je sporan iz istoga razloga, ali ipak će on biti proveden naredne godine, uprkos sporu oko “metodologije popisa” koji je postao osjetljivo političko i nacionalno pitanje zbog toga što će s jedne strane pokazati strahovite učinke rata, a s druge strane što će biti šamar svim nacionalističkim politikama, jer će faktičko stanje na terenu biti ovjeren naučnim potpisom i državnim pečatom. Političke stranke, ovisno iz kojeg entiteta dolaze i koji im je nacionalni korpus biračka baza, zauzele su suprotne stavove koji su se proteklih godina, gotovo kod većine stranaka mijenjali. Stranke iz RS-a ovome pitanju pristupile su sa istim stavom, stranke sa sjedištem u Sarajevu su stavove dijelom mijenjale u proteklih godinama, dok su stranke sa hrvatskim predznakom svoj stav iskazivale u kontekstu sveukupne politike, odnosno njihov stav je zavisio od toga da li su bili bliži strankama iz Sarajeva ili onima iz Banje Luke. Pojavljivanje stranaka tzv. “Platforme” definitivno je političke ciljeve Hrvatske demokratske zajednice BiH (HDZ BiH) i Hrvatske demokratske zajednice 1990 (HDZ 1990) približilo Savezu nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), a u skladu s tim i stav oko popisa stanovništva se mijenjao.

Zakon o državljanstvu

Tokom 2007. godine, Stranka demokratske akcije (SDA) i Stranka za BiH (SBiH) bile su na pozicijama da će podržati provedbu popisa ukoliko se izmijeni član 17 Zakona o državljanstvu i da će se u potpunosti implementirati Anex 7 Dejtonskog sporazuma. Ove dvije stranke su bile na pozicijama da vršenje popisa stanovništva u predloženom obliku koji bi uključivao izjašnjavanje o jeziku, naciji, vjeri i sl. je, ustvari, čin “legalizacije etničkog čišćenja”. Na istim pozicijama tada bile su i dvije najveće hrvatske stranke, pritom ističući da je u periodu 1992–1995. raseljeno preko 200.000 Hrvata, a veliki dio njih je izgubio državljanstvo Bosne i Hercegovine. S druge strane, stranke iz Banje Luke kao kontraargument stavovima stranaka iz Mostara i Sarajeva, govorili su da je implementacija Zakona o povratku izvršena u gotovo stopostotnom obimu te da se konačno mora izvršiti popis stanovništva kako bi se utvrdilo činjenično stanje. Ne-

dugo nakon toga, nakon što je ovakvom Prijedlogu zakona o popisu stanovništva izostala podrška iz drugog entiteta, Milorad Dodik je sredinom osmog mjeseca 2008. godine izjavio da, ukoliko izostane dogovor o ovom pitanju na državnom nivou, entitet u kojem je premijer sam će izvršiti pripreme za popis stanovništva i imovine na teritoriju Republike Srpske tokom 2011. godine. Stranke iz Federacije, nakon ovih najava iz Republike Srpske, su ostale na istim pozicijama i uvjetima po kojima se treba izvršiti popis i samoj metodologiji, izuzev poslanice Socijaldemokratske partije (SDP) u Parlamentarnoj skupštini BiH Mirjane Malić koja je izjavila da s političkog stanovništva popis koji podrazumijeva izjašnjavanje o naciji, vjeri, jeziku i sl. nije sporan i dodala: “Ne trebate ići dalje od članova Opštinskog vijeća Opštine Centar u kojoj se multietničnost sastoji u tome da su tri Bošnjaka i jedan musliman.” U principu je i SDP BiH zadržao ovakav stav do početka ove godine kada je Zakon o popisu i usvo-

jen. SDP nije imao mnogo istupa na ovu temu, niti su dali puno prijedloga, ali njihovo viđenje popisa bilo je bliže stavu SNSD-a nego stavu SBiH. Krajem desetog mjeseca iste godine, Bosnu i Hercegovinu je posjetio Olli Rehn, komesar EU za proširenje i naglasio da Brisel od Bosne i Hercegovine očekuje da se popis stanovništva izvrši tokom 2011. godine, koji će u sebi sadržavati, kao obavezna, pitanja o ekonomskim i socijalnim pokazateljima, a da ostala pitanja vezana za popis trebaju da budu usaglašena unutar Bosne i Hercegovine. Već narednog mjeseca na sastanku Sulejmana Tihića, Dragana Čovića i Milorada Dodika dogovoreno je da popis stanovništva treba biti proveden 2011. godine. Tada su naveli da bi popis trebao da sadrži izjašnjavanje stanovnika o naciji, vjeri i jeziku, odnosno da će se u popis unijeti svi elementi prema Eurostatu, ali da bi sve do 2014. godine popis iz 1991. godine trebao biti osnova za nacionalnu zastupljenost u državnim institucijama. Ovakvim stavom SDA i HDZ BiH su odustali od svojih prijašnjih stavova te je dogovoreno ono što je i bio prijedlog stranaka iz Banje Luke. Haris Silajdžić kao član Predsjedništva BiH je odbio takav dogovor, navodeći takav dogovor "po-

POČETKOM FEBRUARA 2012. GODINE, gotovo neočekivano i bez najava da je došlo do približavanja stavova između stranačkih lidera.

u Banjoj Luci osudili su ovakav stav, prije svega kolega iz SDA, dodajući da se ne drže unaprijed dogovorenog. Poslanici SNSD-a iznijeli su i primjedbu da u predloženoj strategiji nisu bila predviđena sredstva za izbjegla lica koja žele ostati na adresama na kojima su sada te su izrazili svoje slaganje sa planom povratka onih koji to žele. Tri nacionalna stranačka bloka su ipak ostavila mogućnost kompromisa o pitanju popisa i strategije povratka. Međutim, mediji su izvijestili da je već tada Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine krenula sa

litičkom i moralnom kapitulacijom samoproklamovanih predstavnika bošnjačkog i hrvatskog naroda, pred zahtjevom politike koja ne krije svoj konačni cilj - uništenje BiH". Tadašnji Visoki predstavnik za BiH Miroslav Lajčak pozdravio je dogovor domaćih političara.

Popis i povratak

Polovinom 2009. godine, SDA je najavila da Prijedlog zakona o popisu neće biti podržan jer srpski delegati u PS BiH nisu podržali "Strategiju za konačno dovršenje povratka". Iz SDA je rečeno da Vijeće ministara BiH na čelu sa Nikolom Špirićem nije uradilo ništa u traženju povoljnog kredita koji bi koristio povratnicima te da shodno tome u Domu naroda poslanici iz reda Srba nisu glasali za predloženu strategiju. Ovakav stav SDA podržala je i Stranka za Bosnu i Hercegovinu. Ponovo je isticana važnost neusvajanja ovakvog prijedloga zbog "legalizacije etničkog čišćenja i genocida". Zbog tadašnjih sedamnaest poslanika u PS Bosne i Hercegovine iz redova ove dvije stranke, usvajanje bilo kakvog zakona protiv njihove volje bilo je nemoguće. Poslanici iz oba HDZ-a i predstavnici stranaka sa sjedištem

pripremanima za popis stanovništva i imovine i da je već kreirala obrasce na kojima je predviđeno izjašnjavanje o etničkoj, vjerskoj i jezičkoj pripadnosti.

Dijaspورا

U mjesecima koji su dolazili "najglasnija" o pitanju popisa bila je Stranka za Bosnu i Hercegovinu koja je tražila popis i dijasporu BiH, promjene Zakona o državljanstvu, ali ostali su usamljeni u svojim zahtjevima. Stranke iz Republike Srpske su deklarativno bile protiv promjene Zakona o državljanstvu, bar u onome dijelu koji se odnosi na mogućnost vraćanja državljanstva posebno onih građana koji žive u državama koje nemaju sporazum o dvojnem državljanstvu sa BiH. U isto vrijeme iz Republike Srpske su stizale izjave da je Zavod za statistiku RS spreman da izvrši popis po svim evropskim standardima te da će on i biti obavljen ako ne bude dogovora na nivou države i na taj način su izvršili dodatni politički pritisak na kolege iz drugog entiteta, ali i poslali signal prema međunarodnoj zajednici da ključ za prevazilaženje ovoga problema leži u Sarajevu, a ne u Banjoj Luci. Bošnjački političari su bili protiv ovakvog popisa u Republici Srpskoj i istakli da taj popis neće priznati ni domaći ni strani faktori.

Važno pitanje

U proljeće 2010. godine o važnosti popisa stanovništva upozorio je i direktor Agencije za statistiku EU (Eurostat) Peter Everaers te dodao da ovo pitanje može biti od ključne važnosti za odnos Bosne i Hercegovine i EU. Ovakav jasan stav međunarodnih predstavnika je polučio uspjeh kao i upozorenja koja je dao komesar Rehn. Sve stranke su tada izrazile želju za konsenzusom. Tada je iz redova HDZ 1990 došao zanimljiv prijedlog: popis pripadnosti narodu, vjeri i izjaš-

Agencija za statistiku

Krajem 2010. godine i "struka" je dala svoj prijedlog. Agencija za statistiku BiH je predložila da popis stanovništva bude 1. oktobra 2012, a prvi rezultati tri mjeseca kasnije, kako bi Bosna i Hercegovina ispunila direktive Brisela i time prestala biti jedina država Evrope bez popisa. U vremenu koje je dolazilo glavna tema svih političkih razgovora bila je uspostava vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini, osim u Republici Srpskoj gdje je vlast veoma brzo uspostavljena.

njavanje o jeziku, ali primjena tih rezultata u raspodjeli državnih funkcija tek po ulasku BiH u EU. Ovakav prijedlog nije podržala nijedna druga stranka.

Kako se radilo o izbornoj godini rasprave o popisu stanovništva gurnute su u drugi plan, iako su stranke deklarativno i dalje ostale na istim pozicijama. Međutim, međunarodna zajednica nije propuštala da upozori i podsjeti na posljedice ukoliko popis ne bude proveden.

Tadašnji šef Delegacije EU u BiH ambasador Dimitris Kourkoulas je izjavio da su i komesar EU za proširenje Stefan Fuele i komesar EU za ekonomska i monetarna pitanja Olli Rehn predsjedavajućem Vijeća ministara BiH Nikoli Špiriću uputili pismo u kojem traže hitno donošenje zakona o popisu stanovništva u BiH i istakli da Bosna i Hercegovina ne može otpočeti pregovore o članstvu u EU bez izvršenog popisa stanovništva. Fuele i Rehn su, također, naglasili da predmet popisa ne može biti dijaspora BiH, jer će oni biti predmet popisa stanovništva u državama u kojima su nastanjeni tokom 2011. kada će evropske države krenuti sa popisom stanovništva na svojoj teritoriji. Istakli su da izjašnjavanje o pitanju jezika, vjere i etnije mogu biti na popisu stanovništva kategorija koja nije obavezna i da izjašnjavanje o ovome može biti na dobrovoljnoj bazi.

Stranke iz Republike Srpske ove stavove službenog Brisela shvatile su kao podršku vlastitom prijedlogu i naglasile da je krivica za nedonošenje zakona u strankama iz Sarajeva. Kao i prethodni put, da bi ojačali svoju poziciju, vlasti Republike Srpske najavile su održavanje popisa na teritoriju tog entiteta u 2011. godini, ako dogovor izostane na državnom nivou.

Prvi kompromis

Sredinom 2010. godine Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH je podržao u prvom čitanju Prijedlog zakona o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. godine. Prijedlog zakona sadrži odredbe koje definiraju da građani BiH mogu, ali i ne moraju da se na popisu 2011. izjasne o nacionalnoj, vjerskoj i jezičkoj pripadnosti.

U predloženom tekstu je i odredba da će dijaspora biti obuhvaćena posebnim popisom, kao i to da će glavni centar za obradu popisnih podataka biti u Istočnom Sarajevu.

Definisano je i da će primjena podataka o etničkoj strukturi stanovništva prema popisu stanovništva iz 1991. godine važiti i nakon okončanja ovog popisa za formiranje vlasti na svim nivoima u BiH sve do potpunog provođenja Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma. Stranka za BiH je bila protiv i optužila SDA za izdaju, iako je ovaj prijedlog popisa bio usklađen prema parametrima Eurostata, a na koji su se iz ove stranke godinama pozivali. Ali samo tri sedmice nakon toga dešava se novi preokret. SNSD traži brisanje člana 48 Prijedloga zakona o popisu kojim se predviđa da će primjena podataka o etničkoj strukturi stanovništva, prema popisu iz 1991. godine važiti i nakon okončanja novog popisa, za formiranje vlasti na svim nivoima u BiH, sve do potpunog provođenja Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma, jer nije definisano ko i kako će odrediti kada je povratak raseljenih okončan. SNSD je uložio amandman na ovaj prijedlog, a Bošnjaci su bili protiv. Klub Srba nije podržao usvajanje zakona bez njihovog amandmana, tačnije Delegati SNSD-a se nisu pojavili na

**NIJEDNA RAZVIJENA
DRŽAVA SVIJETA** ne zasniva
svoj razvoj na proizvoljnosti, već
na tačnim podacima i naučnim
predviđanjima o budućnosti.

sjednici koju su predložili mjesec dana nakon što su glasali za isti, tako da je trakavica oko popisa stanovništva nastavljena. PDP je kritikovao ovaj čin svojih kolega. Sada je SDA optuživala SNSD za nepoštivanje dogovora i svu krivicu su svalili na Milorada Dodika, a našao se i na udaru opozicije u Republici Srpskoj. Bilo je jasno da je predizborna kampanja počela. Milorad Dodik je ponovo najavljivao popis stanovništva na teritoriju Republike Srpske, a međunarodna zajednica je upozorila da popis treba biti obavljen na teritoriju cijele države. U međuvremenu SNSD je predlagao da nakon obavljenog popisa rezultati popisa iz 1991. godine važe do 2015. godine, ali ni taj prijedlog nije dobio potrebnu podršku političkih aktera u BiH.

Dogovor lidera

Početkom februara 2012. godine, gotovo neočekivano i bez najava da je došlo do približavanja stavova između stranačkih lidera. Dom naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine usvojio je Prijedlog zakona o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH po kojem će popis biti obavljen u periodu od 1 do 15 aprila 2013. godine.

Na osnovu dogovora šestorice stranačkih lidera postignutog krajem decembra prošle godine, iz Zakona je izbrisan član 48, kojim je bilo predviđeno da se rezultati o etničkoj strukturi stanovništva popisa iz 1991. godine primjenjuju pri formiranju vlasti sve do završetka povratka izbjeglih i raseljenih lica, što je i bio kamen spoticanja u dogovoru oko usvajanja ovog važnog zakona, premda je ovako zakonsko rješenje prvi put predstavljeno u sklopu Prudskih pregovora između Milorada Dodika, Sulejmana Tihića i Dragana Čovića. Stranke iz Republike Srpske koje imaju svoje izabrane predstavnike u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine bili su jednoglasni u tome da se provede popis u ovoj predviđenoj zakonskoj formi. Delegati iz redova SNSD-a najviše su insistirali na ovakvom zakonskom rješenju. Kolege iz Federacije BiH morale su odstupiti sa početnih pozicija i povući se, te glasati za zakon koji im je samo do prije nekoliko mjeseci bio neprihvatljiv jer "legalizira etničko čišćenje". Ovo nije bio rezultat samo kompromisa i političkog pregovaranja, već je bilo suočavanje sa neminovnošću popisa stanovništva i samih pritisa međunarodne zajednice da se ovo pitanje konačno zatvori. Stranka za Bosnu i Hercegovinu je bila protiv, ali glasovima SDA i SDP-a te glasovima HDZ BiH i HDZ 1990, zakon je ipak dobio potrebnu podršku i iz Federacije Bosne i Hercegovine.

Politički akteri i ovaj su put nepotrebno gubili vrijeme, iako su svi dobro znali da se popis stanovništva mora izvršiti i da je dogovor o ovom pitanju bio nužan, jer popis iz 1991. godine ne može zauvijek biti referenca pri formiranju vlasti, iako je to možda i nepravedno. ■

POPIS - INSTRUMENT ZA UVID U STANJE I KREIRANJE NOVOG STANJA

IGRA STR I DOMINA

Ono što se u većini država smatra nužnom aktivnošću koja se preporučuje svakih deset godina (United Nations Department of Economic and Social Affairs 2008), a kako bi se mogao napraviti detaljan uvid u demografsku situaciju u datoj državi, u Bosni i Hercegovini je predmetom političke bitke dvaju sučeljenih koncepata države

AHA ACIJE

Piše: **Adnan HUSKIĆ**

U periodu od prvog do petnaestog aprila 2013. godine, u Bosni i Hercegovini će biti proveden popis stanovništva. Ono što se u većini država smatra nužnom aktivnošću koja se preporučuje svakih deset godina (United Nations Department of Economic and Social Affairs 2008), a kako bi se mogao napraviti detaljan uvid u demografsku situaciju u datoj državi, u Bosni i Hercegovini je predmetom političke bitke dvaju sučeljenih koncepata države. Podaci prikupljeni popisom se dalje koriste u procesu planiranja, prilagođavanja politika, rasta i razvoja. Međutim, zbog same činjenice da popis bilježi promjene unutar populacije, on utječe i na promjenu političke konfiguracije date države, a vrlo često uvodi u političku retoriku nove teme i kategorije. Također, sam način na koji se pitanja unutar popisa formuliraju instrumentalna je u smislu projiciranja određene koncepcije ili učvršćivanja postojećih političkih kategorija.

U aprilu 2004. godine, u časopisu Foreign Policy, objavljen je članak glasovitog i kontroverznog američkog profesora sa Harvarda Samuela Huntingtona. U tom članku pod nazivom "The Hispanic Challenge"¹, Huntington s neskrivenom zabrinutošću problematizira rast Hispano populacije u SAD polazeći od premise da takva kulturno-jezička grupa (uzgred i religijska, jer kako bi Huntingtonov argument mogao izbjeći tu kategoriju), koja odbija da se asimilira u američki kulturni milje, predstavlja prijetnju za, ne samo američki način života, već za samu ideju Amerike². "Hoće li SAD ostati država s jednim jezikom nacije i anglo-protestantskom kulturom u svojoj srži" (Huntington March/April 2004), pita se Huntington i, ruku na srce, ne bez razloga. 2012. godine, četiri godine nakon Huntingtonove smrti, u saopćenju za javnost, Američki biro za popis (US Census Bureau) objavio je podatke koji kažu da najbrojnija manjinska grupa u SAD ostaju Hispanoamerikanci, koji broje 52 miliona, 2011. godine. Pored toga, ista grupa čini najbrže rastuću populacijsku skupinu sa porastom od 3,1% u poređenju sa 2010. godinom. Time njihov procent u ukupnoj populaciji u SAD raste na 16,7% u 2011. godini, sa 16,3% 2010. godine. Čini se da je Huntingtonova projekcija podbacila jer isti izvještaj kaže da je u prošloj godini 50,4% djece ispod jedne godine života u SAD rođeno unutar manjinskih grupa u SAD, a manjinske grupe nisu bijelci jedne rase niti Hispanoamerikanci (Bernstein 2012).

Huntingtonove, a i sličnih njemu, teze rezoniraju sve snažnije u mainstream političkom diskursu unutar SAD ali i Evropske unije, posebno kada se govori o evropskim vrijednostima i nedostatnoj integraciji imigranata (što je termin politički prihvatljiviji od asimilacije, mada suštinski identičan) te problemu promjene demografske strukture stanovništva i gubitka "evropskog kulturnog tkiva". Jačanje krajnje desnice u Evropi poprma dramatične razmjere u zadnjih nekoliko godina, dok ekonomska kriza koja trese evropsku periferiju pogoduje jačanju ovakvih opcija. U pokušaju da retorički neutralizira sve glasiju agresivniju desnicu, Evropska komisija navodi u dokumentu iz 2009. godine, da "imigranti čine dio ekonomskog i kulturnog miljea Evropske unije" (European Commission 2009), no i pored toga u evropskom diskursu pitanje imigranata nastavlja polarizirati javnost, a na njemu nastavljaju kapitalizirati populističke i desne stranke.

U navedenim slučajevima, demografske promjene predstavljaju podlogu za definiranje političkih tema, ali i za adaptaciju i prilagođavanje postojećih političkih modela, te ovdje Bosna i Hercegovina nije bitno drugačija, u prilog čemu svjedoči politička kontroverza oko samog popisa. Podsjećanja radi, Zakon o popisu nije prošao 2010. godine u parlamentarnoj proceduri na zadnjoj sjednici prethodnog saziva Parlamentarne skupštine BiH kao rezultat

izostanka podrške od delegata iz Republike Srpske. Četrnaestomjesečna tirada oko formiranja vlasti u BiH uključivala je i netransparentnu debatu i o Zakonu o popisu. Javnosti su ostali nepoznati detalji dogovora na nivou lidera političkih stranaka, ali je Zakon stavljen u hitnu parlamentarnu proceduru, te je prošao oba doma Parlamenta BiH 3. februara, 2012. godine. Ova bosanskohercegovačkim zakonodavcima nesvojstvena efikasnost te ekspresno djelovanje Agencije za statistiku BiH u smislu kreiranja anketnog listića za popis ipak nisu prošla nezapaženo čemu svjedoči i ovo izdanje.

Kako se da zaključiti, demografski trendovi itekako utječu na političke procese, a popis u BiH ima tendenciju da u velikoj mjeri odredi buduću pravac političke organizacije bh. društva. Dok se s jedne strane popis u BiH shvata kao finalni čin događanja koja su započela neposredno prije famoznog popisa iz 1991. godine, te se koplja na političkoj sceni uglavnom lome oko toga koji model raspodjele vlasti i od kada će se primjenjivati, te kako će popis utjecati na međuetnički balans, sadržaj anketnog listića, međutim, suštinski marginalizira sve što nije troetničko, troreligijsko ili trojezično.

Postoje barem tri neuralgične tačke ili sporno koncipirana pitanja u samom tekstu koji je prošao parlamentarnu proceduru bez konsultacija s javnošću, zainteresiranim i stručnim nevladinim organizacijama, bez javnih debata ili bilo kakve kampanje kojom bi se široj javnosti približila problematika jednog ovako značajnog dokumenta i projekta. Kao rezultat, dobili smo ispotiha zakon koji služi perpetuiranju apsolutne dominacije etno-religijskog u društvu i politici. Formulacija spornih pitanja u anketnom listiću problematična je i sa pravne i sa normativne strane. Stalna upotreba određenih kategorija identifikacije u popisu, stvara određenu viziju društvene realnosti. Kada se ljudi diferenciraju prema jednoj kategoriji, unutar koje oni dijele sa drugima zajednički kolektivni identitet, to rezultira osnažanjem vizure prema kojoj se svijet dijeli na različite grupe. Ovo se, naravno, dešava prema kriteriju koji se koristi za diferencijaciju (Kertzer 2002), što je u našem slučaju etno-religijska diferencijacija. S druge strane, u modernim demokratskim državama blagostanja, gdje su političke i ekonomske konsekvence orijentacije ka statističkim podacima najočitije, oficijelna statistika i popis igraju kritičnu ulogu u definisanju zvanične političke zastupljenosti, pristupu državnim fondovima (Urla 1993) te ispunjenju razno-

vrskih potreba iz državnog budžeta.

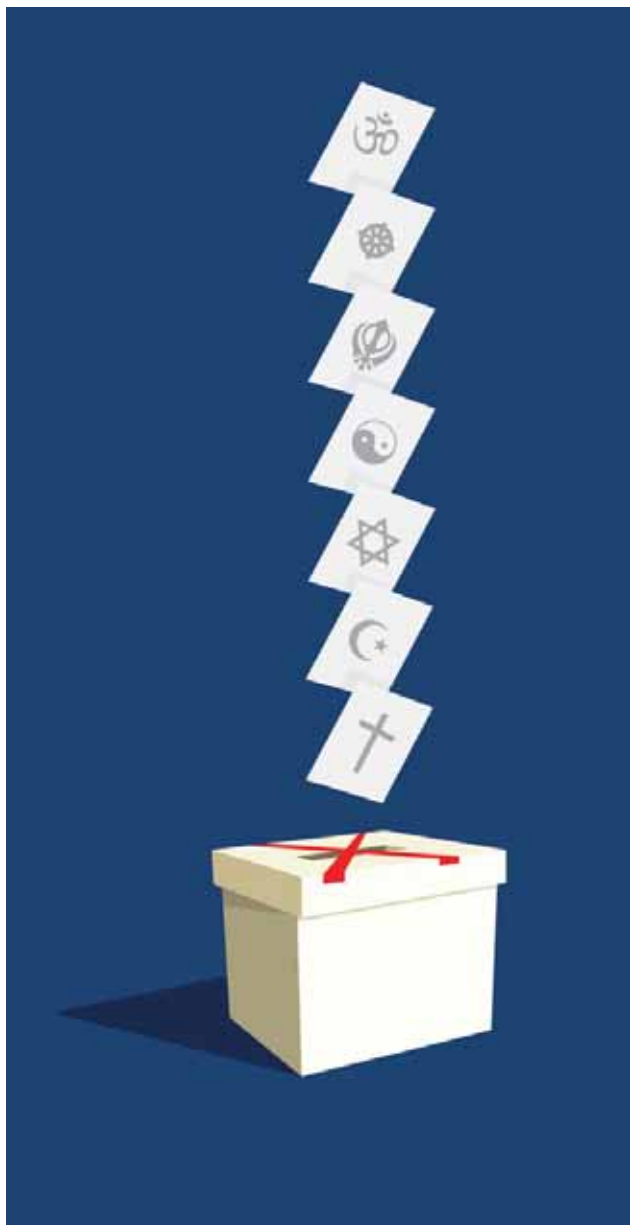
Da li ste religiozni? Da, vi ste religiozni.

Ako je suditi po anketnom listiću koji je dostupan na stranici Agencije za statistiku BiH³, kreatori Zakona o popisu⁴, pretpostavljaju da su građani BiH monoetnični, religiozni te da govore samo jednim jezikom. Tome će u ovom izdanju biti posvećena pažnja na drugom mjestu, dok će se ovaj članak fokusirati na političke implikacije koje proizilaze iz 24. pitanja koje, mada fakultativno, uz upotrebu diskriminatorne formulacije pokazuje do kojeg je nivoa desekularizacije država BiH došla, kao i kakav je njen budući smjer.

Krenimo od samog naslova pitanja, a to je "izjašnjavanje o vjeroispovijesti". Pojam "vjeroispovijest" koji se koristi izmjenjivo sa pojmom religijska denominacija, označava pripadnost kakvoj crkvi ili vjerskoj zajednici. Ovakva formulacija, koja uopće ne zahtijeva dublju semantičku diskusiju, implicira da je ispitanik religiozan ili tačnije da pripada određenoj religijskoj denominaciji. Izostanak pitanja koje bi logično prethodilo, a koje bi glasilo "da li ste religiozni" za bh. zakonodavce ne predstavlja značajnu varijablu. Iako je ovo pitanje neobavezno, čime se valjda pokušava umanjiti diskriminatorni karakter istog, ovdje se treba podsjetiti na samu suštinu i svrhu organizacije popisa stanovništva, kao pretpostavke kreiranja politika. Prvo i osnovno pitanje je zašto popis uopće tretira ovu materiju. Evropska praksa je tu raznolika, te se odabir uključanja ovog pitanja može i treba shvatiti kao rezultat dvodecenijske sinergije religije i politike.

Podsjećanja radi, Protokol XII Evropske konvencije o ljudskim pravima tretira pitanje zabrane diskriminacije. To je isti onaj protokol zbog kojeg je Bosna i Hercegovina, tačnije odredbe njenog izbornog zakona i posljedično odredbe samog Ustava BiH, ocijenjena kao diskriminatorna u slučaju Sejdić-Finci protiv BiH. Bosna i Hercegovina nije samo punopravna članica Savjeta Evrope, te sa-

mim tim i primorana poštivati Konvenciju, već se Evropska konvencija u BiH primjenjuje direktno prema Članu II 2. Ustava BiH te da se ova odredba ne može nikako izmijeniti (Vidi Član X 2. Ustava BiH). Član 1. protokola XII zabranjuje diskriminaciju po bilo kojem osnovu "kao npr. spolu, rasi, boji kože, jezi-

NEGIRANJE PRAVA NERELIGIOZNIM OSOBAMA U BiH da se tako i izjasne predstavlja jasnu diskriminaciju i anticivilizacijski potez bh. Vlasti

ku, vjeroispovijesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovini, rođenju ili drugom statusu”⁵. Negiranje prava nereligioznim osobama u BiH da se tako i izjasne predstavlja jasnu diskriminaciju i anticivilizacijski potez bh. vlasti. Paradoksalno je da se ovaj zakon o popisu i sam popis predstavljaju i od većine međunarodnih aktera u BiH kao uspjeh bh. vlasti u smislu ispunjenja uslova na putu ka EU.

Ovdje je nužno pojasniti zašto je neizjašnjavanje i ručno popunjavanje kockica isto što i izjašnjavanje. Gotovo je sigurno da će se iza kategorije neizjašnjenih nalaziti odveć difuzna grupa da bi polučila značajniju pažnju vlasti nakon popisa. U toj grupi se mogu nalaziti nereligiozni, oni koji se ne budu osjećali slobodni odgovoriti anketarima, oni koji smatraju da je to njihova intimna stvar koju ne žele dijeliti te mnogi drugi. S druge strane, među onima koji se budu nakanili upisivati, odnosno sricati svoju vjeroispovijest slovo po slovo anketarima, za očekivati je veliko šarenilo odgovora: od raznih manjih denominacija, preko različitih formi vjerovanja, kakvi su ateizam, agnosticizam ili deizam te njihove rodne varijante.

Sve u svemu, za očekivati je da će ovaj anketni listić potvrditi i dodatno ekskluzivirati položaj tri dominantne religije u društvu. Ostali će biti na nivou statističke greške te diskvalifikovani u smislu ostvarenja prava i prihvatanja od bh. vlasti kao kredibilnog sugovornika.

Dilema zatvorenika ili “njih će biti više”

Igra straha i dominacije koja dominira političkim i izbornim procesom u BiH, zahvaljujući očitoj nedovršenosti države BiH, mogla bi predstavljati jednako važno sredstvo pritiska u smislu izjašnjenja po pitanju 24. Ovo logiciranje je možda primjerenije pitanju 23, o etničkom ili nacionalnom izjašnjavanju, no nije neprikladno ni pitanju 24. U pokušaju da objasne naoko nelogičnu podršku koju bosanskohercegovački glasači daju strankama koje se koriste nacionalističkom retorikom, Mujkić i Hulsey se koriste modelom “Dileme zatvorenika” iz teorije igara. Dodajući igračima etnopolitički karakter, autori tendenciju da se glasa za nacionalističke stranke objašnjavaju upotrebom Nashovog ekvilibrija⁶, tačnije tendencije da se glasa nacionalistički u situaciji nepovjerenja i igri nulte-sume⁷ jer je tako isplativije (Mujkić i Hulsey 2010). Ulaziti u rizik da se glasa ne-nacionalistički, dok se u namjere ne može biti siguran, nije racionalno.

Ista logika se može primijeniti na popis, dočim za razliku od izbora koji se dešavaju svake četiri godine, između popisa prolazi decenija. Utoliko je rizik nepriključenja “svojima”, bilo etno-

ZADOVOLJAVANJE POTREBA ZNAČAJNOG BROJA GRAĐANA koji će se izjasniti kao religiozni prestaje biti samo predmetom ličnog opredjeljenja

nacionalno, bilo religijski, veći. Kada u sve ovo uključimo nedovršeni rat, nedovršenu državu i nepovjerenje, potreba za homogenizacijom se dramatično pojačava.

Vječiti ostali

Za očekivati je da će prema rezultatima popisa biti kreirane konkretne politike, pa vjerovatno i ona koja se tiče odnosa države prema religijskim zajednicama, uključujući i budžetsko finansiranje istih. Dok trenutni model finansiranja, koji se jednako može nazvati izostankom istog, omogućava instrumentalizaciju politike od religije, ali i religije od politike kroz nekonzistentnu i manipulaciju podložnu podjelu budžetskog novca, nema sumnje da će rezultati popisa koji bude proveden prema trenutno modeliranom upitniku služiti pravdanju politike diskriminatornog trošenja novca za potrebe religijskih zajednica. Legitimno je pitanje da li ovako sročeno pitanje i služi nečemu drugom do potvrđivanju dominacije tri religije u društvu.

Zadovoljavanje potreba značajnog broja građana koji će se izjasniti kao religiozni prestaje biti samo predmetom ličnog opredjeljenja. Iako fakultativno, ovo pitanje u popisu je diskriminatorno iz najmanje dva razloga: zato što neopravdano favorizira religijski svjetonazor spram drugih, te zato što će prema rezultatima popisa biti formirane konkretne politike i ostvarivana prava. ■

Bibliografija

- Bernstein, Robert. Public Information Office. 17 May 2012. <http://www.census.gov/newsroom/releases/archives/population/cb12-90.html> (accessed May 17, 2012).
- European Commission. An opportunity and a challenge - Migration in the European Union. Brussels: European Commission, 2009.
- Huntington, Samuel. “The Hispanic Challenge.” *Foreign Policy*, March/April 2004.
- Kertzer, David I., Arel, Dominique. *Census and Identity - The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Mujkić, Asim, and John Hulsey. “Explaining the Success of Nationalist Parties in Bosnia and Herzegovina.” *Politička misao*, 2010: 143-158.
- U.S. Commission on Civil Rights. *Racial Categorization in 2010 Census*. Washington: U.S. Commission on Civil Rights, 2006.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. *Principles and Recommendations for Population and Housing Census rev.2*. New York: United Nations, 2008.
- Urla, Jacqueline. “Cultural Politics in an Age of Statistics: Numbers, Nations and the Making of Basque Identity.” *American Ethnologist*, 1993: 818-843.

¹ Na tragu tog argumenta i članka u *Foreign Policy*, Huntington je maju 2004. godine izdao svoju posljednju knjigu „Who Are We? The Challenges to America's National Identity“

² Originalan tekst glasi: “Will the United States remain a country with a single national language and a core Anglo-Protestant culture? By ignoring this question, Americans acquiesce to their eventual transformation into two peoples with two cultures (Anglo and Hispanic) and two languages (English and Spanish)”

³ <http://www.bhas.ba/popis2011/UpitnikLicaNacr.pdf>

⁴ <http://www.bhas.ba/census/Zakon%20o%20popisu-bh.pdf>

⁵ Evropska konvencija o ljudskim pravima, Protokol XII, Član 1. Opšta zabrana diskriminacije

1. Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivat će se bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao npr. spolu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovijesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovini, rođenju ili drugom statusu.

2. Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni spomenuti u stavu 1.

⁶ U igri zatvorenika

⁷ Igra nulte sume podrazumijeva da je dobitak jednog igrača, gubitak drugog igrača.

SPORNI ČLAN 48

ŠTA SE MIJENJA NAKON POPISA?

Evidentno je da će usvojeni Zakon o popisu stanovništva imati za posljedicu izmjene i usklađivanje zakonske regulative sa rezultatima novog popisa stanovništva, koji je predviđen za 2013. godinu, i time staviti van pravne snage rezultate popisa iz 1991.

Zajednička komisija za ekonomske reforme i razvoj Parlamentarne skupštine BiH je tokom januara 2012. godine, podržala tekst Prijedloga zakona o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH 2013. godine, u kojem nije bio uvršten predloženi Član 48. Nakon što je navedeni prijedlog zakona upućen u parlamentarnu proceduru od Zajedničke komisije, došlo je do ubrzanog i konačnog usvajanja navedenog zakona u Parlamentarnoj skupštini BiH. Sporni Član 48 je do tada predstavljao dugogodišnju prepreku za usvajanje zakona iz razloga što se navedenim članom predviđalo da će primjena podataka o etničkoj strukturi stanovništva prema popisu stanovništva iz 1991. godine važiti za formiranje vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini i nakon provođenja novog popisa, sve do potpunog provođenja Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Neslaganje stranaka

Dugogodišnje neslaganje političkih partija u vezi s kontroverznim Članom 48 rezultiralo je znatnim kašnjenjem usvajanja i primjene zakona kojim je prvobitno predviđeno da se shodno novom zakonu implementira popis stanovništva 2011. godine, odnosno istovremeno sa većinom zemalja evropskog kontinenta. Protivljenje usvajanju prethodnog prijedloga zakona sa Članom 48 iskazale su isključivo partije iz Republike Srpske, dok pak s druge strane partije iz Federacije BiH nisu željele da odustanu od navedenog spornog člana koji se iz oba entiteta gledao kroz prizmu artikulacije nacionalnog ili etničkog interesa. Motiv stranaka iz FBiH za uvrštavanje spornog Člana 48, odnosno protivljenje stranaka iz RS-a, se mora posmatrati u kontekstu nedavnog ratnog sukoba u BiH koji je za posljedicu imao dramatične promjene u etničkoj strukturi na svim upravno-teritorijalnim nivoima u BiH. Problematika promjene etničke strukture se bazira na, uglavnom, prisilnom progonu kao i neuvjetnosti povratka koji nije jedino materijalne i sigurnosne prirode, već uključuju i nedostatak volje za povratak u sredine koje su pod de facto kon-

trolom druge etničke skupine. Međutim, nedostatak volje za povratak iz navedenih razloga, u političkom i pravnom smislu ne rezultira gubitkom prava protjeranih i izbjeglih, što se dalje dovodi u kontekst kolektivne interese etničkih skupina, odnosno konstitutivnih naroda (Bošnjaka, Srba, Hrvata) koji se artikuliraju kroz politički izabrane predstavnike. U ovom pogledu, potrebno je naglasiti da su sva tri konstitutivna naroda doživjeli dramatične posljedice teritorijalne promjene strukture stanovništva. Međutim, kolektivni interesi bošnjačkog i hrvatskog naroda, koji dominiraju u FBiH, često zahtijevaju održavanje prava u skladu s brojčanom i teritorijalnom etničkom strukturom stanovništva BiH prije ratnih sukoba, odnosno na osnovu popisa stanovništva iz 1991. godine. U RS-u, kolektivni interes srpskog naroda se dominantno posmatra kroz utvrđivanje trenutnog faktičkog stanja kao jedinog pravno važećeg stanja. Tokom razmatranja zakona o popisu, partije iz FBiH su tražile rješenje kako bi rezultati popisa stanovništva iz 1991. godine i ubuduće zadržali trenutnu zakonsku snagu. U procesu razmatranja navedenog zakona, osim navedenog Člana 48 predložena su i rješenja koja ne bi uključivala obavezu izjašnjavanja o etničkoj pripadnosti kako bi jedinu važeću osnovu za etničku strukturu u BiH i dalje predstavljao popis stanovništva iz 1991. ili pak produženje trenutnih zakonskih odredbi koje se odnose na popis iz 1991. godine, do ulaska u EU i NATO, ali takav prijedlog nije

bio prihvaćen od partija iz RS-a.

Navedeni međusobno suprotstavljeni interesi konstitutivnih naroda u BiH, koji se artikuliraju kroz političku sferu društva, rezultirali su dugogodišnjom nemogućnosti usaglašavanja teksta zakona o popisu stanovništva koji bi imao direktne pravne posljedice za trenutno važeće zakone u BiH koji su utemeljeni na osnovu popisa stanovništva iz 1991. godine. Međutim, partije iz FBiH su u konačnici većinski glasale za usvajanje zakona o popisu stanovništva bez Člana 48 čime se došlo do konačnog odstupanja od ranijih prijedloga i stavova. Razlog za usvajanje navedenog zakona od partija iz FBiH se ogleda u želji za deblokiranjem procesa EU integracija, s tim da je usvajanje zakona o popisu stanovništva jedan od uvjeta Evropske unije za dobijanje statusa kandidata, koji se smatra jednim od najvećih prioriteta javnosti, a time i stranaka u FBiH.

Izmjene zakona

Evidentno je da će usvojeni Zakon o popisu stanovništva imati za posljedicu izmjene i usklađivanje zakonske regulative sa rezultatima novog popisa stanovništva, koji je predviđen za 2013. godinu, i time staviti van pravne snage rezultate popisa iz 1991. godine. Izmjene i usklađivanje ustava i zakona u skladu sa nadolazećim popisom će obuhvatiti odredbe Izbornog zakona BiH, tako će se Član 20 Stav 8, u kojem se navodi da “državljanin BiH koji ima status raseljenog / izbjeglog lica i koji ima biračko pravo, može ostvariti svoje pravo da se upiše u Centralni birački spisak i da glasa lično ili u odsutnosti za općinu u kojoj je imao prebivalište prema posljednjem popisu stanovništva koji je izvršila država Bosna i Hercegovina” ubuduće primjenjivati na osnovu popisa stanovništva iz 2013. godine umjesto 1991. godine”. Navedena zakonska odredba predstavlja rješenje statusa prognanih i raseljenih lica da i dalje mogu glasati u opštinama u kojim su imali prebivalište prije ratnih sukoba u BiH, i time stvara prelazno rješenje između faktičkog stanja izazvanog ratnim dejstvima i pravnog statusa izbjeglih i raseljenih osoba, međutim, novim popisom, izbjegla i raseljena lica dolaze u poziciju pravne nesigurnosti ili mogućeg potpunog gubitka prava predviđenih navedenim članom.

U vidu regulisanja raspodjele javnih pozicija između tri konstitutivna naroda i ostalih, prema Zakonu o državnoj službi BiH uspostavljen je mehanizam uvažavanja etničke strukture na svim nivoima uprave u BiH, odnosno, Član 2 navedenog zakona utvrđuje da “Struktura državnih službenika u državnoj službi okvirno odražava nacionalnu strukturu stanovništva Bosne i Hercegovine prema posljednjem popisu stanovništva”. Primjetno je da se navedeni član zakona ne bazira isključivo na popisu stanovništva 1991. godine, već se navodi potreba usklađivanja sa posljednjim važećim popisom stanovništva kao osnov za državne i entitetske zakone i regulative za usklađivanje etničke strukture u državnoj službi sa rezultatima popisa stanovništva. S tim u vezi, usvojeni Zakon o popisu stanovništva, bez Člana 48 za posljedicu ima direktnu primjenu rezultata nadolazećeg popisa prema Zakonu o državnoj službi u BiH. Mjere za primjenu etničke strukture u državnoj službi na nivou entiteta se zakonski utvrđuju i unutar entitetskih ustava u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. U Ustavu Federacije BiH, odnosno, Članom 11a navedeno je da je “Proporcionalna zastupljenost u svim javnim organima vlasti, uklju-

PREMA ZAKONU O DRŽAVNOJ SLUŽBI BiH

uspostavljen je mehanizam
uvažavanja etničke strukture na
svim nivoima uprave u BiH

čući i sudove. Konstitutivni narodi i grupa Ostalih će biti proporcionalno zastupljeni u javnim institucijama u Federaciji BiH. Kao ustavni princip, takva proporcionalna zastupljenost će se bazirati na popisu iz 1991. godine, dok se Aneks VII u potpunosti ne provede, u skladu sa Zakonom o državnoj službi Bosne i Hercegovine”. Navedena odredba je prisutna i u Ustavu Republike Srpske ili Članu 97 prema kojem “konstitutivni narodi i grupa Ostalih, će biti proporcionalno zastupljeni u javnim institucijama u Republici Srpskoj. Kao ustavni princip, takva proporcionalna zastupljenost će se bazirati na popisu iz 1991. godine, dok se Aneks VII u potpunosti ne provede, u skladu sa Zakonom o državnoj službi Bosne i Hercegovine.

Provedba Aneksa VII

U skladu sa navedenim ustavnim odredbama, predstavnici SDA u Parlamentu BiH, navode da je u entitetskim ustavima jasno utvrđeno da do konačne provedbe Aneksa VII Dejtonskog sporazuma, popis stanovništva iz 1991, bez obzira na sve buduće popise, ostaje baza za izračun oko učešća konstitutivnih naroda, ostalih i građana u BiH u državnoj službi, odnosno ustavne odredbe su u principu jače od zakonskih odredbi i time nagovještava da usvojeni Zakon o popisu stanovništva neće utjecati na ustavom garantirana prava raspodjele državnih službenika na osnovu popisa iz 1991. godine. Međutim, iako su ustavne odredbe u principu iznad zakonskih odredbi, s obzirom na to da se navedene entitetske ustavne odredbe jasno obavezuju usklađivanjem sa Zakonom o državnoj službi BiH, evidentno je da postoji ustavna i zakonska osnova za uvrštavanje i primjenu novih rezultata popisa stanovništva, odnosno uklanjanje ustavnih i zakonskih odredbi koje se odnose na popis stanovništva iz 1991. godine.

Prema usvojenom Zakonu o popisu stanovništva, domaćinstava i stanovništva u BiH u 2013. godini, rezultati novog popisa će potencijalno u potpunosti zamijeniti trenutno važeće odredbe Izbornog zakona BiH kao i Ustava FBiH i RS-a u dijelu koji se odnosi na daljnju primjenu popisa iz 1991. godine, kojim se reguliše pravo glasa izbjeglih i raseljenih lica kao i etnička struktura unutar državne službe na svim nivoima uprave u BiH. Izvjesne promjene zakonske regulative koja se odnosi na popis 1991. godine, za krajnju posljedicu ima konačno svojevršno utvrđivanje faktičkog stanja teritorijalno-etničke strukture stanovništva u postratnoj BiH. Nemogućnost usaglašavanja potrebe za utvrđivanje realnog stanja strukture stanovništva sa pravima izbjeglih i raseljenih lica, kao i konstitutivnih naroda, će ostati problematika i kontroverza o kojoj će sadašnje i buduće generacije raspravljati. ■

**EVIDENTNO JE DA ĆE
USVOJENI ZAKON O POPISU
STANOVNIŠTVA imati za
posljedicu izmjene i usklađivanje
zakonske regulative**

RELIGIJA I POPIS

PROBLEM (SAMO)IDENTIFIKACIJE

U periodu socijalističke Jugoslavije održano je ukupno šest popisa stanovništva - 1948, 1953, 1961, 1971, 1981. i 1991. godine. Pitanje vjerske pripadnosti bilo je sadržano jedino u obrascima za popise 1953. i 1991.

Piše: Sead S. FETAHAGIĆ

1. Religijska identifikacija kao sporno pitanje u popisu

Parlamentarna skupština BiH je, nakon višegodišnjih međustranačkih pregovora, početkom ove godine usvojila "Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine" (SG BiH 10/12), koji je stupio na snagu 15. 02. 2012. Time su stvoreni zakonski uvjeti za obavljanje popisa tokom aprila 2013. godine, čime će se ispuniti jedan od preduvjeta da BiH stekne status kandidata za pristup EU. Kako se navodi u biltenu Delegacije Evropske komisije u BiH (2011, br. 5-6) izvršenje popisa stanovništva bilo je izdvojeno kao jedan od prioriteta još u martu 2008. godine prilikom sklapanja "Sporazuma o partnerstvu između BiH i EU" u kontekstu procesa stabilizacije i pridruživanja. Izvještaj o napretku priređen od EU za 2011. godinu naglašava važnost popisa za društveno-ekonomski razvitak i buduću evropsku integraciju zemlje te podsjeća na činjenicu da je vršenje popisa tehnički, a ne politički zadatak.

Međutim, poslanici u Parlamentarnoj skupštini BiH nisu tako shvatili ovu zadaću već su od 2008. godine, kada je prvi prijedlog ovog zakona ušao u parlamentarnu proceduru, ovo pitanje konstantno politizirali. Suštinu spora predstavljalo je pitanje: da li u popisne obrasce uključiti i pitanja o tzv. etno-kulturnom identitetu ili ne; te ukoliko takva pitanja i budu uključena, da li statistički rezultati dobiveni na taj način mogu dovesti u pitanje legitimitet djelimične Odluke Ustavnog suda BiH u predmetu U-5/98 (SG BiH 23/00) kao i odluke Visokog predstavnika iz 2002. godine, o izmjenama i dopunama ustava entiteta (Republika Srpska i Federacija BiH) kako bi se učešće predstavnika "konstitutivnih naroda" u pojedinim institucijama uskladilo sa rezultatima popisa stanovništva iz 1991. godine.

Uvidom u Transkript 36. sjednice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH održane 8. 10. 2008. zapažamo da su predstavnici SDA (uz povremenu podršku iskazanu od predstavnika SBiH, HDZBiH te SDPBiH) bili protiv prijedloga zakona koji bi uključivao pitanja o etno-kulturnim karakteristikama (etnička pripadnost, jezik i vjeroispovijest), dok su predstavnici SNSD (te DP-Dragan Čavić čiji je poslanik i bio predlagatelj zakona) bili za usvajanje tog prijedloga. Protivnici prijedloga pozivali su se između ostalog na "Preporuke za popise stanovništva i stambenog fonda u 2010" usvojene na Konferenciji evropskih statističara juna 2006. godine, po kojima ova pitanja nisu obavezna (non core topics), uz

TABELA 1 "Bosna i Hercegovina za vrijeme turske vladavine u današnjim granicama, 1876. godine"

muslimani	pravoslavni	katolici	ostali	svega
480000 (45,55%)	410000 (38,92%)	160000 (15,23%)	3000 (0,30%)	1053000

(izvor: Pejanović 1955, prilog-Tabela 2, broj aproksimativan)

Tokom austrougarske uprave održana su četiri popisa stanovništva i to 1879, 1885, 1895. i 1910. godine. Konfesionalnu sliku stano-

vištva BiH na posljednjem austrougarskom popisu detaljno prikazuje Tabela 2.

TABELA 2. "Prisutno civilno žiteljstvo BiH po konfesijama 1910 godine"

srpsko-pravoslavni	muslimani	rimo-katolici	jevreji sefardi (španj.)	grko-katolici	evangelici ¹	jevreji drugi ²	ostali ³	ukupno civilno žiteljstvo
825418 (43,49%)	612137 (32,25%)	434061 (22,87%)	8219 (0,43%)	8136 (0,43%)	6342 (0,33%)	3649 (0,19%)	82	1898044

(izvor: Statistički odsjek Zemaljske vlade 1912)

¹ 92% navedenih su pripadnici augsburške konfesije (Luterani), a ostatak su pripadnici helvetske konfesije (Kalvini);

² aškenazi i ortodoksni;

³ 39 nazarena, 20 bezvjeraca, 7 baptista, 6 unitaraca, 5 armenskih kršćana, 4 starokatolika, te 1 anglikanac.

TABELA 3. "Stanovništvo BiH po vjerama prema popisu od 1931. godine"

pravoslavni	muslimani	katolici	ostali	ukupno
1028139 (44,25%)	718079 (30,90%)	547949 (23,52%)	29388 (1,26%)	2323555

(izvor: Pejanović 1955, prilog-Tabela 7)

dopunu da bi popisivanje etno-kulturnih karakteristika u situaciji dok se sva izbjegla i raseljena lica nisu vratila svojim prijeratnim domovima predstavljalo "legaliziranje etničkog čišćenja". Zagovornici prijedloga su, s druge strane, argumentirali da je BiH specifična zemlja "tri konstitutivna naroda" te da je zbog toga neophodno utvrditi brojnost pripadnika ove tri grupe, kao i da će upravo rezultati takvog izjašnjavanja omogućiti uvid u "pravo stanje stvari" u pogledu izmijenjene etničke strukture stanovništva nakon ratnih dešavanja iz 1990-ih.

Oba navedena argumenta imaju, međutim, ozbiljnih manjkavosti. Što se tiče prvog shvatanja, koje je rasprostranjeno u dijelu javnosti kojim dominira "bošnjačka" etno-politika, treba naglasiti da popisivanje i utvrđivanje nekih objektivnih činjenica ne može samo po sebi legalizirati bilo šta, već može eventualno poslužiti kao materijalni osnov za neku buduću ustavnu ili zakonsku promjenu. Tek usvajanje zakona u propisanoj zakonodavnoj proceduri može "legalizirati" neku društvenu materiju. Drugo shvatanje, koje se u ovom kontekstu može poistovjetiti sa dijelom javnosti kojim dominira "srpska" etno-politika, zanemaruje prostu činjenicu da se cjelokupno stanovništvo BiH ne može bez ostatka svoditi na isključivu pripadnost samo jednom od "tri konstitutivna naroda", o čemu na jedan formalan način jasno govori i posljednja alineja Preambule Ustava BiH ("... Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (u zajednici s ostalima), i građani Bosne i Hercegovine..."). No, s obzirom na to da je Zakon o popisu konačno na snazi važno je ukazati na kompleksnost problema etno-kulturnih identiteta i na moguće modalitete izjašnjavanja građana prigodom popisa stanovništva koji će se, sad je već izvjesno, desiti od 1. do 15. aprila 2013. godine.

TABELA 4. "Stanovništvo R BiH prema izjašnjenju o vjerskoj pripadnosti 1991. godine"

islamska	1871882 (42,77%)
pravoslavna	1286828 (29,40%)
rimokatolička	593908 (13,57%)
ateisti	250913 (5,73%)
katolička	172085 (3,93%)
neopredijeljeni	95031 (2,17%)
nepoznato	64252 (1,47%)
srpska	30349 (0,69%)
grkokatolička	3139 (0,07%)
hrvatska	2924 (0,07%)
protestantska	1823 (0,04%)
vjernici koji ne pripadaju nijednoj vjeroispovijesti	1092 (0,02%)
ostale vjeroispovijesti	1072 (0,02%)
islamskokatolička	515 (0,01%)
pripadnici proorijentalnih kultura ¹	429 (0,01%)
judaistička	228 (0,01%)
starokatolička	122 (<0,01%)
bosanski katolici	106 (<0,01%)
pravoslavci srbi	102 (<0,01%)
slobodna katolička	73 (<0,01%)
pravoslavnokatolička	42 (<0,01%)
katoličkopravoslavna	26 (<0,01%)
pravoslavnoislamska	24 (<0,01%)
makedonska	19 (<0,01%)
islamska zajednica	16 (<0,01%)
rumunska	15 (<0,01%)
ZIDRA ²	9 (<0,01%)
katolici muslimani	7 (<0,01%)
katolici hrvati	2 (<0,01%)
ukupno	4377033

(izvor: Zavod za statistiku R BiH 1993)

¹ pod ovom oznakom misli se na pripadnike tzv. novih religijskih pokreta koji u svom naučavanju slijede neke religijske tradicije hinduizma, budizma ili drugih južnoazijskih i istočnoazijskih religija (Kuburić 2010, 18)

² "Zajednica islamskih derviških redova Alije"

U nastavku teksta obratit ćemo pozornost na problem vjerske pripadnosti, odnosno, religijske identifikacije kao jednog od segmenata etno-kulturološkog izjašnjavanja. Pitanjem jezika se nećemo baviti, dok ćemo etničku pripadnost spomenuti jedino ukoliko to bude neophodno s obzirom na njenu čestu konfuziju s religijskom pripadnošću.

Osvrt na neke rezultate ranijih popisa stanovništva BiH, počev od posljednjeg osmanskog zvaničnog proračuna stanovništva iz 1876. pa do posljednjeg jugoslovenskog popisa iz 1991, pružit će nam uvid u religijski profil BiH pučanstva u prošlosti. Nakon toga ukazujemo na neka teorijski sporna pitanja religijske pripadnosti, odnosno, samoidentifikacije u suvremenom kontekstu. Na kraju teksta nudimo moguću klasifikaciju pitanja o religijskoj pripadnosti u popisnim obrascima te ukazujemo na prava koja građani imaju u trenutku popisa imajući u vidu dosadašnju relevantnu praksu.

2. Religijska identifikacija u ranijim popisima

Prije nego što ukažemo na neke teorijsko-praktične probleme pitanja religijske (samo)identifikacije u aktuelnom trenutku priprema za predstojeći popis, može biti korisno osvrnuti se na historijske popise stanovništva koji su obavljani na području koje većim ili manjim dijelom korespondira sa suvremenom BiH. Pažnju ćemo naročito obratiti na modalitete religijske identifikacije, kao i na neke kvalitativne i kvantitativne podatke.

U periodu osmanske uprave, koji de facto završava 1878. godine, izvršeno je tokom 19. vijeka više popisa, odnosno, proračuna broja stanovnika koji zbog ograničenog opsega popisanih osoba (uglavnom su

popisivani samo punoljetni muškarci radi reguliranja vojne obaveze ili poreza) te nerazvijene metodologije i prometne infrastrukture mogu pružiti samo aproksimativne podatke (Shaw 1978, 328). Stoga se tek za popis koji je završen 1885. godine može reći da je bio prvi moderan osmanski popis koji sadrži u velikoj mjeri sveobuhvatne demografske podatke, uključujući i žensku populaciju. Budući da se BiH nakon 1878. nalazila pod upravom Austro-Ugarske monarhije ovaj popis nam ne može pružiti vjerodostojne podatke o bh. pučanstvu. Ipak, jedan sekundarni izvor (Pejanović 1955, Prilozi-Tabela 2) nam daje podatke za 1876. godinu (posljednji zvanični proračun u doba osmanske uprave) kada je religijski profil tadašnjeg dijela Bosanskog vilajeta u suvremenim "avnojskim" granicama BiH aproksimativno izgledao kako je prikazano u Tabeli 1.

Jugoslavenska monarhija je dva puta izvršila popis stanovništva – 1921. i 1931. godine. Iako su rezultati popisa iz 1931. donosili statistički prikaz po banovinama, srezovima i općinama koje su tada sačinjavale Kraljevinu Jugoslaviju gdje BiH kao posebna administrativna jedinica nije postojala (ulazila je u sastav četiriju banovina - Vrbaske, Drinske, Primorske i Zetske), Pejanović (1955, Tabela 7) navodi rezultate ovog popisa koji sadrže izdvojene podatke za BiH, kako prikazuje Tabela 3.

U periodu socijalističke Jugoslavije održano je ukupno šest popisa stanovništva - 1948, 1953, 1961, 1971, 1981. i 1991. godine. Pitanje vjerske pripadnosti bilo je sadržano jedino u obrascima za popise 1953. i 1991. (Zavod za statistiku RBiH 1993, 9). Tabela 4 prikazuje profil stanovništva BiH prema izjašnjenju o vjerskoj pripadnosti prilikom popisa 1991. godine, koji predstavlja posljednji popis održan za vrijeme postojanja SFR Jugoslavije, kao i, zasad, jedini izvor koji sadrži relevantne popisne podatke za BiH, u nedostatku novijeg popisa.

Poređenjem prikazanih tabela uočavamo značajnu kvalitativnu i kvantitativnu razliku u modalitetima religijskog identificiranja prije i

poslije

TABELA 5. Primjer moguće klasifikacije pitanja o vjerskoj pripadnosti na popisu 2013. u BiH

1.0	Kršćanstvo
1.1	Katoličanstvo (uključuje <i>rimo-katolike, grkokatolike, starokatolike, slobodne katolike...</i>)
1.2	Pravoslavlje (uključuje <i>srpsko, makedonsko, crnogorsko, rumunsko...</i>)
1.3	Protestantizam (uključuje <i>anglikance, adventiste, baptiste, reformirane-kalviniste, evangelike-luterane, metodiste, pentekostne evanđeoske kršćane, druge protestantske grupe...</i>)
1.4	Jehovini svjedoci
1.5	druge kršćanske grupe
2.0	Islam
2.1	Sunije
2.2	Šiije
2.3	Sufije
2.4	Vehabije-selefije
2.5	Bahaije
2.6	Ahmedije
2.7	druge islamske grupe
3.0	Judaizam
4.0	Budizam
5.0	Hinduizam
6.0	Druge religijske grupe
7.0	bez religije
8.0	ne želi se izjasniti

na subjektivno iskazanu pripadnost ili uvjerenje. Otud se u popisima iz ovog perioda nalazi relativno mali broj navedenih konfesija koje po pravilu odgovaraju nazivima "priznatih" vjerskih zajednica, uz statistički zanemarljiv broj "bezbjervaca". Osim toga, u periodu prije usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (1948) i Evropske konvencije o ljudskim pravima (1950) pojam slobode vjeroispovijesti ili uvjerenja kao jedno od temeljnih ljudskih prava nije mogao ni približno biti od značaja kakvog ga ima danas.

Proces sekularizacije koji je nakon 1945. godine uslijedio u cijeloj bivšoj Jugoslaviji, omogućio je, između ostalog, dokidanje ovih elemenata "službene" ili "državne" religije. Ustavna pravna separacija između države i vjerskih zajednica značila je da građanin sada više ne mora, makar i formalno, pripadati jednoj vjerskoj zajednici kako bi npr. stupio u brak i dobio određenu javnu ispravu (Vjenčani list), već da to pravo može ostvariti u svjetovnoj, državnoj instituciji (matični ured). S druge strane, iako je socijalistički period karakteriziralo ideološko i političko suprotstavljanje religiji, ovaj proces sekularizacije postavio je osnove jednom slobodnijem subjektivnom iskazivanju religijskog uvjerenja ili identiteta, što je evidentno u rezultatima popisa iz 1991. godine. Ovdje uočavamo znatnu kvantitativnu i kvalitativnu pluralizaciju modaliteta religijske samoidentifikacije, uz evidentiranje desetak "neobičnih" iskaza koji ne korespondiraju sa nazivima formalno registrovanih vjerskih zajednica. Pored toga, prisutna je i konfuzija između etničkog / nacionalnog i religijskog identiteta, kao i porast broja "ateista" i religijski "neopredijeljenih".

3. Vjerovati i/ili pripadati?

Ali, šta uopće znači vjerska pripadnost i da li je nepreciznost formulisanog pitanja prilikom popisa uzrokom ovakve situacije? Svodi li se takva pripadnost na pitanje vjeroispovijesti, odnosno, konfesije ili je u pitanju nešto širi društveni fenomen? Kakav je odnos između vjerske, odnosno, religijske pripadnosti i vjerske, odnosno, religijske (samo)identifikacije i postoje li razlike između ovoga dvoga? Postoje li razumne granice slobode samoidentificiranja? Da bismo pokušali odgovoriti barem na neka od ovih pitanja moramo se osloniti na određena teorijska saznanja koja nam nudi suvremena znanost o religiji, posebno

1945.

U monarhijskim ustavnopravnim porecima do II svj. rata (osmanski, habsburški i karadorđevići) vrijedio je tzv. sistem priznatih vjeroispovijesti. U takvom pravnom sistemu većinske, "tradicionalno zasnovane" kao i neke manjinske, "priznate" vjerske zajednice imale su određene javnopravne nadležnosti, prvenstveno u oblasti vođenja matičnih knjiga građana (rođenih, vjenčanih, umrlih), tako da su njihovi izdati dokumenti imali snagu javne isprave. Stoga se popisivanje religijskog identiteta građana više oslanjalo na objektivne pravne činjenice (npr. sklapanja braka unutar određene vjerske zajednice - institut građanskog braka u BiH prije 1945. nije ni postojao!) nego

sociologija religije. Pokušajmo stoga razgraničiti neke pojmove koje koristimo u ovom tekstu.

Religija predstavlja "vjerovanje u nadnaravno i sveto, izraženo religijskim običajima, obredima i simbolima o kojima se skrbe religijske organizacije i religijsko vodstvo i koje sljedbenike date religije opskrbljuju čudorednim definicijama" (Cvitković 2005, 379). Treba, osim toga, naglasiti da religija u jednom širem socio-kulturnom smislu može postojati i bez jasno definiranog vjerovanja u natprirodno ili božansko biće (npr. budizam) kao i da se religija može ticati prvenstveno odnosa čovjeka spram prirode (npr. neke "domorodačke" religije ili neopaganski pokreti). Vjera predstavlja subjektivni aspekt religije i znači prihvatanje religijskih stavova o nadnaravnom, svetom i ostalim religijskim učenjima te uvjerenje da postoji božansko biće ili viša sila (Cvitković 2005, 474). Konfesija ili vjeroispovijed je jedan formalni i kodificirani aspekt vjere, a veže se za pripadnost određenoj konfesionalnoj zajednici, kojih može biti više unutar jedne religije, kao npr. katolička, pravoslavna, protestantska ili anglikanska konfesija unutar kršćanstva (Cvitković 2005, 231). Religijska samoidentifikacija "podrazumijeva cjelokupno socijalno držanje pojedinca i njegov osjećaj, a ne samo formalno pripadanje religijskoj zajednici" (Cvitković 2005, 389). Otud je broj osoba koje imaju izraženu religijsku samoidentifikaciju u pravilu znatno veći od broja tzv. vjerskih praktikanata, odnosno, osoba koje se dosljedno drže konfesionalne discipline u svakodnevnom životu.

U suvremenim post-industrijskim društvima Zapadne Evrope (npr. Velika Britanija) uočen je fenomen "vjerovanje bez pripadanja", gdje naročito „plima“ religijskih sadržaja putem elektronskih i drugih medija omogućuje izrazito samosvojno i posve individualizirano "vjerovanje iz udobnosti fotelje pred malim ekranom" (Davie 1994, 113) dok je privrženost institucionalnim ili historijskim vjerskim zajednicama u opadanju. Nasuprot ovome primjeru, u nekim zemljama kontinentalne Evrope (npr. Francuska) uočen je i opozitni fenomen, "pripadanje bez vjerovanja". Ovaj stav podrazumijeva postojanje jednog dalekosežnog zajedničkog sjećanja koje ne podrazumijeva zajedničku vjeru ili uvjerenje, ali - čak i sa distance - još uvijek upravlja kolektivnim refleksima u pitanjima identiteta (Hervieu-Leger 2006). Tako, čak i otvoreno nereligiozni ljudi mogu u određenim situacijama naći za shodno da podrže ili da se identificiraju sa tradicionalnom vjerskom institucijom radi brige za očuvanje kulturnog ili nacionalnog identiteta s kojim smatraju da je ova u neraskidivoj vezi.

4. Ka zaključku...

Vidimo, dakle, da pitanje "vjerske pripadnosti" u sebi može sadržati barem četiri različita (pod)pitanja, te je stoga zadatak državne uprave da na popisnim obrascima precizira koju vrstu informacije želi dobiti od ispitanika. Ovo u izvjesnoj mjeri korespondira sa Preporukama (2006, Para 439) prema kojima se mogu prikupljati sljedeći podaci:

- a) formalno članstvo u crkvi ili vjerskoj zajednici,
- b) identifikacija sa određenom religijom, vjerskom zajednicom ili denominacijom,
- c) religijsko uvjerenje,
- d) religija u kojoj je osoba odgojena i
- e) prisustvo religijskoj službi.

U svakom slučaju, ispitanik mora imati mogućnost dati negativan odgovor na pitanje o vjerskoj / religijskoj pripadnosti ("ne pripadam", "ne vjerujem" ili sl.) koji se neće evidentirati kao "ne želi se izjasniti" (Preporuke 2006, Para 440). Podatak mora biti baziran na slobodnom izjašnjavanju osobe, a upitnik bi trebao uključivati i tzv. otvorena pitanja (bez unaprijed zadatih opcija) (Preporuke 2006, Para 441). Klasifikacija religija bi trebala biti sveobuhvatna kako bi uključila detalje o religijskim grupama, podgrupama, organizacionim oblicima, denominacijama, sljedbama kao i drugim sistemima vjerovanja koji se često i ne smatraju religijama (Preporuke 2006, Para 443). Preporuke daju i primjer jedne takve klasifikacije (2006, Para 444) koju ćemo ovdje prikazati, prilagodivši je bh. kontekstu.

Na ovaj način bi se mogli izbjeći problemi na koje je ukazao predstavnik jedne manjinske vjerske zajednice u predvečerje popisa u Hrvatskoj 2011. (Milić 2011), kada je uočio da je cjelokupan broj na prethodnom popisu samoidentificiranih "kalvina" od Vlade RH "pripisan" samo jednoj (Reformiranoj kršćanskoj kalvinskoj crkvi) od tri registrirane kalvinske denominacije (druge dvije su: Protestantska reformirana kršćanska crkva i Reformatska kršćanska crkva Mađara), te je na taj način prvosposmenuta zajednica (s kojom Vlada ima potpisan ugovor o finansijskoj pomoći) stavljena u povoljniji položaj.

To bi značilo da bi popisni obrasci trebali na neki način sadržavati i pitanja o formalnoj vjerskoj pripadnosti (bez obzira na osobno vjerovanje), a tu bi statističari prilikom sastavljanja obrazaca morali konsultovati vjerske zajednice i nadležno ministarstvo koje vodi registar vjerskih zajednica, radi ispravne klasifikacije.

S druge strane, najšira sloboda religijske samoidentifikacije (bez obzira na formalno pripadanje) predstavlja već visoko utvrđen standard koji se ne može dovoditi u pitanje. No, da bi se izbjegli problemi uočeni prilikom prošlogodišnjeg popisa u Srbiji, kad je u znatnom broju zabilježenih slučajeva bila od popisivača narušena sloboda identifikacije ateista ili nereligioznih ispitanika (Subotić 2011), potrebno je sačiniti popisne obrasce dovoljno detaljnim da omoguće svaku vrstu samoidentifikacije (putem otvorenih pitanja), obučiti popisivače kako da upisuju tačno ono što im građanin izjavi te informirati građane da insistiraju na dosljednom bilježenju onoga kako se sami osjećaju, odnosno, identificiraju. ■

KORIŠTENA LITERATURA:

- Cvitković, Ivan. 2005. Rječnik religijskih pojmova. Sarajevo: DES.
- Davie, Grace. 1994. Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging. Oxford: Blackwell.
- Delegation of the European Union to BiH. 2011. Newsletter No. 5-6.
- Hervieu-Leger, Daniele. 2006. "The Role of Religion in Establishing Social Cohesion". Eurozine. <http://www.eurozine.com/articles/2006-08-17-hervieuleger-en.html> (pristupljeno 17. 04. 2012).
- Kancelarija Visokog predstavnika (OHR). 2002. "Odluka o izmjenama i dopunama Ustava Republike Srpske". http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/default.asp?content_id=7477 (pristupljeno 01. 05. 2012).
- Kuburić, Zorica. 2010. Verske zajednice u Srbiji i verska distanca. Novi Sad: CEIR.
- Milić, Jasmin. 2011. "Popis stanovništva i broj pripadnika vjerskih zajednica". Blog: Kršćanin na drugi način. <http://jasminmilic.blog.hr/2011/02/1629003620/popis-stanovnistva-i-broj-pripadnika-vjerskih-zajednica.html> (pristupljeno 7. 5. 2012).
- Parlamentarna skupština BiH. 2008. "Transkript 36. sjednice Predstavničkog doma PS BiH, 8. 10. 2008". https://www.parlament.ba/sadrzaj plenarne_sjednice/Default.aspx?id=1098&langTag=bs-BA&pril=b (pristupljeno 01. 05. 2012).

- Pejanović, Đorđe. 1955. Stanovništvo Bosne i Hercegovine. Beograd: Naučna knjiga.
- Shaw, Stanford J. 1978. The Ottoman Census System And Population, 1831-1914. International Journal of Middle East Studies 9 No. 3:325-338.
- Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 23/00 i 10/12.
- Statistički odsjek Zemaljske vlade. 1912. Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 27. septembra 1910: sa preglednom kartom konfesija. Sarajevo: Zemaljska štamparija.
- Subotić, Branislav. 2011. "Diskriminacija ateista na popisu stanovništva". Peščanik. <http://pescanik.net/2011/11/diskriminacija-ateista-na-popisu-stanovnistva/> (pristupljeno 7. 5. 2012).
- United Nations Economic Commission for Europe and the Statistical Office of the European Communities. 2006. Recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing, Geneva: Conference of European Statisticians.
- Ured Visokog predstavnika (OHR). 2002. "Odluka kojom se vrše izmjene i dopune Ustava Federacije Bosne i Hercegovine". http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/default.asp?content_id=28093 (pristupljeno 1. 5. 2012).
- Ustavni sud BiH. "Ustav Bosne i Hercegovine". http://www.ccbh.ba/bos/p_stream.php?kat=83 (pristupljeno 4. 5. 2012).
- Zavod za statistiku Republike BiH. 1993. Etnička obilježja stanovništva, rezultati za Republiku i po opštinama 1991. Statistički bilten 233. Sarajevo: Zavod za statistiku Republike BiH.

CENSUS AND GDP

COUNTING ON THE ECONOMY

It is important to be able to make comparisons – over time and with other countries. In modern societies accurate and reliable economic statistics are essential. They are necessary for governments and international organizations to tackle the most critical issues of a country.

*Author: **Hubert BEYERLE***

(Journalist in Berlin and Sarajevo, Financial Times Deutschland)

You don't need sophisticated statistics to realize that Bosnia and Herzegovina's economy is in a protracted state of stagnation. It's enough to take a look at buildings, tramways, factory buildings and agricultural areas. Or, look at the shelves in the supermarkets: Only a few products are produced domestically. Moreover, what is new and very much alive? Mostly cafes and shopping centers. This counts only as consumption, as opposed to production. But Bosnia and Herzegovina (BiH) desperately needs production and exports: The money must be earned somehow. This is evident. We don't need complicated statistics to see this. So it seems at least.

It is not enough to merely know that whether the economy is in good or bad shape. Rather, it is crucial to know exactly how good or bad it is. It is important to be able to make comparisons – over time and with other countries. In modern societies accurate and reliable economic statistics are essential. They are necessary for governments and international organizations to tackle the most critical issues of a country. They are essential for banks and other investors to know how risky it is to lend or to invest.

Investors hate nothing more than uncertainty. They would rather invest if they knew exactly how bad is the situation, rather than in a country whose economic prospects are extremely dire and volatile. This effect is visible every day in international financial markets. It is certainly true for Bosnia and Herzegovina as well, and might partly explain why foreign investors often shun the country. The uncertainty is too high for them.

Performans of politicians

An even more vital factor is that economic statistics are the only common language that politicians have to listen. In a way, economic statistics measure the performance of politicians. If there are no reliable statistics on economic growth, poverty, unemployment or on the economic inclusion of women, politicians cannot be judged according to objective criteria. And it is not only important to have these figures, but also to have time series and comparisons with other countries.

In other words, economic statistics are essential for the accountability of politicians. Politicians would not feel the need to justify their failure if there is no measurement of success or failure. It is hard to deny that there is a close relationship between accountability of politicians and the quality of public statistics. Accountability is low in a country with bad public statistics.

Without reliable statistics, governments do not have a compass for their policies. Most data is somehow based on or related to figures of general economic activity. In particular, budget deficits have to be considered in relation with economic activity. Public debts itself are not dangerous. They become so only when they are too high in relation to economic activity. In the European Union the limit for public deficits is the famous three percent limit, and for public debts the limit is 60 percent – both compared to Gross Domestic Product. If deficits are higher than this figure, the EU Commission starts a deficit procedure according to the Stability and Growth pact, which is supposed to guarantee the credibility of the European com-

mon currency Euro.

Only after the recent experience with Greece did the EU Commission decide to strengthen the independence of statistic authorities. In retrospect, incorrect figures on Greek public deficits helped to mislead the EU institutions as well as the Greek public. The Greek crisis would likely be less dramatic if the imbalances and deficits had been tackled earlier, and if the figures had been taken seriously. In addition, wrong figures allowed the public and politicians to be misled. This shows that even the stability of public finances may depend on reliable and correct economic statistics.

International organizations

In the last several years, international economic organizations such as the World Bank and the OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) have increasingly focused on the issue of statistics. "In the last years, high quality statistics have gained more and more importance for political decision makers", according to Johannes Jütting, Manager of the organization Paris21. Its office is hosted by the OECD and helps governments of developing countries improve their statistical institutions and strengthen their capacities. "If politics should lead to results, we have to be able to measure it. Results of political decisions are measurable, at least in part and are useful for citizens to hold their government accountable. Therefore, high-quality statistics are essential", adds Jutting'.

What does the census that will be conducted in Bosnia and Herzegovina next year have to do with economics statistics? This is not an easy question to answer, even though it might initially seem that

Difficult job

In Bosnia and Herzegovina, statisticians have a particularly difficult job. Political separations, the destruction caused by war and the transformation of the economic system constitute huge challenges for statisticians. In addition, in BiH statisticians come from the Yugoslav statistic tradition, which underwent an encompassing transformation of their methods and techniques. Generally, today they follow the international standards SNA. But it is obvious that the calculation of the economic value of the informal sector is not an easy task.

way. Accurate population figures are a precondition for accurate economic statistics. Why?

By far the most important statistics on the economy are the so called National Accounts. They measure the economic activity in a certain period: either a year or a quarter of a year. Economic activity means the production of all material and immaterial goods and services. As a product is almost never produced completely by one producer, what is counted is value added: The value of a product after subtraction of the value of the raw materials. All value added of a complete economy is known as Gross Domestic Product (GDP).

economy belong all workers who are active in informal labor: all those that are not or not fully officially registered.

Informal economy

But those employed in informal contracts also produce economic value, and their production is also part of economic activity. It is old fashioned thinking to neglect the informal sector as it was common for a long time. But with the works of the economist Hernando de Soto since the late 1980s, the informal economy is generally accepted as an important contributor to economic progress. In the following years, economists and statisticians develo-

IN THE LAST SEVERAL YEARS, INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS SUCH AS THE WORLD BANK AND THE OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) have increasingly focused on the issue of statistics. "In the last years, high quality statistics have gained more and more importance for political decision makers", according to Johannes Jütting, Manager of the organization Paris21.

Even more essential for the debate in developed countries today is the concept of economic growth. Growth is essential for the creation of income and jobs, for taxes and contributions to pensions and health insurances. Economic growth is usually measured as the increase of GDP compared to the previous year.

Financial crisis

Indeed, everything in modern societies depends on growth. If growth is high, let's say over four percent, such as it was in Bosnia and Herzegovina in the years before the crisis 2008, jobs are created and wages may increase. Since the European financial crisis that began in 2008, growth in BiH has stalled. According to the renowned economic research institute WIIW in Vienna, economic growth was only 2.2 percent in 2011 and is expected to be only 0.5 percent in 2012. This is clearly not enough to create new jobs. The problem worsens when GDP stagnates for a longer period of time or even shrinks.

So why is the census and new population figures important for measuring economic activity? Why do you need to know the number of inhabitants to calculate economic growth? It is because the value of economic production is not always easy to observe. Even in countries with very developed statistics such as Germany, some parts of economic activity have to be estimated. In particular, this is the case for the so called "non-observed economy".

The non-observed economy is vital and often misunderstood. Only part of it is black or illegal economy. The production of the non-observed economy is invisible only to the state and statistical offices. However, it does not mean that its production is not real. On the contrary: It is real and very visible to those who produce and consume it. In the non-observed

ped many techniques to measure the informal sector.

Therefore, statistical offices have to estimate this production in the informal sector. Even for well developed economies this informal sector is never negligible, even more so for countries like Bosnia and Herzegovina.

The calculation of the National Accounts follows general rules and is defined by experts of the United Nations. These rules are collected in the so-called System of National Accounts (SNA). They state that the non-observed economy must be considered. According to statistics experts, this non-observed economy must be guessed and estimated. For this, statisticians also need census figures, along with other data. Accurate census figures are the-

refore needed to calculate adequate figures for the economy.

GDP

The exact method of calculation of the non-observed sector of GDP changes from country to country. But generally, statisticians compile some samples which they use for calculations.

Roberto Dell'Anno, assistant professor at the University of Foggia in Italy is an expert in the calculation of the unobserved sector. He says that particularly "population sampling - the

process of taking a subset of subjects that is representative of the entire population - of surveys depends on accuracy of census data." According to economist Dell'Anno, the impact of the changes in population is greater for countries with a larger non-observed economy and, among these, mainly those with a larger informal labor market.

This leads to the question: How big is the informal labor market in Bosnia and Herzegovina? Naturally, this question is also difficult to answer, since it depends not the least on the population figures that the census will provide. The latest census figures from 1991 state that Bosnia and Herzegovina had a population of 4.4 million. The war drastically reduced the population of the country. Later estimates of the population in Bosnia and Herzegovina is in the range between 3.1 million and 3.8 million, but it is evident that these figures are only rough estimates.

Therefore, informal labor can only be roughly estimated. A study done in 2010 by experts of the International Labor Organization (ILO) calculate the shadow economy in BiH at 30 to 50 percent. However, according to these ILO experts, population figures in BiH are dubious and therefore also all figures on the growth of GDP per inhabitant - the usual measure of living standard. Once again, this leads to the conclusion that nothing reliable

STATISTICAL OFFICES HAVE TO ESTIMATE THIS PRODUCTION IN THE INFORMAL SECTOR. Even for well developed economies this informal sector is never negligible, even more so for countries like Bosnia and Herzegovina

can be said about the economy in BiH as long no reasonable population figures are available.

Furthermore, the value of housing also belongs to national GDP. This is evident, if someone lives in the house of somebody else and pays a rent. This rent is an economic service and counts as GDP. But what if someone lives in his own house?

As an internationally common practice that is stated in the SNA rules of United Nations, living in your own house is considered to be a part of economic activity, and therefore counts as part of GDP. In Bosnia and Herzegovina, a very high percentage of the population lives their own houses or flats: 82 percent in the Federation of BiH and 72 Percent in Republika Srpska. Therefore, the so called "imputed rents" represent a considerable part of GDP. In addition, these figures depend critically on accurate population figures.

All in all, what will be the economic consequences of the census, besides a few thousand temporary jobs? If the population figures turn out much lower than currently estimated, this could theoretically also lower the GDP. However, this is very hard to say, since GDP calculations are complicated.

But so much is clear: As it is a general rule to conduct a population census every ten years, BiH urgently needs a new census. An update of its population figures are not only needed to see how many people live in BiH. It is also necessary to know more about the economic and social living conditions of the population. ■

TRŽIŠTE NEKRETNOSTI

STATISTIKOM DO BIZNISA

Transparentni, pouzdani i lako dostupni statistički podaci jedan su od ključnih pokazatelja o uređenosti poslovnog ambijenta i društva kao takvog. I najmanji nedostatak i nepouzdanost, obeshrabrit će iole ozbiljnog investitora. Za njega najvažnija je predvidivost ekonomskog okruženja, pa su precizne projekcije makroekonomskih pokazatelja ključne za uspješnu i konkurentnu privredu.

Piše: **Mirza HADŽIJAHIĆ**

Fotografija: **Mirza HADŽIJAHIĆ**

Ne ulazeći u politički karakter popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini, planiranog za 2013. godinu, ovaj tekst ima cilj podvući neophodnost popisa u smislu dobijanja relevantnih statističkih podataka koji su osnov za kreiranje pozitivnog i transparentnog poslovnog okruženja.

Bosna i Hercegovina već skoro 20 godina *tavori* na granici između Evropske unije i trećeg svijeta. Ekonomski napredak ide po principu korak naprijed, nazad dva. Strane investicije su zbog recesije smanjene svugdje u svijetu, a taj moment bi se mogao iskoristiti za uređivanje transparentnog tržišta – dakle, kreiranje povoljne klime za kvalitetne investicije i investitore. Vjerovatno se svi pitamo zašto u Bosni i Hercegovini kompanija kao što je npr. Nokia nema svoje predstavništvo, a Microsoftovo stane u 60 metara kvadratnih? S druge strane misteriozni investitori pokreću velike investicije. Pa građenje malo ide, malo stane, a niko ne zna šta se zaista dešava s ovim projektima? Najlakše je reći da ozbiljne kompanije odbijamo slabom kupovnom moći, izazvanom dugogodišnjim ubijanjem domaće privrede od strane politike. Međutim, mnogo veći problem zapravo predstavlja netransparentno i korumpirano tržište.

Kako taj ambijent učiniti prigodnijim? To je suština evropskih integracija BiH i ogleda se u širokom spektru djelatnosti, naravno, najviše u pravosuđu, ali popis stanovništva je, također, jedan od *conditio sine qua non*. Kako uopće ozbiljnim investitorima ponuditi ikakve statističke podatke ako se 21 godinu nismo prebrojali, ako ne znamo, već samo nagađamo koliko stanovnika zapravo ima naš glavni grad?

Popis, kao najveće statističko istraživanje jedne države, kojim se prikupljaju, obrađuju i objavljuju podaci o stanovnicima, domaćinstvima / kućanstvima i stanovima, statistici Bosne i Hercegovine, odnosno, nadležnim ustanovama za statistiku konačno će omogućiti da ispune cilj naznačen na portalu Zavoda za statistiku BiH: “Što objektivnije prikazati stvarno stanje, distribuirati podatke korisnicima na neutralan i nepristrasan način, usredotočiti se na pojave koje su bitne za organe koji donose odluke i ispoštovati pravo građana na pristup javnim informacijama”.

Prema EU regulativama i preporukama, cilj popisa je ustanoviti

broj stanovnika, ukupno za cijelu državu i po svim teritorijalnim nivoima: naseljima, općinama, gradovima i kantonima. Osim broja i prostornog rasporeda, popis stanovništva osigurava podatke o demografskim, etničkim, obrazovnim, ekonomskim, migracijskim i drugim obilježjima stanovnika, kao i o broju domaćinstava / kućanstava, obitelji i njihovim karakteristikama te podatke o stambenom fondu i njegovim karakteristikama.

(Ne)uređen poslovni ambijent

Transparentni, pouzdani i lako dostupni statistički podaci jedan su od ključnih pokazatelja o uređenosti poslovnog ambijenta i društva kao takvog. I najmanji nedostatak i nepouzdanost, obeshrabrit će iole ozbiljnog investitora. Za njega najvažnija je predvidivost ekonomskog okruženja, pa su precizne projekcije makroekonomskih pokazatelja ključne za uspješnu i konkurentnu privredu. On (ozbiljan investitor) neće uložiti sredstva u tržište o čijem kretanju nema zvanične i pouzdane statisti-

ŠVEDSKA DRŽAVNA AGENCIJA ZA STRANE INVESTICIJE, “INVEST SWEDEN”, kao uvodnu riječ za strane investitore na svom portalu kaže: “Švedsko tržište nekretnina nudi fantastičnu transparentnost, zahvaljujući javnosti dostupnoj zemljišnoj knjizi, visoko razvijenom pravnom sistemu i obilju informacija o tržištu”.

čke projekcije za barem tri godine unazad.

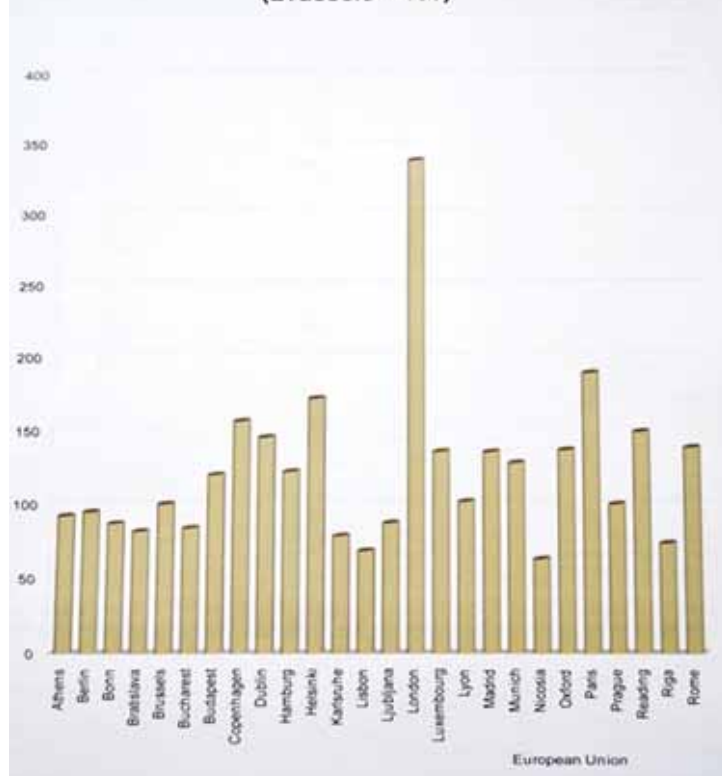
S druge strane, raznorazni mešetari koji zaziru od transparentnosti na korumpiranom i neuređenom tržišnom prostoru nailaze na plodno tlo, i stoga u Bosni i Hercegovini imamo izuzetno visok broj nedovršenih projekata, a nažalost i propalih. Da smo imali uređen ekonomski prostor, precizne, tačne i transparentne podatke o kretanju tržišta, projekt modernog turističkog naselja na poluotoku Kleku preko puta Neuma (između ostalih) već bi bio pri kraju realizacije.

Popis stanovništva predstavlja osnov za kreaciju takvog okruženja. Svi dosadašnji pokušaji zapravo su građenje kuće bez temelja.

Tržište nekretnina jedno je od najprivlačnijih za strane investitore, ali i za privlačenje pojedinačnih kupaca iz cijele Evrope. Bosna i Hercegovina već ima bilateralne sporazume s nekim zemljama EU, a za očekivati je da će integracijom u EU potpuno liberalizirati svoje tržište. To bi moglo pozitivno utjecati na cijelu državu. Kako na ra-

COMPARISON OF AVERAGE RENT LEVELS FOR FLATS (Brussels = 100)

zvijene i turističke centre, tako i na nerazvijene općine, zbog dobre makro i mikrolokacije, povoljnih cijena, nezagađenosti zraka i okoliša uzrokovanih propadanjem industrije u nekim mjestima te prirodnih i turističkih ljepota Bosne i Hercegovine.

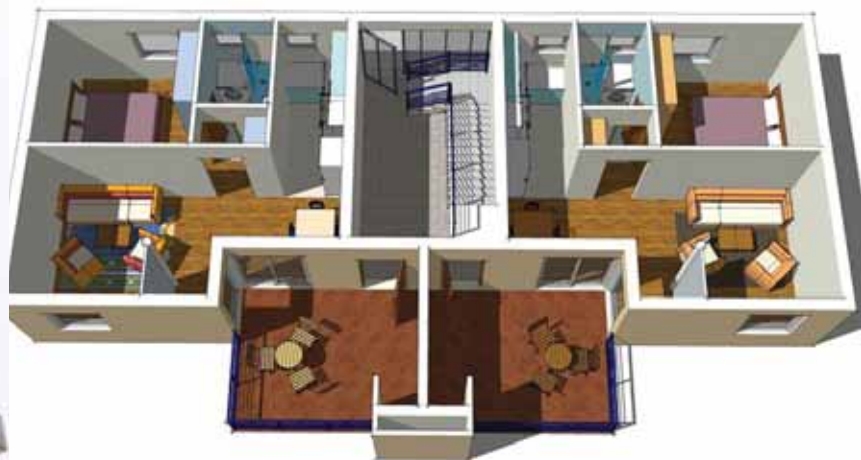
Ako bismo dobrostojećem Evropljaninu sa sjevera kontinenta ponudili građevinsku parcelu usred zelene oaze i prirodnih pitkih izvora, samo stotinjak kilometara (po mogućnosti autoputa) od Jadranske obale, po cijeni za koju on, recimo u Kopenhagenu, ne može kupiti ni garsonjeru, a sve to uokvireno u transparentan, precizno popisani portfolio, o kome se vodi računa, sigurno bismo imali tržište. To bi dalje vodilo razvoju turizma, posebno razvoju nepravedno zaboravljenih i nerazvijenih bosanskohercegovačkih općina. To je jedna od opcija koja je Bosni i Hercegovini na raspolaganju, a popis stanovništva i daljnji put ka evropskim integracijama upravo to omogućavaju.

Uređena tržišta

Međutim, ljudi koji su novac zaradili na uređenim tržištima, rijetko se odlučuju uložiti ga u nesiguran prostor. Uz to, u razvijenim društvima kretanja vrijednosti i broj stambenih jedinica prati se godinama. Kada kupac ima na raspolaganju krivulju kretanja vrijednosti nekretnine koju želi kupiti za zadnjih deset godina, mnogo lakše će se odlučiti za investiranje. Isto važi i za građevinare koji traže statistički dokaz opravdanosti svoje investicije. Mada se popis kod nas mogao desiti i 2001. godine, nikad nije kasno. Kada se potroše sva politička pitanja oko istog, za nadati se da možemo očekivati prednosti na polju statistike, a samim tim i poboljšanjima ekonomske atmosfere, koje jedna takva civilizacijsko-demokratska tekovina nosi sa sobom.

**AKO BISMO
DOBROSTOJEĆEM
EVROPLJANINU SA SJEVERA
KONTINENTA PONUDILI
GRAĐEVINSKU PARCELU**
usred zelene oaze i prirodnih pitkih
izvora, samo stotinjak kilometara
(po mogućnosti autoputa) od
Jadranske obale, po cijeni za koju on,
recimo u Kopenhagenu, ne može
kupiti ni garsonjeru, a sve to
uokvireno u transparentan, precizno
popisan portfolio, o kome se vodi
računa, sigurno bismo imali tržište.

International service for remunerations and pensions (ISRP) pri OECD-u i EUROSTAT-u u saradnji s nacionalnim statističkim uređima širom Evrope i svijeta, svake godine izrađuju "Current Market Rents", koji donosi presjek vrijednosti stambene rente.

Takvi podaci omogućavaju precizan izračun *price-to-rent* koeficijenta te uvid u kretanje tržišta, čime investitorima drastično smanjuju rizik. Sva uređena tržišta povoljan odnos cijene i rente ističu kao ključni faktor prema potencijalnim kupcima. Činjenica je da, naprimjer, stambeni prostor u Sarajevu ima vrlo solidan prosjek u poređenju s ostalim evropskim centrima.

Kada uzmemo podatke iz "Current Market Rents", zaključujemo da cijena zakupa stambenog prostora u Sarajevu, zahvaljujući prisustvu znatnog broja pripadnika međunarodne zajednice, je za 30% niža nego npr. u Briselu, Pragu, Lyonu, Varšavi ili Ljubljani, dok je prodajna cijena metra kvadratnog u odnosu na ove centre barem 50% niža. Ovaj podatak bi nadležna bosanskohercegovačka tijela mogla koristiti kao udarni marketing prema stranim investitorima.

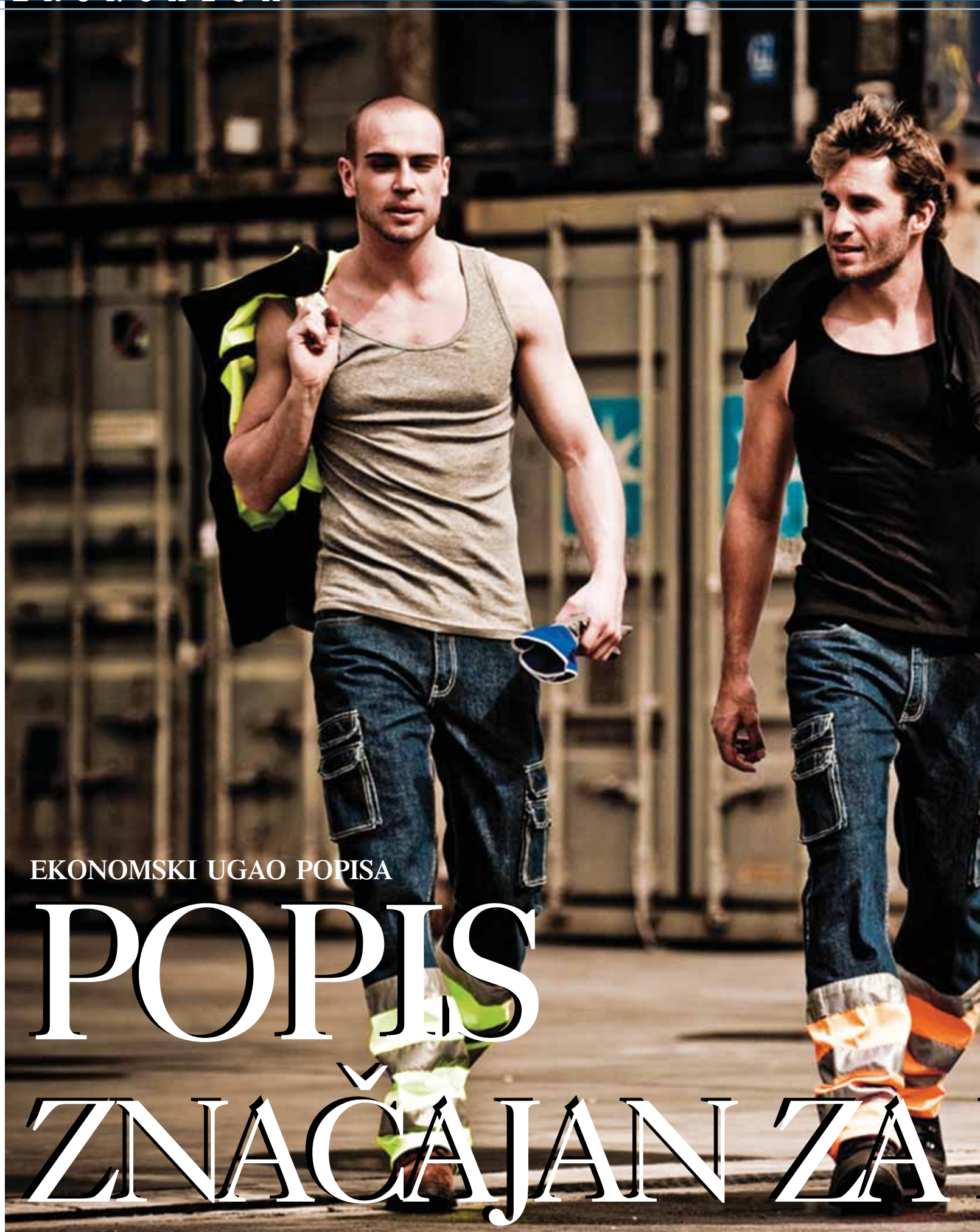
Naprimjer, švedska državna agencija za strane investicije, "Invest Sweden", kao uvodnu riječ za strane investitore na svom portalu kaže: "Švedsko tržište nekretnina nudi fantastičnu transparentnost, zahvaljujući javnosti dostupnoj zemljišnoj knjizi, visoko razvijenom pravnom sistemu i obilju informacija o tržištu".

Jačanje privrede

Konačno, uz popis (ažuriranje statističkih podataka), izgradnju autoceste te dohlednu liberalizaciju bh. tržišta nekretnina, ovdje postoji osnov za jednu ozbiljnu kampanju prema investitorima koji će znu za sigurnim i isplativim novim prostorom.

Može se zaključiti da Bosna i Hercegovina, kao zemlja u razvoju, ima još mnogo prostora za ekonomskim napretkom. Jačanje domaće tržišne privrede i kreiranje povoljne poslovne klime za strane investitore ključni su faktori. Popis stanovništva definitivno predstavlja jedan od stubova za ove procese. S jedne strane, korupcija i siva ekonomija mnogo teže su održivi u statistički transparentnim sredinama. Malverzacije poput npr. bespravne gradnje, mnogo lakše "strše" i bivaju vidljive među popisanim stambenim jedinicama, dakle u uređenom okruženju. S druge strane, pouzdani i relevantni statistički podaci sigurno će obeshrabrili sumnjive investitore koji su u potrazi za "el-doradima" gdje je lakše *oprati* sredstva bez porijekla, a ohrabriti one ulagače koji Bosni i Hercegovini mogu donijeti višestruku korist.

Mada popis u Bosni i Hercegovini, gledano iz političko-demokratskog ugla, vjerovatno ima mnogo manjkavosti, kad je riječ o praktično-ekonomskim razlozima, svako odugovlačenje, tj. prolonganje popisa Bosnu i Hercegovinu koštati će potencijalnog ekonomskog razvoja. ■

EKONOMSKI UGAO POPISA

POPIS

ZNAAČAJAN ZA

Nedostatak kvalitetnih strategija je djelimično vezan i za činjenicu da “operišemo u mraku”, odnosno da nepoznavajući tačne podatke o broju i o karakteristikama stanovništva donosimo pogrešne odluke

Piše: **Erol MUJANOVIĆ**

Popis stanovništva je izuzetno važan statistički alat koji koristi svaka država u brojne svrhe poput određivanja ekonomske politike, pravljenja potrebnih strategija ili izračunavanja ekonomskih pokazatelja. Naprimjer, prilikom izrade strategije zapošljavanja potrebno je poznavati tačan broj stanovnika da bi se izračunala stopa nezaposlenosti ili zaposlenosti.

Nedostatak kvalitetnih strategija je djelimično vezan i za činjenicu da “operišemo u mraku”, odnosno da nepoznavajući tačne podatke o broju i o karakteristikama stanovništva donosimo pogrešne odluke. Situacija u BiH je u dovoljnoj mjeri zabrinjavajuća da je upitno da li bi nam i precizni statistički alati dozvolili napredak i hvatanje priključka sa zemljama iz regiona. Umjesto toga, dok drugi napreduju mi još uvijek imamo strategije koje se neminovno oslanjaju na procjene i kao takve sadrže znatno veću mogućnost da se pogriješi. Iz strategija proizilaze akcioni planovi koji, također, koštaju poreske obveznike jer se radi ne samo o dodatnim dokumentima koje treba proizvesti nego i o sprovođenju aktivnosti, i na taj način nastavlja se spirala bacanja novca.

Popis i zapošljavanje

Konkretna problematika na koju u ovom tekstu želimo skrenuti pažnju jeste veza između popisa stanovništva i zapošljavanja, odnosno problemi u borbi protiv nezaposlenosti mladih koje nam donosi činjenica da smo još uvijek bez popisa stanovništva. Bh. tržište rada ima brojne druge poteškoće koje je potrebno riješiti prije nego se ukaže na problem nedostatka kvalitetnih statističkih podataka i hitnu potrebu da se obavi popis stanovništva. Naprimjer, fragmentiranost Službi za zapošljavanje u FBiH, neusklađenost strategija zapošljavanja među entitetima, nepoznavanje tačnog broja nezaposlenih lica jer nekoliko stotina hiljada osoba koje su registrovane kao nezaposlene ne traže posao nego ostvaruju druga prava preko Zavoda za zapošljavanje, itd. Međutim, činjenica da postoje i hitniji problemi na domaćem tržištu rada ne smije smanjiti važnost i potrebu da se popis stanovništva što prije obavi jer ima značajan doprinos tržištu rada kako na operativnom tako i na strateškom nivou.

Što se tiče nezaposlenosti mladih, situacija je iz mjeseca u mjesec sve gora na globalnom nivou pa samim tim i za BiH. Ne samo da broj mladih nezaposlenih osoba dostiže rekordne pokazatelje u proteklih 20 godina nego se i sama perspektiva čini sve teža. Mladima i dalje treba sve više vremena da nađu prvi posao, a optimistični scenarij često predstavlja održavanje istog stanja u narednoj godini dok pesimistični scenarij podrazumijeva novo pogoršanje na tržištu rada za mlade nezaposlene osobe. Navedene zaključke demonstrira bilo koja relevantna studija Međunarodne organizacije rada (ILO) urađena u posljednjih par godina.

EU i mladi

Evropska unija ulaže posebne napore i poklanja posebnu pažnju ovom fenomenu koji svake godine uzima sve veći danak i koji već nosi naziv “Izgubljena generacija”. Problem je zabrinjavajući

jer se prvi put radi o kadru koji je ne samo školovan nego i kvalitetno školovan, sa završenim fakultetima i sa poznavanjem više stranih jezika, ali koji uprkos tome ostaje bez posla. Učestao je fenomen i poznata činjenica da što je niža stručna sprema utoliko je osoba ranjivija na tržištu rada. Međutim, u sadašnjoj situaciji svjedoci smo izuzetno teške situacije za mlade nezaposlene osobe i jedini zaključak koji se nameće jeste da obrazovni sistem još manje prati potrebe tržišta rada nego što je to bio slučaj u prethodnim decenijama.

Produženi period neaktivnosti mladih utječe, naravno, i na njihova buduća primanja ali i na čitav socijalni i politički sistem. Svjedoci smo bili brojnih protesta mladih osoba od Grčke i Španije pa do drugih zemalja koji su pokušali ukazati na potrebu da se hitno i efikasno reaguje jer oni će biti stub penzionih i zdravstvenih sistema ili će iste, njihov visok nivo nezaposlenosti potpuno ugroziti kao što je slučaj u BiH.

Brojni su slučajevi u nerazvijenim zemljama, kao i u BiH, gdje statistički pokazatelj ne oslikava stvarno stanje, odnosno gdje je broj mladih nezaposlenih osoba znatno veći u stvarnosti. Radi se o mladim ljudima koji rade veoma teške poslove i u teškim uslovima te na poslovima, naprimjer, često nisu ni plaćeni ni prijavljeni. Radi se o osobama koje nemaju izbora i koje moraju prihvatiti sve što im se ponudi iz niza razloga.

Porast nezaposlenosti

Između 2008. i 2009. godine, broj mladih nezaposlenih u svijetu je porastao za čak četiri i po miliona osoba što je ujedno i neslavan rekord ako uzmemo u obzir brzinu i obim rasta broja nezaposlenih osoba. Istovremeno broj aktivnih mladih osoba je smanjen za 2.6 miliona osoba u 2010. godini, u odnosu na period prije krize. Istovremeno povećava se i broj mladih osoba koje traže posao više od 12 mjeseci te mogućnost da mladi budu pogođeni dugoročnom nezaposlenošću je dva do tri puta veća nego za starije osobe. Udio mladih radnika koji žele dodatni posao je znatno veći nego udio starijih osoba širom EU, izuzev Austrije i Njemačke.

Moguća rješenja su u mjerama koje će promovisati zapošljavanje mladih ljudi. S jedne strane radi se o otvaranju novih radnih mjesta među kojima bi dio naravno bio ponuđen i mladim ljudima, a i u ovom slučaju važnost različitih politika je od presudnog značaja za privlačenje domaćih i stranih investitora. S druge strane, radi se o poboljšanju zapošljivosti mladih, odnosno, mjerama koje će mlade ljude učiniti konkurentnijim na tržištu rada i razviti njihov kapacitet da nađu posao i da isti zadrže.

Važnost popisa je velika za obje kategorije, odnosno i za djelovanje po pitanju otvaranja novih radnih mjesta i za djelovanje na poboljšanje kvaliteta radne snage. U prvom slučaju, svaki ozbiljan biznis plan koji investitori koriste sadrži i podatke o tržištu i o planiranim prihodima koji ovise o količini usluga ili proizvoda koje kompanija namjerava prodati. Navedeni parametar se često izražava kao procent od ukupnog broja stanovništva države ili grada, koji je, naravno, u našem slučaju neprecizniji i nepouzdaniji jer nema popisa stanovništva. A investitori i kapital, naravno, ne vole nepreciznost.

Uzmimo konkretan primjer, ukoliko kompanija IKEA planira dolazak u BiH i ako njena uprava pretpostavi da za opstanak investicije i nastavak operacija treba realizirati četiri miliona KM u prvoj godini i ako uprava pretpostavi da deset posto bh. stanovništva mora potrošiti 100 KM na IKEA proizvode u prvoj godini poslovanja, zaključak je različit ako se računa da BiH ima 3.7 miliona stanovnika ($3.700.000 \text{ KM} = \text{IKEA se povlači}$) ili 4,1 milion stanovnika ($4.100.000 \text{ KM} = \text{IKEA ostaje}$). Očigledno da bez popisa stanovništva razlika može biti drastična, odnosno dovoljna da strani investitor sačeka još koju godinu prije ulaganja ili, što je češće slučaj, ode u drugu pogodniju i privlačniju zemlju.

UKOLIKO KOMPA NIJA IKEA PLANIRA DOLAZAK U BiH i ako njena uprava pretpostavi da za opstanak investicije i nastavak operacija treba realizirati četiri miliona KM u prvoj godini i ako uprava pretpostavi da deset posto bh. stanovništva mora potrošiti 100 KM na IKEA proizvode u prvoj godini poslovanja, zaključak je različit ako se računa da BiH ima 3.7 miliona stanovnika ($3.700.000 \text{ KM} = \text{IKEA se povlači}$) ili 4,1 milion stanovnika ($4.100.000 \text{ KM} = \text{IKEA ostaje}$)

Finansijska pomoć

Zatim, u drugom slučaju, važnost popisa stanovništva u pomoći nezaposlenim osobama, također, može imati presudnu ulogu. Čest je slučaj da se prilikom dodjele subvencija gradovima ili regionima određuje kvota, odnosno da se, naprimjer, prema broju zaposlenih ili nezaposlenih osoba odredi iznos finansijske pomoći po jedinim kategorijama nezaposlenih lica. Ako se računica zasniva samo na procjenama, mogućnost da se pogriješi je utoliko veća.

Uzmimo konkretan primjer, politika zapošljavanja može predvidjeti dodatnu pomoć u finansiranju prekvalifikacije za dodatnih nezaposlenih 500 osoba za gradove u kojima stopa nezaposlenosti prelazi 40 posto u BiH. Ovisno, dakle, o procjenama stanovništva i ovisno kojim ciframa se barata, dva grada mogu biti na 39 posto (naprimjer, Sarajevo i Banja Luka) i ostati bez dodatne pomoći, a dva grada mogu imati 41 posto (naprimjer, Zenica i Trebinje) i na taj način dobiti dodatna sredstva, sve to bazirano je na procjenama, a situacija bi možda bila suprotna da su bili raspoloživi egzaktni podaci.

Važnost popisa stanovništva i njegovih rezultata igra, dakle, veoma značajnu ulogu u cijeloj ekonomiji jedne zemlje a ima značajan utjecaj i na dinamiku tržišta rada. Popis stanovništva dozvoljava precizniji uvid u karakteristike radne snage i dozvoljava samim tim i kvalitetnije mjere poboljšanja i adekvatne politike. U slučaju BiH, postoje brojni problemi na tržištu rada koje je potrebno riješiti nevezano za popis i njegove rezultate, ali ne treba zanemariti činjenicu da će popis stanovništva biti značajan i za tržište rada. ■

POPIS STANOVNIŠTVA BiH 2013. GODINE:

NA STRANPUTICI KA EVROPI

Zakon o popisu stanovništva BiH nije bio predmet javne rasprave, niti su građani i građanke BiH bili konsultovani u toku kreiranja popisnih upitnika, kako bi se osigurala transparentnost, tačno razumijevanje pitanja i potpuno učestvovanje stanovništva.

Piše: **Lidija PISKER**

Nakon višegodišnjih političkih pregovora, Parlament Bosne i Hercegovine (BiH) u februaru ove godine usvojio je dugo očekivani državni Zakon o popisu stanovništva. BiH će, zanemarujući ovu obavezu više od dvije decenije, u aprilu 2013. godine prvi put poslije rata prikupiti statističke podatke o strukturi svog stanovništva neophodne za planiranje investicija i njenog ekonomskog razvoja.

Sa zakašnjenjem od dvije godine u odnosu na ostale evropske zemlje koje su svoje demografske slike ažurirale na popisima provedenim tokom 2011. godine, BiH će ovim korakom ispuniti jedan od ključnih uslova koji pred nju stavlja Evropska unija (EU). "BiH će uskoro morati imati odgovore na pitanja koja postavljamo kandidatima za punopravno članstvo u EU. Te odgovore BiH ne može imati bez popisa stanovništva", rekao je šef Delegacije EU u BiH Peter Sorensen u nedavnoj izjavi domaćim medijima.

Predstojeći popis stanovništva u BiH, čini se, na ove zahtjeve neće moći adekvatno odgovoriti.

Iako jedna od važnijih obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, priprema popisa stanovništva u BiH započeta je daleko od očiju javnosti i njenih građana. Zakon o popisu stanovništva BiH nije bio predmet javne rasprave, niti su građani i građanke BiH bili konsultovani u toku kreiranja popisnih upitnika, kako bi se osigurala transparentnost, tačno razumijevanje pitanja i potpuno učestvovanje stanovništva.

Za potrebe popisa stanovništva i domaćinstava, Agencija za statistiku BiH, zadužena za koordinaciju poslova pripreme, organiziranja i sprovođenja popisa, zajedno sa entitetskim zavodima za statistiku kreirala je dva različita popisna listića (tzv. "P1" - popisnica za lica i "P2" - popisnica za domaćinstva i stanove).

Tako će vas popisivači i popisivačice, kad na proljeće sljedeće godine zakucaju na vaša vrata, osim o opremljenosti vašeg stana, snabdijevenosti tekućom vodom i drugim pitanjima iz upitnika za domaćinstva i stanove, pitati i o vašoj školskoj spremi, izvorima sredstava za život, mjestu rada, bračnom stanju, itd.

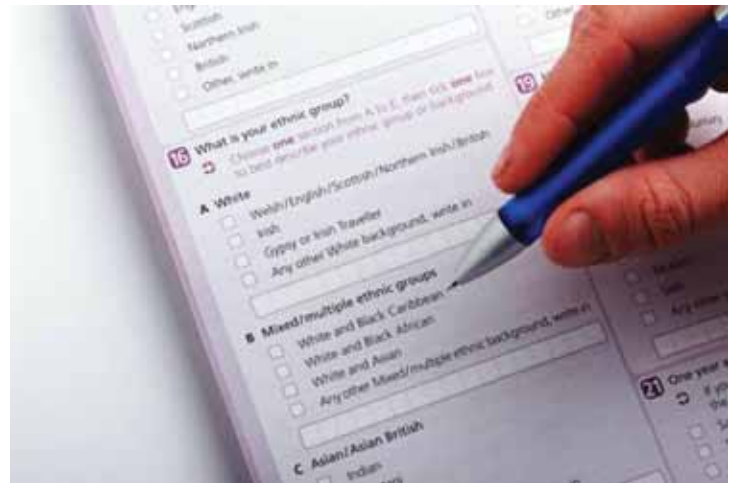

Odgovori na sva pitanja data u upitniku su, što je u suprotnosti sa praksama EU, ponuđeni samo u muškom rodu, a i formulacije pitanja su često nejasne i zbunjujuće, te nije dokraja jasno na koji način će biti analizirani i koliko će doprinijeti kreiranju relevantnih i sveobuhvatnih podataka o strukturi stanovništva, te kreiranju adekvatnih javnih politika. U procjeni stanja priprema za popis stanovništva u BiH koji je Evropska komisija (EK) obavila u januaru prošle godine navodi se da "sve tri statističke institucije imaju ograničeno iskustvo u aktivnostima vezanim za popis stanovništva i stanova. U zadnjih dvadeset godina nije proveden popis, a veoma mali broj statističara učestvovao je u zadnjem popisu, i to samo u terenskim aktivnostima."

Pored obaveznih kategorija pitanja (demografska, ekonomska, obrazovna struktura, itd.), građani i građanke BiH će se izjasniti i o etničkoj i nacionalnoj pripadnosti i vjerskim uvjerenjima i maternjem jeziku – pitanjima koja EU ne tretira kao suštinska i koja na njih ne traži odgovore.

Kvaka 23, 24 i 25

Kao neobavezna, pitanja o etničkim obilježjima svaka zemlja može, ali i ne mora, uključiti u svoje popisne upitnike. S obzirom na subjektivnu dimenziju pitanja o nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj i jezičkoj pripadnosti, evropske zemlje koje odluče da ih uvrste u svoje popise, ova pitanja imaju poseban tretman. Ljudska prava i zaštitavanje antidiskriminacije načela su kojima se EU vodi pri pos-

o maternjem jeziku.

U suprotnosti sa preporukama da pitanja o etničkoj, nacionalnoj pripadnosti, vjerskim uvjerenjima i jeziku budu otvorenog tipa, građani BiH će imati unaprijed zadane opcije izjašnjavanja. Odgovori koji će se nuditi ne uzimaju u obzir da etno-kulturalna obilježja mogu biti politički osjetljiva, te da članovi pojedinih manjinskih grupa mogu biti posebno osjetljivi na diskriminaciju.

Iako građani i građanke BiH nisu obavezni odgovoriti na pitanja 23 i 24, nefleksibilna i poluotvorena formulacija pitanja sužava

VELIKI BROJ EVROPSKIH ZEMALJA se vodi načelima da zahtjeve korisnika za podacima treba izbalansirati sa velikim brojem drugih faktora prilikom donošenja odluke o uključivanju tema u popis

tavljanju ovih pitanja, njihovoj obradi i plasiranju.

Na web stranici Agencije za statistiku BiH, zajedno sa linkovima na popisne upitnike, koji su u nacrtnoj formi pripremljeni još 2009. godine, posjetiocima su na uvid ponuđene i preporuke Konferencije evropskih statističara za popise stanovništva. Ove preporuke, zajednički kreirane od Evropske statističke agencije (EUROSTAT) i Evropske ekonomske komisije Ujedinjenih nacija (EEKUN), korištene su kao glavni okvir za Popisni program Evropske unije za popise stanovništva i stanova 2011. godine.

Ipak, u upitniku za lica za predstojeći popis u BiH niz je problematično formuliranih pitanja koja su u sukobu sa načelima o slobodnom samoizjašnjavanju.

Od ukupno 45 pitanja iz upitnika, njih 3 će biti posvećena etničkim obilježjima. Pitanje 23 tretira "nacionalno/etničko" izjašnjavanje koje je, protivno uputama EUROSTAT-a i EEKUN-a, poistovijećeno i svedeno na jednu kategoriju; pitanje 24 se odnosi na vjeroispovijest, formulirano na način da podrazumijeva da je u BiH svi imaju; dok pitanje 25 decidno propituje izjašnjavanje građana BiH

mogućnost slobodnog odgovaranja i ukazuje na moguće političke manipulacije ovim podacima.

Pitanje 23

Pitanje 23 simplificirano nazvano "etnička/nacionalna pripadnost" nudi sljedeće opcije odgovora: "Bošnjak"; "Hrvat"; "Srbin"; "ne izjašnjava se" i "ostalo". Konferencija evropskih statističara preporučuje da treba izbjegavati korištenje pojma nacionalnost umjesto etničke pripadnosti. U bh. upitniku ove su kategorije izjednačene i kao građanin ili građanka BiH koji će učestvovati u predstojećem popisu, možete izabrati samo jedan od ponuđenih odgovora.

U slučaju da izaberete odgovor "ostalo", u kockice iza ovog odgovora moći ćete popisivaču ili popisivačici izdiktirati svoju pripadnost. Pošto ovaj odgovor predviđa odgovor dug do 18 kockica, nije jasno da li ćete se moći izjasniti kao "građanin Bosne i Hercegovine" jer ta sintagma premašuje 18 predviđenih polja.

Osim toga, ovo pitanje je neusaglašeno sa evropskim preporukama da se informacija o etničkoj pripadnosti uvijek treba temeljiti na slobodnom samoizjašnjavanju osobe i da upitnici trebaju sadržavati otvoreno pitanje. Također zanemaruje i načelo da ispitanici i ispitanice, ako to žele, trebaju imati slobodu navesti više od jedne etničke pripadnosti ili kombinaciju etničkih pripadnosti.

Pitanje 24

Pitanje o vjeroispovijesti također ne odražava upute evropskih stručnjaka da se izjašnjavanje o religijskim uvjerenjima uvijek treba temeljiti na slobodnom samoizjašnjavanju osobe, a upitnici trebaju sadržavati otvorena pitanja kako bi se omogućilo prepoznavanje malih ili izdvojenih skupina i lokalnih vjeroispovijesti. Kao od-

Ustav BiH deklarativno štiti od diskriminacije sve građane BiH

Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnim manjinama, imovina, rođenje ili drugi status.

govori na ovo pitanje ponudit će vam se sljedeće opcije: “islamska”, “katolička”, “pravoslavna”, “ne izjašnjava se” i “ostale”.

Kako se, prema definiciji datoj u preporukama Konferencije evropskih statističara, “vjera općenito odnosi na skup vjerovanja i praksi koja u pravilu uključuju priznavanje božanskog ili višeg bića, sile ili zakona, prema kojemu ljudi uređuju svoje živote i ponašanje kako u praktičnom, tako i u moralnom smislu”, nema dileme da građani i građanke BiH koji se izjašnjavaju kao ateisti i ateistkinje te agnostici i agnostikinja ne imaju vjeroispovijest. Odgovor “ne izjašnjava se”, iz tog razloga, neće biti zadovoljavajući za nereligiozne stanovnike i stanovnice BiH.

Da bi se ispoštovale preporuke ali i osiguralo pravo na slobodno samoizjašnjavanje kako ljudi bez vjeroispovijesti, tako i pripadnika manjinskih vjerskih zajednica, opcije izjašnjavanja i u ovom pitanju treba dati u formi otvorenog pitanja.

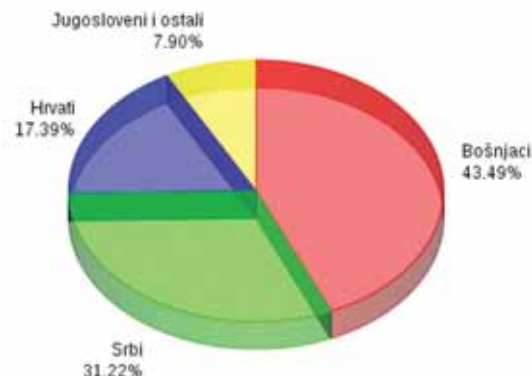
Pitanje 25

Konferencija evropskih statističara preporučuje da se postave barem dva pitanja o jeziku. Jedno pitanje se treba odnositi na obilježje “maternji jezik”, definirano kao prvi jezik kojim se govorilo u ranom djetinjstvu kod kuće; “glavni jezik”, definiran kao jezik kojim osoba najbolje vlada i jezik (ili jezici) kojim se najčešće govori u kući i na poslu. Drugo pitanje treba da se odnosi na obilježje “znanje jezika”, definirano kao sposobnost govorenja i pisanja jednog ili više jezika.

Kako se navodi u preporukama Konferencije evropskih statističara, “mnoge su jezične grupe male, pa se preporučuje uključivanje otvorenog pitanja barem za “maternji jezik” i “glavni jezik”. Međutim, u upitniku za popis stanovništva BiH 2013. godine, na pitanje 25 o maternjem jeziku ponuđeni su sljedeći odgovori: “bosanski”; “hrvatski”; “srpski” i “ostali”, te neće biti moguće izabrati više opcija odgovora.

Prema EU preporukama, pitanje maternjeg jezika je izborno pitanje. Prema

Rezultati popisa stanovništva BiH 1991. godine
(Izvor: Agencija za statistiku BiH)

Zakonu o popisu stanovništva BiH, ovo pitanje je obavezno i osoba koja odbije da na njega odgovori, prema istom zakonu, može biti kažnjena novčanom kaznom od 100 do 10.000 KM.

Prakse evropskih zemalja

Veliki broj evropskih zemalja se vodi načelima da zahtjeve korisnika za podacima treba izbalansirati sa velikim brojem drugih faktora prilikom donošenja odluke o uključivanju tema u popis. Ako je tema osjetljiva ili potencijalno nametljiva, ona ne treba biti uključena u popis.

“Popis treba gledati kao aktivnost koja se izvodi isključivo iz statističkih razloga, a shodno tome, ne treba ga koristiti za prikupljanje podataka koji će svjesno promovirati političke ili sektorske grupe ili

će sponzorirati posebne ciljeve”, navodi se u EUROSTAT-ovim i EEKUN-ovim preporukama, koje, iako neobavezujuće, daju jasne smjernice koje mnoge zemlje slijede.

Podaci o jezicima ne sakupljaju se u Belgiji, Grčkoj, Italiji i Monaku. U Belgiji su, do sedamdesetih godina prošlog vijeka, jezičke regije bile bazirane prema podacima sa popisa stanovništva koji se u evropskim zemljama provode svakih 10 godina. Zbog političkih kontroverzi oko jezičkih pitanja, belgijska vlada je pod pritiskom javnosti 1963. godine ukinula pitanja o maternjim jezicima na svim narednim popisima stanovništva. Od tada, Belgija ima samo grube procjene o jezicima koji govore njeni stanovnici.

Dok pitanja o vjerskim uvjerenjima nema na popisima u Armeniji, Belgiji, Grčkoj, Italiji, Latviji i Luksemburgu, veliki broj zemalja koje ih postavlja svojim građanima i građankama, daje jasne upute da ova pitanja nisu od ključnog značaja.

One zemlje koje se opredijele za uključivanje ovih, tzv. “osjetljivih” pitanja, svojim građanima i građankama daju mogućnost neodgovaranja, kao što je, npr. Slovenija, koja u samom upitniku nudi i odgovor koji glasi: “ne želim odgovoriti na ovo pitanje”.

Osim Slovenije, i druge zemlje regiona slijede upute EU-a, pa su Srbija, a i Crna Gora na prošlogodišnjem popisu stanovništva informacije o etničkim obilježjima prikupljale u formi otvorenih pitanja.

Popis u raljama politike

Kaskajući za zemljama Evrope koje svoje popise organizuju svake deset godina, BiH je jedina država koja se i dalje oslanja na statističke podatke dobijene prije pune 22 godine. Prema podacima sa popisa 1991. godine kreiraju se tzv. “nacionalne kvote”, pripadnicima konstitutivnih naroda dodjeljuju se ekskluzivna ljudska prava

AGENCIJA ZA STATISTIKU BiH propustila je uključiti civilno društvo i predstavnike manjinskih grupa u kreiranje upitnika u pripremnoj fazi popisa

tvu tzv. “ostalim”.

Šta će uraditi evropska posmatračka misija

Memorandum o razumijevanju o međunarodnom monitoringu popisa stanovništva i domaćinstava BiH potpisan je u aprilu ove godine između Vijeća ministara BiH i Evropske komisije i Vijeća Evrope.

U saopćenju za javnost Vijeća ministara BiH od 21. marta ove godine navodi se da je “Agencija za statistiku BiH predložila potpisivanje ovog memoranduma kako bi se omogućila međunarodna posmatračka operacija cjelokupnog popisa, od pripreme do objavljivanja podataka, što će doprinijeti izgradnji povjerenja u popis i poštivanju međunarodnih preporuka.”

Agencija za statistiku BiH propustila je uključiti civilno društvo i predstavnike manjinskih grupa u kreiranje upitnika u pripremnoj fazi popisa. Kako je cilj posmatračke misije utvrđivanje usklađenosti popisa stanovništva BiH sa međunarodnim standardima o popisima stanovništva i stanova definiranim od EUROSTAT-a i EEKUN-a, građani i građanke BiH trebaju zahtijevati hitnu reakciju EU posmatrača.

U suprotnom, stanovnici i stanovnice BiH očekuju poražavajući podaci o nacionalnoj, etničkoj pripadnosti te vjeroispovijesti građana BiH koji će, prema najavama iz Agencije za statistiku BiH, biti poznati do 1. januara 2014. godine. ■

Kazne za neposlušne

Prema članu 43. Zakona o popisu stanovništva BiH, za osobe koje odbiju odgovoriti na obavezna popisna pitanja, predviđene su novčane kazne.

Član 43.

(Kazne za prekršaj učesnika u popisu)

Novčanom kaznom u iznosu od 100 KM do 10.000 KM kaznit će se za prekršaj fizičko lice obuhvaćeno popisom ili lice koje je obavezno dati podatke o odsutnim članovima domaćinstva, odnosno roditelj, usvojitelj ili staratelj za dijete mlađe od 15 godina ako odbije da odgovori na pitanja u popisnim obrascima ili da netačne i nepotpune odgovore.

6. Mjesto u kojem je živjela majka kada je osoba rođena:

u BiH: ☐ u Srbiji: ☐ u Hrvatskoj: ☐ u Crnoj Gori: ☐ u BiH: ☐ u Srbiji: ☐ u Hrvatskoj: ☐ u Crnoj Gori: ☐

7. Da li osoba od rođenja neprekidno obitavala biti na istoj adresi? Da ☐ Ne ☐

8. Na adresu obitavanja najmanje stamovanja osoba se dovela:

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

9. Ako se osoba (kao) stanovalnik u BiH i nastavila je u istoj kući od rođenja dana:

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

10. Mjesto stamovanja godinu dana prije krivičnog momenta pojava (osim za osobe rođene nakon 31.03.1991):

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

11. Mjesto stamovanja u vrijeme Poptisa 1991 godine (osim za osobe rođene nakon 31.03.1991):

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

12. Da li je osoba koja se popunjava imala status izbjeglice u BiH (poslije 1991. godine)?

Da ☐ Ne ☐

13. Osoba koja se popunjava vratila se iz izbjeglištva:

Da ☐ Ne ☐

14. Osoba koja se popunjava vratila se u BiH:

Da ☐ Ne ☐

15. Da li je osoba koja se popunjava imala status raseljene osobe (poslije 1991. godine)?

Da ☐ Ne ☐

16. Osoba koja se popunjava vratila se u mjesto iz kojeg je raseljena:

Da ☐ Ne ☐

17. Osoba koja se popunjava vratila se u mjesto iz kojeg je raseljena:

Da ☐ Ne ☐

18. Društveni status:

19. Zakonsko bračno stanje:

20. Da li osoba živi u reformiranoj zajednici? Da ☐ Ne ☐

21. Ukupno broj izvanredne djelatnosti uključujući i onu koja nije bila:

22. Godine redovne izvanredne djelatnosti:

23. Etničko/nacionalno izjašnjenje:

24. Izjašnjenje o vjeroispovijesti:

25. Materni jezik:

26. Posao koji je osoba obavljala od 1991. do 1995. godine:

27. Najveći posao koji je osoba obavljala od 1991. do 1995. godine:

28. Šta osoba čini u ovom trenutku:

29. Šta osoba čini u ovom trenutku:

30. Da li je osoba tokom sedmica od 25. do 31. marta radila barem jedan sat, da li osoba radila od 1. do 15. aprila?

31. Da li je osoba radila posao u periodu od 16. do 31. marta?

32. Ako li osoba ima posao posao da li je mogla posao da radi u periodu od 1. do 15. aprila?

33. Status osobe u ovom trenutku:

34. Da li je osoba radila radila:

35. Posao koji je osoba obavljala:

36. Zanimanje (za osobe koje nisu iz radila):

ŠTA BI TREBALO MIJENJATI?

6. Mjesto u kojem je živjela majka kada je osoba rođena:

u BiH: ☐ u Srbiji: ☐ u Hrvatskoj: ☐ u Crnoj Gori: ☐ u BiH: ☐ u Srbiji: ☐ u Hrvatskoj: ☐ u Crnoj Gori: ☐

7. Da li osoba od rođenja neprekidno obitavala biti na istoj adresi? Da ☐ Ne ☐

8. Na adresu obitavanja najmanje stamovanja osoba se dovela:

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

9. Ako se osoba (kao) stanovalnik u BiH i nastavila je u istoj kući od rođenja dana:

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

10. Mjesto stamovanja godinu dana prije krivičnog momenta pojava (osim za osobe rođene nakon 31.03.1991):

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

11. Mjesto stamovanja u vrijeme Poptisa 1991 godine (osim za osobe rođene nakon 31.03.1991):

Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐ Da drugi stanovalnik u istoj kući: ☐

12. Da li je osoba koja se popunjava imala status izbjeglice u BiH (poslije 1991. godine)?

Da ☐ Ne ☐

13. Osoba koja se popunjava vratila se iz izbjeglištva:

Da ☐ Ne ☐

14. Osoba koja se popunjava vratila se u BiH:

Da ☐ Ne ☐

15. Da li je osoba koja se popunjava imala status raseljene osobe (poslije 1991. godine)?

Da ☐ Ne ☐

16. Osoba koja se popunjava vratila se u mjesto iz kojeg je raseljena:

Da ☐ Ne ☐

17. Osoba koja se popunjava vratila se u mjesto iz kojeg je raseljena:

Da ☐ Ne ☐

18. Društveni status:

19. Zakonsko bračno stanje:

20. Da li osoba živi u reformiranoj zajednici? Da ☐ Ne ☐

21. Ukupno broj izvanredne djelatnosti uključujući i onu koja nije bila:

22. Godine redovne izvanredne djelatnosti:

23. Etničko/nacionalno izjašnjenje:

24. Izjašnjenje o vjeroispovijesti:

25. Materni jezik:

26. Posao koji je osoba obavljala od 1991. do 1995. godine:

27. Najveći posao koji je osoba obavljala od 1991. do 1995. godine:

28. Šta osoba čini u ovom trenutku:

29. Šta osoba čini u ovom trenutku:

30. Da li je osoba tokom sedmica od 25. do 31. marta radila barem jedan sat, da li osoba radila od 1. do 15. aprila?

31. Da li je osoba radila posao u periodu od 16. do 31. marta?

32. Ako li osoba ima posao posao da li je mogla posao da radi u periodu od 1. do 15. aprila?

33. Status osobe u ovom trenutku:

34. Da li je osoba radila radila:

35. Posao koji je osoba obavljala:

36. Zanimanje (za osobe koje nisu iz radila):

23. Etničko/nacionalno izjašnjenje:

24. Izjašnjenje o vjeroispovijesti:

25. Jezici:

DISKRIMINATORNI LISTIĆI

ČEFURA U SVOM PLEMENU

Insistiranje na formulaciji kolektivnih identiteta koji utemeljuju dominantne političke platforme u Bosni i Hercegovini boljka je koja već godinama štipa za oči, čupa jezike i otkida ruke onima koji vide, govore i djeluju “drugačije”

Piše: **Alma ABDAGIĆ**

Kad je u osamostaljenoj Sloveniji napravljeno, kako ga nazvaše slovenački mediji, etničko čišćenje, zgrozila se javna scena bivših jugoslovenskih država. Naime, iz registra stalnih građana Slovenije “nekim slučajem” izbrisano je 25.671 građanka i građanin Slovenije (ova brojka penje se i do nevjerojatnih 130.000 “nevidljivih” - onih koji su ostali bez svojih građanskih prava, kako bilježi Helsinški monitor, tj. njegova istraživačica Sara Pistotnik). Time su neslovinci ispisani iz Slovenaca, a upisani u čefure, kako u Sloveniji pogrdno zovu strance. Bosanskohercegovački mediji ovaj neslavan potez nove države nazvali su historijskom mrljom koja i dana danas nije nestala s hastala javnih rasprava, kako slovenačkih, tako i svjetskih i evropskih foruma za ljudska prava.

Kakve veze tamo neke čefure imaju s bosanskohercegovačkim popisom stanovništva, predviđenim za 2013. godinu? Nije li popis neophodan, dobrodošao, korak ka evropskoj integraciji, ispit spremnosti da se ugazi u... U nešto će se svakako ugaziti, ukoliko bosanskohercegovačka javnost ne odreaguje na diskriminatorno formuliran listić ponuđen od Agencije za statistiku BiH. Jer, na prvi pogled, listić će zasmetati svakom ko se od 1992. godine nije snašao u definiranim etnonacionalnim, religijskim, rodnim, jezičkim... torovima.

Insistiranje na formulaciji kolektivnih identiteta koji utemeljuju dominantne političke platforme u Bosni i Hercegovini boljka je koja već godinama štipa za oči, čupa jezike i otkida ruke onima koji vide, govore i djeluju “drugačije”. Svakodnevno sudionici Kafkinog Procesu, u birokratskim redovima, ispunjavajući birokratske formulare, svaka ona/onaj ko-

ja/i se iz ovog ili onog razloga nije mogla/o upisati kao prva/i, druga/i ili treća/i, morala/o se prepustiti svojoj mašti i kreativnosti kako bi sebi osmislila/o identitetski prostor koji bi zadovoljio individualno pravo i potrebu čovjekovu da mu se a priori ne nameće da, naprimjer, govori i piše jednim jezikom, ako ta/taj ima sreću da razumije bar tri ili da samu sebe ugura u vreću jedne etnonacije, dok u sebi prepoznaje obilježja i šarenilo više njih (a ponekad nijedne od ponuđenih), pa joj je u toj vreći tijesno.

Neminovni nacionalizam

Ono što se svojevremeno činilo mogućim rješenjem, a kad je riječ o nacionalnom identitetu “nesvrstanih” u ovom slučaju, bila je mogućnost reformulacije nad-etničkog identiteta – nacionalnog bosanskohercegovačkog identiteta koji bi pod suncobran (ili kišobran, ako ćemo insistirati na metafori koja će bolje odgovoriti klimi u kojoj se razrješava ovaj problem) primio sve ponuđene etnonacionalne identitete. Međutim, nakon godina i godina paušalnih pokušaja od individualaca da se ovakav kolektivni identitet ponudi, ako ništa kao ravnopravan etnonacionalnim kolektivitetima, dogodio se “umor” liberalno orijentiranih teoretičara/ki. Eldar Sarajlić kaže: “Činjenica da se neki identitet nije uspio konstruisati tokom historije najbolje govori o njegovoj (ne)vaznosti. Nažalost, bosanski nacionalni (nad-etnički) identitet se nije uspio konstruisati tokom historije i svako insistiranje na njegovom uspostavljanju, na-uštrb već konstruisanih identiteta.

jeste forma nacionalizma.” I tako, građankama / građanima Bosne i Hercegovine u bijegu od primarno etnonacionalnih odrednica, biva zakačen amblem nacionalizma, gdje se insistira da bi svako promoviranje i afirmacija (u historiji postojećeg) bosanskohercegovačkog nacionalnog identiteta kao primarnog kolektivnog identiteta koji svojim postojanjem ne bi onemogućio postojanje etnonacionalnih kolektiviteta, i samo bilo čin nacionalizma. Stratus quo! (Da je gospodin Sarajlić svoj tekst pisao početkom devedesetih godina, njegova teza pala bi u vodu zahvaljujući činjenici da je u Bosni i Hercegovini kasnije formiran / konstruisan bošnjački identitet, tih godina neprepoznat kao takav).

Ukoliko ipak odlučimo, po cijenu da nam se i amblem nacionalizma nakači na rukav, da se na popisu 2013. godine, deklariramo kao građanke Bosne i Hercegovine, imat ćemo neznan problem u vezi s tim. Naš odgovor, naime, sadrži 25 slova / znakova, koje nikako nećemo moći zgurati u predviđeni prostor od 18 praznih kvadratića, ostavljenih za “izostavljene”.

Nevjera je “nevera”

Nakon što se nismo opredijelile za jednu

RITUALNIM PONAVLJANJEM NEPOSTOJANJA ŽENSKOG RODA bit će potpomognuto da ostale društvene različitosti ostanu neprimijećene, neprepoznate, a samim tim i neprihvaćene

etn naciju, pa u prazne kvadratiće upisale proizvoljni stav, maštariju, obilježje prostora kolektivnog identiteta kakvog ga čutimo (od onih 25 znakova nasilu smo izbacile suviše, pa time postale građanke Bosne i Hercegovaca da pripadaju nekoj religijskoj zajednici, pa im se samo ostavlja na volju da izaberu kojoj to – nevjernicima, bezbožnicima, ateistima... na ovom popisu (u ovoj zemlji), očito, mjesto nije! U dobro skrojenom demokratskom pokrivaču, teizam i ateizam dva su lica koja jedno drugo čine. Na bosanskohercegovačkom popisnom listiću, novčanica ima samo jedno obilježje. Zalud bacanje i kockanje, kad nema pisma, ima samo glava. Pa umjesto da nas se najprije pita vjerujemo li ili ne vjerujemo, pripadamo li ili ne pripadamo nekoj od formalnih / neformalnih religijskih konfesija, čime bi nam se omogućila vjerska / religijska samoidentifikacija, nas će se nasilu pokušati zgurati u tri dominantne religijske zajednice ili nas se opredijeliti za neizjašnjavanje. Popunjavanje kvadratića koji podrazumijevaju opredjeljenje za neku četvrtu.. vjersku zajednicu onemogućit će svima onima koji vjeruju ali ne pripadaju da se kao takvi samo-identificiraju.

Jezikova juha

Ako je krenulo njih četvoro Bosanaca i četvero Hercegovaca vlakom, prije čega su juhu kusali kašikom, da se na popisu opredijele za jezik kojim govore, u praznim kvadratićima odigrali su igru križić-kružić, pa kad niko nije pobijedio, istrčali su na ledinu s hloptom među nogama, kako bi, u želji da zaborave tko je ko i što je šta, te da će zbog šaranja po kvadratićima biti olakšani za između 100 i 10.000 KM, pustili mozak na pašu.

Prema popisnom listiću svaka Bosanka i Hercegovka morat će se opredijeliti za jedan jezik kojim govori i piše. Bosanski, hrvatski ili srpski. Sve/i one/i koje smatraju da je njihov jezik kombinacija dva ili tri ponuđena, neće se moći tako opredijeliti. Samo jedan križić na jednoj kućici upitnika smatrat će se validnim odgovorom. Iako je preporuka evropskih statističara da se, kad je riječ o jeziku, u listiću postave bar dva pitanja, gdje bi se ustanovio “maternji jezik” – kao prvi jezik kojim se govorilo u ranom djetinjstvu, te “osnovni / glavni jezik” – onaj kojim se osoba najbolje služi, na bosanskohercegovačkom popisnom listiću pitanje jezika je isključivo. Također, preporučeno je da pitanje koje se odnosi na jezik kojim se govori kući i na poslu dozvoljava više odgovora. Nažalost, ni ovu preporuku kreatori popisnog listića nisu usvojili. Ona (građanka Bosne i Hercegovine) koja je krenula na put samo-definiranja popisujući se kao stanovnica Bosne i Hercegovine upravo je pred sobom prepoznala još jedan zid.

Ona je muškog roda ili nikako nije

“Demokratiju bismo mogli definirati na sljedeći način: svaka osoba ima pravo na informiranost o vlastitim interesima, a njegov / njezin način mišljenja, iskustvo ili perspektiva trebaju biti

uzeti u obzir kod donošenja odluka kako bi oni/-e mogli/-e participirati u njima kao jednakopravni subjekti. Cilj demokratije je doći do pouzdanih odluka - zato je društvu potrebna informacija o svim segmentima društvenog života i društvenim grupama, pojedincima i pojedinkama. Ako raspon socijalnih uloga pokazuje svijet pun mogućnosti za muškarce i pun ograničenja za žene, rasno, etnički, klasno ili drukčije subordinirane - takvo društvo ne može se nazvati demokratskim." (Donna, Allen (1974) "Six Point Communications Program for Restructuring the World's Communications System on the Basis of Democracy". Women's Institute for Freedom of the Press. U: Bamburać, Nirman Moranjak: Nepodnošljiva lakoća stereotipa. Stereotipizacija: Predstavljanje žena u štampanim medijima u Jugoistočnoj Evropi)

Kad sam magistrirala Gender / Rodne studije u Sarajevu 2008. godine, na diplomi koju mi je izdao Univerzitet u Sarajevu pisalo je da sam magistar istih tih studija koji je tezom (tom i tom) odbranio ovaj status.

je ostale obrasce isključenja, afirmira i ostaje na snazi. Pojednostavljivanje kategorija, ukoliko se isto smatra samo formalnom olakšicom na već opterećenom listiću, krije u sebi opasnost stereotipizacije te napokon normiranja stvarnosti onako kako to demografskoj većini tj. ženama u Bosni i Hercegovini ne ide na rod. Interpretacija stvarnosti u kojoj žena nije žena nego se u javnoj sferi zove predviđenim muškim imenom historizirat će nametnutu zbilju. Ritualnim ponavljanjem nepostojanja ženskog roda bit će potpomognuto da ostale društvene različitosti ostanu neprimijećene, neprepoznate, a samim tim i neprihvaćene. A trebalo bi biti obrnuto. Da zaključim, zahvaljujući ovakvom popisnom listiću, ženska subordinacija na našem društvenom terenu (p)ostaje neminovna sudbina!

Tačka ili točka

Postoje tri kategorije društva koje nisu diskriminirane predviđenim popisom bosanskohercegovačkog stanovništva – to su Bošnjak / muškarac

Bosanski, hrvatski ili srpski. Sve/i one/i koje smatraju da je njihov jezik kombinacija dva ili tri ponuđena, neće se moći tako opredijeliti

Koji paradoks. Nakon dvije godine izučavanja feminizama, rodnih teorija, subordinacije i diskriminacije, ja sam na svojoj diplomi diskriminirana i nanovo subordinirana. Na njoj sam ostala prepoznata kao ON. Mog roda na mojoj diplomi nema!

Mog roda na listiću za popis stanovništva Bosne i Hercegovine, također, nema. Obrača mi se u muškom rodu, taj listić. Jesam li zakeralo ako insistiram da sam bila učenica, studentica, pa postala magistrica, bila i ostala građanka Bosne i Hercegovine. (Da li bih bila nepristojna da sam gospodinu Rektor u svojevremeno rekla: "Ja nemam penis, znate, ja imam vaginu!")?

"U toku proteklih 15 godina, čitavu jugoistočnu Evropu - naročito bivše jugoslovenske republike - obilježile su burne političke, ekonomske i kulturne transformacije. Promjene u ovim društvima odlikovali su ratovi, postkonfliktne krize, prijelaz iz socijalističke u tržišnu ekonomiju, a odnedavno i izazovi priključenja Evropskoj uniji. U toku ovog perioda, političku su transformaciju pratili interes i potreba za ponovnim definiranjem kulturnih i nacionalnih vrijednosti. (...) Naprimjer, u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji (...) rodna pitanja su stavljena u stranu, dok je nacionalna i međunarodna pažnja bila usredotočena na značaj etničke, regionalne i religijske jednakosti. Pitanja predstavljanja žena, kao pitanja njihovog položaja u društvu, morala su čekati dok su rješavana pitanja koja se tiču nacija." (Isanović, Adla: "Medijski diskurs kao muški domen: predstavljanje roda u dnevnim novinama u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji")

Dakle, ponovo potcrtavajući važna društvena pitanja, kao što su etnonacionalno i religijsko, nema se prostora za intervenciju koja bi omogućila popisni listić napisan rodno senzibilnim jezikom? Time se patrijarhalni koncept koji u sebi, ne zaboravimo, potencijalno kri-

islamske vjeroispovijesti koji govori bosanskim jezikom, Srbin / muškarac pravoslavne vjeroispovijesti koji govori srpskim jezikom te Hrvat / muškarac katoličke vjeroispovijesti koji govori hrvatskim jezikom. Doduše, popisnim upitnikom potencijalno bi mogao biti zadovoljan i Hrvat / muškarac islamske vjeroispovijesti koji govori srpskim jezikom te Bošnjak / muškarac pravoslavne vjeroispovijesti koji govori hrvatskim jezikom...

Simplificiranjem popisnih kategorija, posebno kad je riječ o osjetljivim pitanjima kao što su etnička, religijska, jezička, rodna... pripadnost, postiže se isključivo to da se betonira zatečena te uglavnom ratom proizvedena bosanskohercegovačka politička stvarnost. Ovakva situacija mogla je biti izbjegnuta da se u upitniku koristilo otvoreno pitanje za svaku rubriku koja se potencijalno smatrala senzibilnom, čime bi se građankama i građanima omogućila samoidentifikacija. Stoga, ovako postavljen i prezentiran popisni listić čitateljicu istog neminovno upućuje na zaključak da je riječ o politički konstruiranom potezu vladajućih političkih struktura koje i dvadeset godina nakon rata bosanskohercegovačko društvo drže taocima straha od onih drugih, onih drugačijih, isključivo kako bi zaštitili svoje pozicije Moći.

Hoće li sve ostale kategorije društva, koje nisu Bošnjak / musliman / muškarac, Srbin / pravoslavac / muškarac i Hrvat / katolik / muškarac shvatiti da je popis stanovništva otvorena šansa da se poljuljaju u javnosti zaleđena istina i bosanskohercegovačka stvarnost a kad je riječ o etničkim, jezičkim, rodnim i vjerskim dominacijama? Hoće li shvatiti težinu kazne koju prihvatanje ovakvog popisnog listića donosi? Kazne za zločin pasivnog pristupa društvu učešću, odnosno neučešću? Kazna koja će potrajati minimalno deset godina. Još deset godina! ■

MATIČNA KNJIGA I POPIS STANOVNIŠTVA

U BiH JE 6.000 NEPOSTOJEĆIH LJUDI?

Bosanskohercegovačkim ulicama hoda hiljade bezimenih ljudi koji pravno ne postoje, nisu upisani u matične knjige niti imaju bilo kakva prava koja uživaju njihovi sugrađani. Hoće li predstojeći popis načiniti korak ka rješavanju problema koji nije na dnevnom redu ovdašnjih vlasti?

Piše: Saida MUSTAJBEGOVIĆ

Sest hiljada djece rođene u BiH ne postoji. Pravno, nikada se nisu rodila, pa zato nemaju nikakva prava - ne mogu se obratiti ljekar, imati dječiji doplat, ići u školu... Među navedenom djecom najviše je romske. O ovom, najblaže rečeno, šokantnom podatku nikada se nisu oglašile nadležne institucije. U javnosti o (ne)postojećoj djeci nikada nije povedena debata. Čak i procjenu da u matične knjige nije upisano šest hiljada djece (6.000 ljudi) uradile su međunarodne organizacije.

UNHCR od 2008. godine, aktivno je radio na ovom problemu i do sada ima zavidne rezultate, objavio je Radio "Slobodna Evropa". Naveli su da je završeno 1.466 procedura za 875 ljudi. Od toga 345 je bilo naknadnih upisa u matične knjige, 51 redovni upis i 242 upisa u knjigu državljana.

U Republici Srpskoj nedavno je donesen novi Zakon o matičnim knjigama kojim je zaokružena procedura utvrđivanja identiteta novorođene osobe, a ona traje u najdužem slučaju 60 dana. Za nepoštivanje zakona

predviđene su i novčane kazne u iznosu od 50 do 150 KM.

U BiH problem bezimene djece godinama je ignoriran, a problem upisa u matične knjige rođenih imaju samo još Indija, Pakistan, Afrika i Južna Amerika.

Aktivist u Romskom informativnom centru "Kali Sara" Dervo Sejdić kao primjer da se ovo pitanje može riješiti drugačije, naveo je praksu u Engleskoj. Tamo se u izvjesne centre dođe i evidentira osoba. Iako i tada do kraja nije provedena pravna procedura izdavanja lične karte, do tada neupisana osoba barem dobije potvrdu.

"Ovdje čak i u slučajevima kada dodu svjedoci koji potvrđuju da je osoba rođena, procedura traje od tri do šest mjeseci", dodao je za Nove poglede Sejdić.

Na ovim pitanjima najviše radi UNHCR i organizacija Naša prava.

Batal brojevi

U "Izveštaju o primjeni međunarodne konvencije o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije" Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, u Izveštaju iz 2008. godine, navodi se podatak Udruženja građana Roma "Živnice" da oko 0,5 procenata odraslih osoba romske populacije nije upisan u matične knjige rođenih i knjigu državljana, a dok je broj neupisane djece oko 0,6 procenata u odnosu na brojno stanje građana romske pripadnosti.

U dokumentu Ministarstva, ali i svim dostupnim izvješćima, kao primjer najviše se navode Romi. Osim što su najveća nacionalna manjina u BiH, prema posljednjem popisu stanovništva u BiH, ima ih deset puta manje nego što se realno procjenjuje. Brojke koje se koriste u skoro svim istraživanjima iz popisa stanovništva u BiH u 1991. godini, kazuju da ih je bilo 9.000. S druge strane, u izvještajima romskih udruženja i nevladinog sektora koji se bavi pitanjem Roma procjenjuje se da ih je do rata, na području BiH, od 80.000 do 100.000. Prema podacima OSCE-a, Roma u BiH ima 60.000. Praktično u nekom izvještaju se izbriše 10 do 20.000 ili čak i više ljudi.

U publikaciji Pravima djece u BiH SOS Dječijih sela u Bosni i Hercegovini "Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijeti gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece" navodi se da: "Prema informacijama kojima raspolaže nevladin sektor u BiH, djeca romske nacionalnosti su u najvećem procentu isključena iz osnovnog

"DJECA ROMSKE NACIONALNOSTI SU U NAJVEĆEM PROCENTU ISKLJUČENA IZ OSNOVNOG OBRAZOVANJA, procjenjuje se da 80 posto uopće ne pohađa školu. Sva djeca koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih ne mogu biti upisana u školu, tako da znatan broj romske djece ostaje neupisan"

obrazovanja, procjenjuje se da 80 posto uopće ne pohađa školu. Sva djeca koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih ne mogu biti upisana u školu, tako da znatan broj romske djece ostaje neupisan”.

Sejdićeva je ocjena da je do tako velike razlike u zvaničnim podacima o broju Roma došlo jer popisivači nisu htjeli ulaziti u romska naselja. Većina Romkinja prilikom poroda nije se obratila ljekaru tj. dijete rodila u zdravstvenoj ustanovi te stoga ono po automatizmu nigdje nije ni registrirano.

Način na koji se Romi okupljaju i bore za svoja prava i integraciju u društvo, promijenio se. U posljednjoj deceniji u BiH okupili su se pod okriljem 42 nevladina udruženja, a u prijestolnici se nalazi pet. Zadnjih godina vrlo aktualna tema javnog mnijenja u BiH jeste presuda Suda u Strazburu “Sejdić-Finci” kojom se nalažu izmjene Ustava BiH kojima će se manjinama omogućiti veća prava. Upravo Dervo Sejdić je podnosilac navedene tužbe evropskom sudu za ljudska prava, kao i druge koja se odnosi na izvršenje prve presude iz Strazbura.

Dvije trećine Roma bez škole

“U narednom popisu stanovništva želimo naše popisivače u timovima na terenu ili barem kao članove monitoringa. Ne želimo da se kroz sugestivna pitanja - poput onih o vjeri - evidentiraju pogrešni podaci. Radi boljeg razumijevanja navest ću primjer vjeroispovijesti. Ako se neko izjasni kao pravoslavac automatski je Srbin... To nam je urađeno na onom popisu. Ako se ponovi, Romi će bojkotovati popis”, naglasio je ovaj predstavnik Roma.

Sejdić je mišljenja da, ukoliko se uradi popis na kojem će se utvrditi

barem približan broj neevidentiranih osoba na terenu, time će ovaj problem biti djelimično riješen. Oni će postojati barem u toj evidenciji iako drugdje pravno ne postoje.

“Strategija socijalnog uključivanja u BiH” koju je izradila Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća ministara BiH stoji da “romska populacija se tradicionalno susreće sa socijalnom isključenošću. S jedne strane ovo je uzrokovano sprječavanjem njihovog uključivanja koje za osnovu ima rasnu diskriminaciju, a s druge strane, objektivnim posljedicama prethodno samonametnute izolacije Roma u okvirima vlastitih, romskih zajednica. Stvarne dimenzije socijalne isključenosti Roma mogu se vidjeti iz nekoliko ilustrativnih podataka. Svega tri posto Roma ima stalno zaposlenje, najčešći izvori prihoda su prodaja sekundarnih sirovina (za 29 posto Roma) i prosjačenje (19 posto), dok 76 posto Roma nikada nije pohađalo i nije završilo osnovnu školu. Osiguranjem pristupa obrazovanju i zdravstvenim uslugama te stambenom zbrinjavanju omogućava se veća socijalna uključenost i smanjivanje siromaštva”.

Hoće li se situacija promijeniti? Direktor Agencije za statistiku BiH Zdenko Milinović najavio je da se podaci u popisnim upitnicima popunjavaju prema stanju na dan 31. marta 2013. godine, u 24:00 sati. Prema njegovom tumačenju to znači da će sva djeca rođena do kritičnog / referentnog momenta biti popisana, bez obzira na to da li su upisana u matične knjige, jer popis ne pravi razliku između prijavljenog i neprijavljenog stanovništva. Kada je u pitanju procjena neevidentiranog stanovništva, Agencija za statistiku BiH ne vrši procjene o broju neprijavljenih stanovnika. ■

Plava linija: Događaji

”ESPRESSO SA... FLORENCE HARTMANN”

”ESPRESSO SA... FLORENCE HARTMANN” ODRŽAN JE U utorak, 10. 04. 2012. godine, a razgovor je moderirala članica Upravnog odbora Gorana Mlinarević. Ova zanimljiva sagovornica je u uvodnom dijelu skicirala svoj razvojni put od dopisnice Le Mondea za bivšu Jugoslaviju do glasnogovornice glavne tužiteljice Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Tokom razgovora se prisjetila svog hapšenja 1993. godine u Konjević-Polju od 72. padobranske brigade, ali i pokušaja da prikupi dokaze o umiješanosti vojske Jugoslavije / Srbije u rat u BiH. Kako je kazala, njena motivacija da radi kao glasnogovornica u ICTY bila je, između ostalog, da provjeri da li se dokazi do kojih dolazi Tribunal podudaraju s njenim ratnim izvještavanjem s mjesta događaja.

Posebno je istakla važnost transparentnosti sudskog procesa, dodavši da je transparentno sudstvo zlatno pravilo od kojeg se ne smije odustati. To se naročito odnosi na suđenja za ratne zločine gdje se ne radi samo o dijeljenju pravde već da ona imaju

i edukativnu dimenziju – poznavanje i proučavanje zločina treba da djeluje preventivno kako se zločini ne bi ponovili. Naglasila je da se suđenja trebaju dešavati u javnosti i zbog samih optuženih kako bi bilo jasno da je suđenje fer te istakla da smatra izuzetno važnom ulogu javnosti u nadgledanju sudskog procesa. O pitanju mehanizama zaštite svjedoka i svjedokinja na Sudu BiH, naročito žena žrtava ratnog seksualnog nasilja, Hartmann je navela da su svjedoci/kinje često zaštićeni zbog straha od odmazde, što dovodi do toga da se ne zna dovoljno o samim zločinima, a što opet, u konačnici usporava proces tranzicijske pravde u Bosni i Hercegovini.

Bilo je riječi i o individualnoj krivici nasuprot kolektivne krivice, na šta je Hartmann istakla da je vrlo bitno individualizirati krivicu kako bi se izbjegla kolektivna krivica, ali da se u slučaju bivše Jugoslavije išlo do ekstrema, tako da je individualizacija postala ideologija. Napravila je paralelu između suđenja vođama nacističkog režima u Nürnbergu i suđenja u Haagu rekavši da je u Nürnbergu suđeno pojedincima, ali da je jasno osuđena i nacistička ideologija. Smatra da je ta osuda omogućila Nijemcima dekonstrukciju ideologije i suočavanje s prošlošću i novim generacijama da se distanciraju od te ideologije. Za razliku od toga, u Haagu nije bilo osude politike i osude ideologije, što dovodi do toga da se one, u novijim generacijama, ne prepoznaju kao zločinačke. ”Nacionalno pitanje ne može biti riješeno kroz zločin i to je trebalo biti jasno rečeno. Zato ovaj region ima problem”, naglasila je Hartmann.

Razgovor sa članovima i članicama ACIPS-a Hartmann je završila riječima da je za nju bilo vrlo važno razumjeti kako je sistem funkcionisao i da su ljudi bili žrtve sistema, a ne da je riječ o sukobu različitih etničkih grupa. Čovjek je prihvatio da bude instrument sistema i zato se desio rat. U tom smislu, a povodom kritike koju je uputila Carlu Bildtu, ministru vanjskih poslova Kraljevine Švedske, Hartmann se osvrnula na pasivnost građana i građanki BiH, poručivši da je ona osnovni neprijatelj slobode te provokativno upitala prisutne: ”Čega se bojite?”■

“KAKO SE SJEĆATI SARAJEVA”

ACIPS je 25. 04. 2012. godine, organizovao javnu diskusiju o temi “Kako se sjećati Sarajeva?”. Na ovaj način ACIPS je želio doprinijeti javnom dijalogu o sjećanju na opsadu Sarajeva kao važnom društvenom pitanju. Iako je tema fokusirana na grad Sarajevo i time odaje dojam lokalne priče, ona nesumnjivo propituje univerzalne vrijednosti, kao i pitanja individualnog i društvenog sjećanja i pamćenja na rat.

Uvodničari su, uglavnom, iz aspekta svog angažmana i projekata o ovoj temi dali svoje viđenje o važnosti procesa sjećanja na Sarajevo. Nihad Kreševljaković, umjetnički direktor Modula memorije, programa koji se realizuje u okviru Internacionalnog teatarskog festivala MESS i direktor Sarajevskog ratnog teatra (SARTR) je u svom uvodu rekao da je pitanje “Kako se sjećati Sarajeva?” suštinsko pitanje i da je vrlo važno voditi računa o tome kako će to sjećanje utjecati ne samo na nas već i na buduće generacije. Kao historičar, podsjetio je na važnost sjećanja u kontekstu sprečavanja da žrtve nakon nekog vremena postanu izvršioци zločina. Na kraju svog uvodnog izlaganja je napomenuo da se historijom treba baviti dalje od onog što je ‘naša boljka’ imajući u vidu

susreta” i predsjednik Udruženja URBAN, Jasminko Halilović je, kao najmlađi učesnik ovog panela, angažiran na očuvanju sjećanja na djecu Sarajeva u ratu, s prisutnima podijelio svoje iskustvo pokušaja transfere sjećanja o ratu na generacije mladih koji su rođeni na kraju rata. Govorio je i o Muzeju holokausta u Washingtonu kao primjeru strateškog i institucionalnog bavljenja sjećanjem te prisutnima uputio pitanje: “Želimo li sjećanje upotrijebiti kao polugu razvoja društva, npr. kroz ratni turizam ili se baviti sjećanjem radi samog sjećanja?”

Institucionalno bavljenje pitanjem sjećanja je tema koja se provlači kroz sva izlaganja i diskusiju. Nihad Kreševljaković je rekao da je važno da postoji institucionalni okvir za obilježavanje značajnih datuma te da je to MESS prepoznao. Boro Kontić je rekao da se svima nama postavlja pitanje kako da nešto što bi trebalo biti javno dobro bude prepoznato kao javni interes i pređe iz privatne u javnu sferu. Suada Kapić je podvukla da nama nedostaje strategija odozgo, ali je i upozorila: “Nemojte da se zanosite da mislite da će institucije nešto uraditi.”

Nakon uvodnih izlaganja, posjetioci su iskoristili priliku da se uklju-

da i dobre stvari, ali i problemi sa kojima se trenutno suočavamo imaju dužu tradiciju nego naš dnevopolitički odnos prema njima.

Osnivačica i direktorica FAMA International Suada Kapić je izrazila svoje zadovoljstvo što je ogromna građa koja je prikupljena u posljednjih 20 godina o ratnim dešavanjima na području bivše Jugoslavije, a naročito Bosne i Hercegovine, nazvana FAMA kolekcija, napokon prebačena u virtuelni format i tako zauvijek sačuvana. Govoreći o budućem muzeju opsade Sarajeva – Umijeće življenja 1992-1996 – FAMA kolekcija, naglasila je značaj edukacijske forme, odnosno korištenja materijala iz FAMA kolekcije. Tom prilikom je istakla da je naredna faza rada FAMA tima upravo ozbiljan i strateški pristup edukaciji i spomenula planove o formiranju stručnog tima edukatora, profesora i nastavnika, koji bi na osnovu materijala pripremali predavanja u obrazovnim institucijama na različitim nivoima, a koja bi se oslanjala na kolekciju, odnosno muzej opsade.

Boro Kontić, direktor Mediacentra, prisjetio se svog novinarskog rada u godinama dok je Sarajevo bilo pod opsadom i naglasio važnost čuvanja svih dokumentarnih materijala iz tog perioda. Posebno je istakao značaj zgrade RTV BiH, kao javnog servisa u kojem je pohranjeno javno dobro, kao i potrebu da se podrže ljudi koji tamo rade.

Autor projekta i knjige “Djetinjstvo u Sarajevu 92-95” koja uskoro treba biti objavljena, autor monografije “Sarajevo – moj grad, mjesto

če u diskusiju koju je moderirala članica ACIPS-a Una Bejtović. U raspravu su se uključili prisutni koji se kroz svoje javno djelovanje bave pitanjima sjećanja i procesima memorijalizacije: Dušan Šehovac iz Demokratske inicijative sarajevskih Srba, Mirsad Tokać iz Istraživačko-dokumentacionog centra i penzionisani general Armije BiH Jovan Divjak, koji su podijelili iskustva iz svog dugogodišnjeg angažmana i adresirali pitanja koja su otvorila vrlo živu i interaktivnu diskusiju koja je pokazala da je pitanje sjećanja u bh. društvu vrlo osjetljivo pitanje koje nije dovoljno iskomunicirano i da su ratne rane i sjećanja na ratna iskustva još uvijek svježa. Drugačija viđenja i razmišljanja o sjećanju na Sarajevo, koja su se artikulirala tokom diskusije, doprinijela su adresiranju i otvaranju vrlo važnih pitanja koja traže odgovore. Prisutni su se složili da je od iznimnog značaja upoznavati ljude koji se bave pitanjima sjećanja, kao i njihov rad, razmjenjivati iskustva i uspostavljati saradnju. Važnost i potrebu za javnim dijalogom o temi sjećanja na Sarajevo najbolje ilustrira zaključak Bore Kontića koji je rekao da je prije dolaska na ovu diskusiju smatrao da je opsada Sarajeva važna tema, ali da sada, nakon ove diskusije, smatra da je to najvažnija tema kojom se trebamo baviti.

Ova javna diskusija je nastavak ACIPS-ovih aktivnosti u oblasti istraživanja politika sjećanja i memorijalizacije koje su pokrenute u maju 2011. godine, u okviru ACIPS-ovog regionalnog istraživačkog foruma. ■

ACIPS

**Association Alumni of the Centre for
Interdisciplinary Postgraduate Studies**